

Food and Agriculture
Organization of the
United Nations

Türkiye'nin Bozkır Ekosistemlerinin Korunması
ve Sürdürülebilir Yönetimi Projesi
GCP/TUR/061/GFF

TEK TEK DAĞLARI MİLLİ PARKI İZLEME PROGRAMI

Tek Tek Dağları Milli Parkı İzleme Programı, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMPGM), Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (BÜGEM) ve Orman Genel Müdürlüğü (OGM) iş birliği ve Küresel Çevre Fonu (GEF) finansal desteği ile yürütülen Türkiye'nin Bozkır Ekosistemlerinin Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi Projesi kapsamında Doğa Koruma Merkezi tarafından hazırlanmıştır. Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü (OGM)

Hazırlayanlar

☐ Doğa Koruma Merkezi

Dr. Mustafa Durmuş, Yıldırım Lise, Dr. Uğur Zeydanlı, Dr. Tuba Bucak Onay, Dr. Semiha Demirbaş Çağlayan, Prof. Dr. Erhan Akça, Prof. Dr. Ömer Faruk Kaya, Prof. Dr. Şevket Ökten, Prof. Dr. Mehmet Zülfü Yıldız, Dr. Deniz Özüt, Dr. Mert Elverici, Ferdi Akarsu, Anadolu Meraları

☐ Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)

Dr. Nihan Yenilmez Arpa

☐ Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMPGM):

Tuğba Usta, Dr. Burak Tatar, Serhat Erbaş, Fatih Köylüoğlu, Ömer Faruk Arslan, Ümit Bolat, Abdulsamet Haçat, Osman Uğur Akınç

☐ Şanlıurfa 3. Bölge Müdürlüğü

Mehmet Gürkaynak, Reşat Ektiren, Ecrin Kapucu, Fecir Örnek

☐ Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (BÜGEM)

Esra Esina

☐ Şanlıurfa Tarım ve Orman İl Müdürlüğü:

Mehmet Gözoğlu, Aziz Aktacir

☐ Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü (OGM)

Türkan Özdemir

Ayrıntılı Bilgi İçin:

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü

www.fao.org/turkey

E-posta: fao-tr@fao.org

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü

<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP>

Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü

<https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM>

Orman Genel Müdürlüğü

<https://www.ogm.gov.tr>

İçindekiler

06	YÖNETİCİ ÖZETİ
10	1. GİRİŞ
12	1. ALAN HAKKINDA KISA BİLGİ
14	2. TEK TEK DAĞLARI MİLLİ PARKI İZLEME PROGRAMI
15	2.1. Tek Tek Dağları Milli Parkı İzleme İhtiyacı
16	2.2. Tek Tek Dağları Milli Parkı İzleme Amacı ve Hedefleri
16	2.3. Tek Tek Dağları Milli Parkı için İzleme Programı Bileşenleri ve Göstergeler
20	2.4. İzleme Uygulama Planları
21	2.4.1. Çevresel İzleme Bileşeni için Uygulama Planı
24	2.4.2. Biyolojik Çeşitlilik İzleme Bileşeni için Uygulama Planı
31	2.4.3. Sosyoekonomik İzleme Bileşeni için Uygulama Planı
35	2.4.4. Yönetim Etkinliği İzleme Bileşeni için Uygulama Planı
37	2.5. İzleme Yöntemleri, Veri Analizleri, Yönetimi ve Değerlendirme
37	2.5.1. Çevresel İzleme Bileşeni Göstergeleri için İzleme Yöntemleri ve Veri Analizi
49	2.5.2. Biyolojik Çeşitlilik İzleme Bileşeni Göstergeleri için İzleme Yöntemleri ve Veri Analizi
73	2.5.3. Sosyo-ekonomik İzleme Bileşeni Göstergeleri için İzleme Yöntemleri ve Veri Analizi
76	2.5.4. Yönetim Etkinliği İzleme Bileşeni Göstergeleri için İzleme Yöntemleri ve Veri Analizi
79	3. Tek Tek Dağları Milli Parkı Hayvancılık ve Otlatma İzleme Alt Programı
79	3.1. Hayvancılık ve Otlatma İzleme Alt Programının Amacı
80	3.2. İzleme Konuları ve Başarı Göstergeleri
83	3.3. Hayvancılık ve Otlatma İzleme Alt Programı Uygulama Planı
83	3.3.1. Hayvancılık ve Ekonomik İzleme Bileşeni Uygulama Planı
85	3.3.2. Bozkır Ekosistem Sağlığı İzleme Bileşeni Uygulama Planı
87	3.3.3. Yönetim Etkinliği İzleme Bileşeni Uygulama Planı
88	3.4. Hayvancılık ve Otlatma İzleme Alt Programı İzleme Yöntemleri ve Veri Analizi
88	3.4.1. Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik Bileşeni İzleme Yöntemleri ve Veri Analizi
92	3.4.2. Bozkır Ekosistem Sağlığı Bileşeni İzleme Yöntemleri ve Veri Analizi
102	3.4.3. Yönetim Etkinliği Bileşeni İzleme Yöntemleri ve Veri Analizi
105	4. İzleme Programının Etkin Uygulanması
121	5. Kaynakça
121	6. Ekler
122	Ek 1: Öneri İzleme Grubu ve İzleme Grubu İş Tanımı
129	Ek 2: Protokol Taslağı
134	Ek 3: Veri Kayıt Formları
190	Ek 4: İzleme Ekipmanları ve Teknik Özellikleri

YÖNETİCİ ÖZETİ

İzleme programları doğa koruma ve doğal kaynaklarının sürdürülebilir yönetimine olanak sağlayan en önemli araçlardan birisidir. İzleme göstergelerindeki değişimlerin periyodik olarak tespit edilmesi ve değişimlerin eğilimlerine göre gerekli önlemlerin alınmasıyla yönetim mekanizmalarının etkinliğini artırır. Son yıllarda izleme programları izleme konularının amaç ve hedeflerle uyumlu bir şekilde çevresel, sosyo-ekonomik, kültürel, ekolojik, yönetim etkinliği gibi farklı bileşenlerle ilişkilendirildiği daha bütüncül yaklaşımlarla ele alınmaktadır.

İzleme çalışmaları; türlerin, ekosistemlerin ve sosyal konuların zaman içinde, doğal olarak ve insan müdahalesinin bir sonucu olarak nasıl değiştiğine dair sonuçları tespit etmek, ölçmek, değerlendirmek ve uygulamaları değiştirme konularında güvenilir gözlemler yapmaya dayanır.

İzleme 5 adımlı döngüsel bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu döngü izleme ihtiyacının belirlenmesiyle başlar ve sırasıyla amacın tanımlanması, izleme programının geliştirilmesi, uygulamaların gerçekleştirilmesi ve değerlendirmelerin yapılmasıyla tamamlanır.

Tek Tek Dağları Milli Parkı İzleme Programı, korunan alanlarda etkin yönetim ve bozkır biyolojik çeşitliliğinin korunmasının üretim peyzajlarında yaygınlaştırılması ile Türkiye'nin bozkır ekosistemlerinin korunmasını güçlendirmeyi amaçlayan Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB) tarafından yürütülen '**Türkiye'nin Bozkır Ekosistemlerinin Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi Projesi**' kapsamında hazırlanmıştır.

Özellikli Bitki Alanı (Terebinth) Rüstem ve Silesor Nehirleri Fotoğraf: Mustafa Durmuş

Tek Tek Dağları Milli Parkı, Harran ilçe merkezinin 30 km doğusundadır ve 2007 yılından bu yana Milli Park statüsü ile korunmaktadır. Bozkırlar üzerindeki en büyük tehditler arasında olan otlatma baskısı Milli Park içindeki otlatmaya kapalı alanlarla hafifletilmiştir. Bu nedenle Tek Tek Dağları Milli Parkı Türkiye’de bozkırların görece etkin bir şekilde korunduğu nadir alanlar arasındadır.

Alanda bulunan ören yerlerinden en önemlisi olan ve Göbeklitepe ile aynı döneme tarihlenen Karahan Tepe kült merkezi ve tuzak alanları bozkır-insan etkileşiminin tarihinin M.Ö. 10.000’lere dayandığını göstermektedir. Tek Tek Dağları MP Türkiye’de bozkır ekosisteminin en iyi temsil edildiği yerler arasındadır.

Alanda bulunan derin vadi sistemleri, mağaralar, taşlık, kayalık ve çalılık alanların sağladığı habitat çeşitliliği tür çeşitliliğinin de yüksek olmasını sağlamıştır. Alanda ayrıca menengiçin (*Pistacia palaestina*) Türkiye’de bilinen tek saf popülasyonu da dağılım göstermektedir. Bu nedenlerle alanda bozkır ekosistemlerinin ve türlerin devamlılığı ve bölge insanı tarafından sürdürülebilir bir şekilde kullanılabilmesi için uygulanabilir ve etkin bir izleme programına ihtiyaç duyulmaktadır.

Afrika göçmeni (*Catopsilla florella*) Fotoğraf: Hasan Sevgili

Tek Tek Dağları Milli Parkı için geliştirilen izleme programı; çevresel, biyolojik çeşitlilik, sosyo-ekonomik ve yönetim etkinliği bileşenlerini ve ‘Hayvancılık ve Otlatma İzleme Alt Programı’nı kapsamaktadır.

İzleme programında ‘Türkiye’nin Bozkır Ekosistemlerinin Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi Projesi’ çalışmalarından elde edilen envanter verileri ve Şanlıurfa Bozkır Koruma Strateji ve Eylem Planı çalışmalarından elde edilen deneyim ile Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü’nün koordinasyonu ile tüm ülkede il ölçeğinde tamamlanan ‘Ulusal Biyoçeşitlilik Envanter ve İzleme Projesi’ kapsamında Şanlıurfa için belirlenen izleme konuları beraber değerlendirilmiştir. Böylece proje çıktıları ile ulusal izleme programı ilişkilendirilmiş, Tek Tek Dağları Milli Parkı biyolojik çeşitlilik izleme bileşeni bu iki çalışma entegre edilerek geliştirilmiştir.

Süreçte; her dört bileşen ve izleme alt programı için ayrı ayrı gösterge setleri ve bu göstergelerin izlenmesi için uygun izleme yöntemleri tanımlanmış; verilerin toplanması, analizi ve değerlendirilmesi için formlar hazırlanarak uygulama aşamasından önceki tüm aşamalar tamamlanmıştır. Çevresel izleme bileşenine yönelik göstergeler ve izleme uygulama planları uluslararası platformda kullanılan ve özellikle Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi ile Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ortak kesişen ölçütleri temel alınarak hazırlanmıştır. Söz konusu sözleşmelerin ortak izleme bileşenlerinin oluşturulmasındaki ana kriter, izlenecek özelliğin ekosistemin sürdürülebilir kullanımlara veya yanlış kullanımlara verdiği tepkiyi en hızlı, en ekonomik ve en basit biçimde ölçülebilir olmasıdır. Bu bağlamda arazi kullanımı, iklim ve kirlilik konusunda Tek Tek Dağları Milli Parkı için çevresel izleme önerileri ve gerekçeleri Birleşmiş Milletler'in arazi tahribatının dengelenmesi (ATD) yaklaşımı çerçevesinde sunulmuştur.

Sosyo-ekonomi bileşeninin izleme programına dahil edilmesi izleme programını güçlendirmiştir. Zira, bölgede geçmişten gelen ve hala devam eden köklü insan-doğa etkileşiminin ve bu etkileşim kaynaklı değişimlerin izlenmesi biyolojik çeşitlilik ve çevresel unsurların izlenmesi kadar önemlidir. Tek Tek Dağları Milli Parkı içinde ve yakın çevresinde yaşayan toplumun sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapısı ve içinde yaşadıkları doğal ortam algılarındaki değişimleri izlemek için demografi, sosyo-ekonomik durum, ziyaretçi yönetimi, turizm ve rekreasyon, yasadışı avcılık, usulsüz bitki ve hayvan toplama ana başlıkları altında - izleme göstergeleri belirlenmiş ve uygulama planı hazırlanmıştır.

Yönetim etkinliği izleme bileşeni alanın korunmasına belki de en önemli katkısı sunacak bileşendir. Bu kapsamda yönetim planının uygulanma başarısı, yönetim etkinliği değerlendirme araçları (METT, EOH) kullanılarak elde edilen puanlardaki değişim, personel sayısı ve kapasitesindeki değişim, ekipman ve altyapı yatırımlarındaki değişim izleme konusu olmuştur. Belirli bir süre için hazırlanan yönetim planlarının hedefleri ve uygulanması hedeflenen faaliyetlerin bu süre içinde izlenip etkinliklerinin değerlendirilmesi, bir sonraki plan döneminde güncellenen yeni faaliyetler ile alanın yönetilmesi hususunda daha başarılı koşulları sağlayacaktır.

Biyolojik çeşitlilik izleme bileşeni 'Ulusal Biyoçeşitlilik Envanter ve İzleme Projesi' ile uyumlu olarak tür ve ekosistem düzeylerinde izlemeyi kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Tür düzeyinde izlemeye konu olan 13 tür (2 bitki, 2 memeli, 4 herpetofauna, 1 kuş ve 3 omurgasız türü) endemizm, nadirlik ve tehlike durumu, bozkıra bağımlı, bozkır göstergesi olmaları veya izlemesi göreceli olarak kolay yaygın tür olmaları dikkate alınarak seçilmiştir: Kaba sarıbaş (*Centaurea obtusifolia*), Harmel (*Asphodeline damascena* subsp. *gigantea*), kurt (*Canis lupus*), Filistin körfaresi (*Nannospalax ehrenbergi*), çöl varanı (*Varanus griseus*), koca engerek (*Macrovipera lebetina*), leopar keleri (*Eublepharis angraminyou*), küçük pullu çöl kertenkelesi (*Mesalina microlepis*), çöl toygari (*Ammomanes deserti*), bozkır yeşil çekirgesi (*Isophya sikorai*), kral çekirge (*Saga ephippigera syriaca*), uğur böceği (*Coccinella septempunctata*), Afrika göçmeni (*Catopsilia florella*).

Ekosistem izleme kapsamında Rüstem Deresi Vadisi hem kuşlar için özellikli yaban hayvanı alanı hem de özellikli bitki toplum alanı olarak izlemeye konu edilmiştir.

Hayvancılık ve otlatma faaliyetleri alanda bozkır ekosistemleri ile ilişkili en önemli insan aktivitelerinden birisidir ve bu nedenle izleme alt programı başlığı altında ayrıca değerlendirilmiştir. Hayvancılık ve Otlatma İzleme alt programının amacı otlatma faaliyetinin otlakları koruduğu (sürdürülebilir) ve hatta güçlendirdiği (onarıcı) bir otlatma planlaması yaklaşımının kurulmasıdır.

Bu süreçte otlatma izleme programı, karar vericilere, alınan kararların ve yapılan planlamaların doğruluğu konusunda ışık tutmak için tasarlanmıştır. Program kapsamında "Ekolojik Sonuç Doğrulama" modeli kullanılarak uzun dönemli ve kısa dönemli izleme göstergeleri belirlenmiş, otlatma uygulamalarının mera verimliliği ve bozkır ekosistemleri üzerindeki etkilerin değerlendirileceği bir plan hazırlanmıştır.

İzleme programının etkin uygulanabilmesi ve sürecin etkin yönetilebilmesi için Tarım ve Orman Bakanlığı 3. Bölge Müdürlüğü, Şanlıurfa Orman Bölge Müdürlüğü ve Şanlıurfa İl Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcilerinden oluşan bir izleme programı koordinasyon kurulunun oluşturulması ve Harran Üniversitesi ile bir protokol yapılarak izleme grubu oluşturulması kararlaştırılmıştır.

Çöl toygarı (Ammomanes deserti) Fotoğraf: Wikimedia commons

Oluşturulan kurul ve izleme grubu koordineli olarak izleme çalışmalarını yürütecek ve yıllık değerlendirme ve 3 yıllık izleme durum raporu hazırlayacaktır. Proje ortaklarıyla yapılan çalıştay ve uzman toplantıları sonucunda izleme programının etkin uygulanması için izleme programı birinci ve ikinci dönemi olarak iki ayrı uygulama zaman dilimlerine bölünmüştür.

Birinci dönem uygulama aşamasının 1. ve 3. yıllar arasını, ikinci dönem 4. ve 9. yıllar arasını kapsamaktadır. İzleme programı ilk 3 yılının sonunda elde edilen deneyimler sonucunda elde edilen yeni verilerle güncellenecektir.

1. GİRİŞ

Bozkırlar, ekolojik, ekonomik ve sosyal açıdan Türkiye'nin en önemli ekosistemlerinden biridir. Türkiye'deki bozkır ekosistemleri doğal bozkırları, çayırları ve meraları içermekte ve yaklaşık 33,5 milyon hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Bozkır ekosistemleri Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu Bölgelerinde yaygın olarak, Ege ve Akdeniz Bölgelerinde ise yüksek dağlarda görülmektedir. Türkiye'deki bozkır ekosistemleri, habitat kaybı ve bozulumu, üretim alanlarının aşırı kullanımı ve iklim değişikliği tehditleri ile karşı karşıyadır.

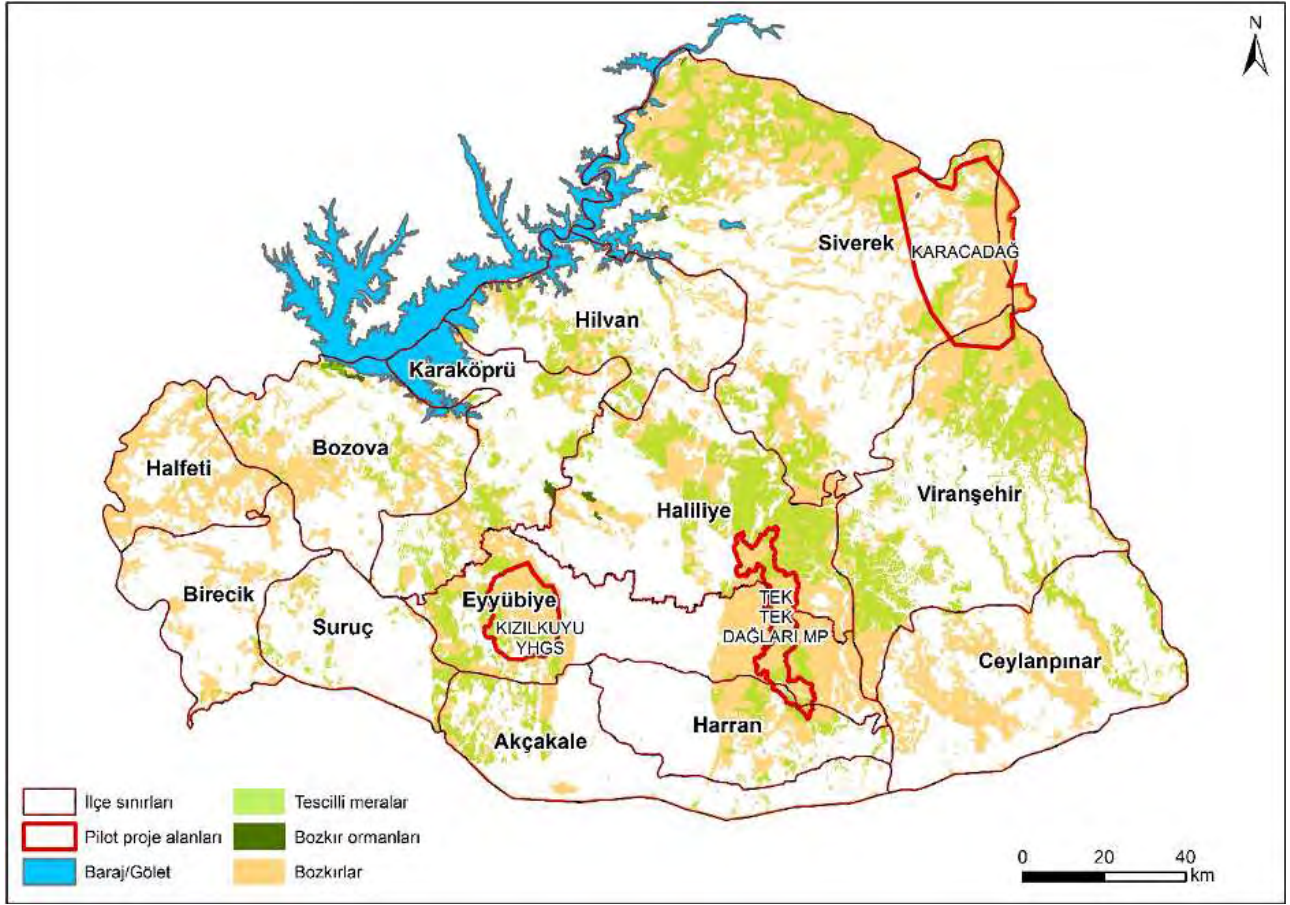
Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB) Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMPGM), Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (BÜGEM) ve Orman Genel Müdürlüğü (OGM), Türkiye'nin Bozkır Ekosistemlerinin Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi Projesi'ni (GCP/TUR/061/GFF) Küresel Çevre Fonu (GEF) finansal desteği ile yürütmektedir. Projenin amacı, korunan alanlarda etkin yönetim ve bozkır biyolojik çeşitliliğinin korunmasının üretim peyzajlarında yaygınlaştırılması ile Türkiye'nin bozkır ekosistemlerinin korunmasını güçlendirmektir.

☐ Projenin Bileşenleri

- Bozkır biyolojik çeşitliliğini korumak için korunan alan sisteminin etkinliğinin artırılması,
- Bozkır biyolojik çeşitliliğinin korunmasının üretim peyzajlarında yaygınlaştırılması,
- Bozkır biyolojik çeşitliliğinin geniş peyzajlarda etkin korunması için uygun ortamın oluşturulması.

Doğa Koruma Merkezi (DKM), projenin 3. bileşeni olan "Bozkır biyolojik çeşitliliğinin geniş peyzajlarda etkin korunması için uygun ortamın oluşturulması"nın yürütülmesinden sorumludur. Proje kapsamında hayata geçirilen çalışmalardan birisi, katılımcı bir yaklaşımla projenin 3 pilot alanı (Tek Tek Dağları Milli Parkı, Kızılkuyu Yaban Hayatı Geliştirme Sahası ve Karacadağ Bozkırları) için izleme programı kurulmasıdır.

"Türkiye'nin Bozkır Ekosistemlerinin Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi Projesi'nin Şanlıurfa sınırları içinde üç pilot proje alanı bulunmaktadır: Kızılkuyu Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (YHGS), Tek Tek Dağları Milli Parkı (MP) ve Karacadağ Bozkırları. Üç proje alanı da Türkiye'de göreceli olarak parçalanmamış ve bütünlük gösteren geniş bozkır alanlarını barındıran öncelikli alanlardır (FAO-Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019).

Şekil 1: Türkiye'nin Bozkır Ekosistemlerinin Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi Projesi'nin Pilot Proje Alanları

Şanlıurfa bozkırlarının korunması ve yörede yaşayan insanlar tarafından sürdürülebilir bir şekilde kullanılabilmesi için pilot proje alanlarındaki biyolojik çeşitlilik öğelerini, bölge insanının sosyoekonomik ve sosyokültürel durumunu ve doğal kaynak kullanma pratiklerini kapsayan bir izleme programına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu izleme programı, izleme parametrelerindeki değişimin tespiti ile alanların yönetimi için karar alama mekanizmalarını etkileyecek, korumanın etkinliğini artıracak ve bozkır-insan ilişkisini daha sürdürülebilir bir hale getirecek bir araç olacaktır.

Tek Tek Dağları Milli Parkı için hazırlanan İzleme Programı aşağıdaki konu başlıklarını içermektedir.

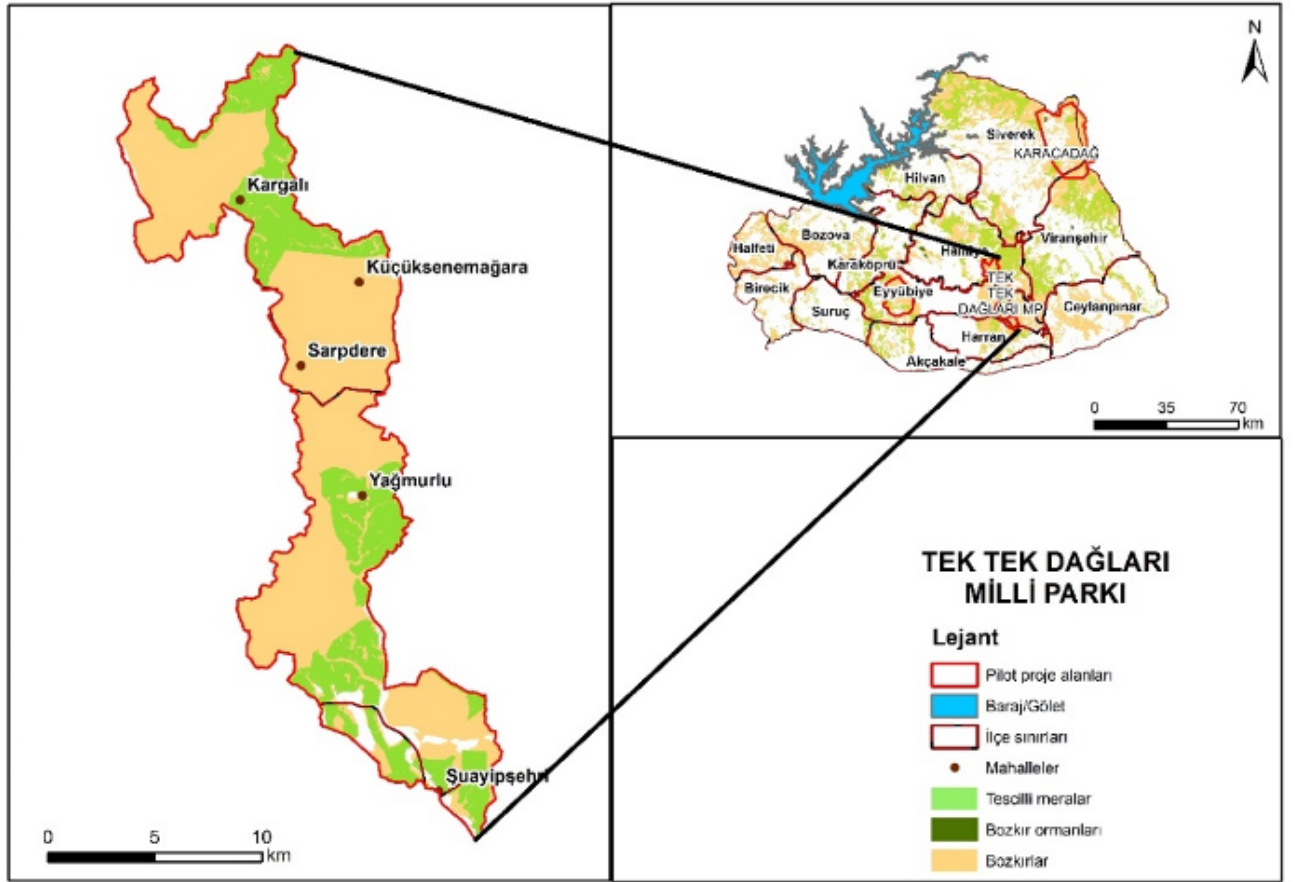
☐ Tek Tek Dağları Milli Parkı İzleme Programı

- Alan Hakkında Kısa Bilgi
- Tek Tek Dağları Milli Parkı İzleme Programı
- Tek Tek Dağları Milli Parkı Hayvancılık ve Otlatma İzleme
- Alt Programı İzleme Programının Etkin Uygulanması
- Kaynakça
- Ekler

1. ALAN HAKKINDA KISA BİLGİ

2007 yılında Milli Park statüsü verilen Tek Tek Dağları Milli Parkı, Harran ilçe merkezinin 30 km doğusunda bulunmaktadır (2). Ortalama yükseltisi 530 m olup, en yüksek noktası 801 metreye varmaktadır.

Yöre halkının temel geçim kaynağı hayvancılıktır ve 2018 verilerine göre 10 binin üzerinde küçükbaş ve büyükbaş hayvan bölgede bulunmaktadır. Bölgenin kuzey kısımları otlatmaya kapalı alan olduğu için bozkır habitatı görece iyi korunmuştur.

Şekil 2: Tek Tek Dağları Milli Parkı

Alanda temel habitat ova bozkırları olup çalılık alanlar da bulunmaktadır. Rüstem Vadisi ve Silesor Deresi, bitki türleri başta olmak üzere biyolojik çeşitlilik için önem taşıyan alanlardır.

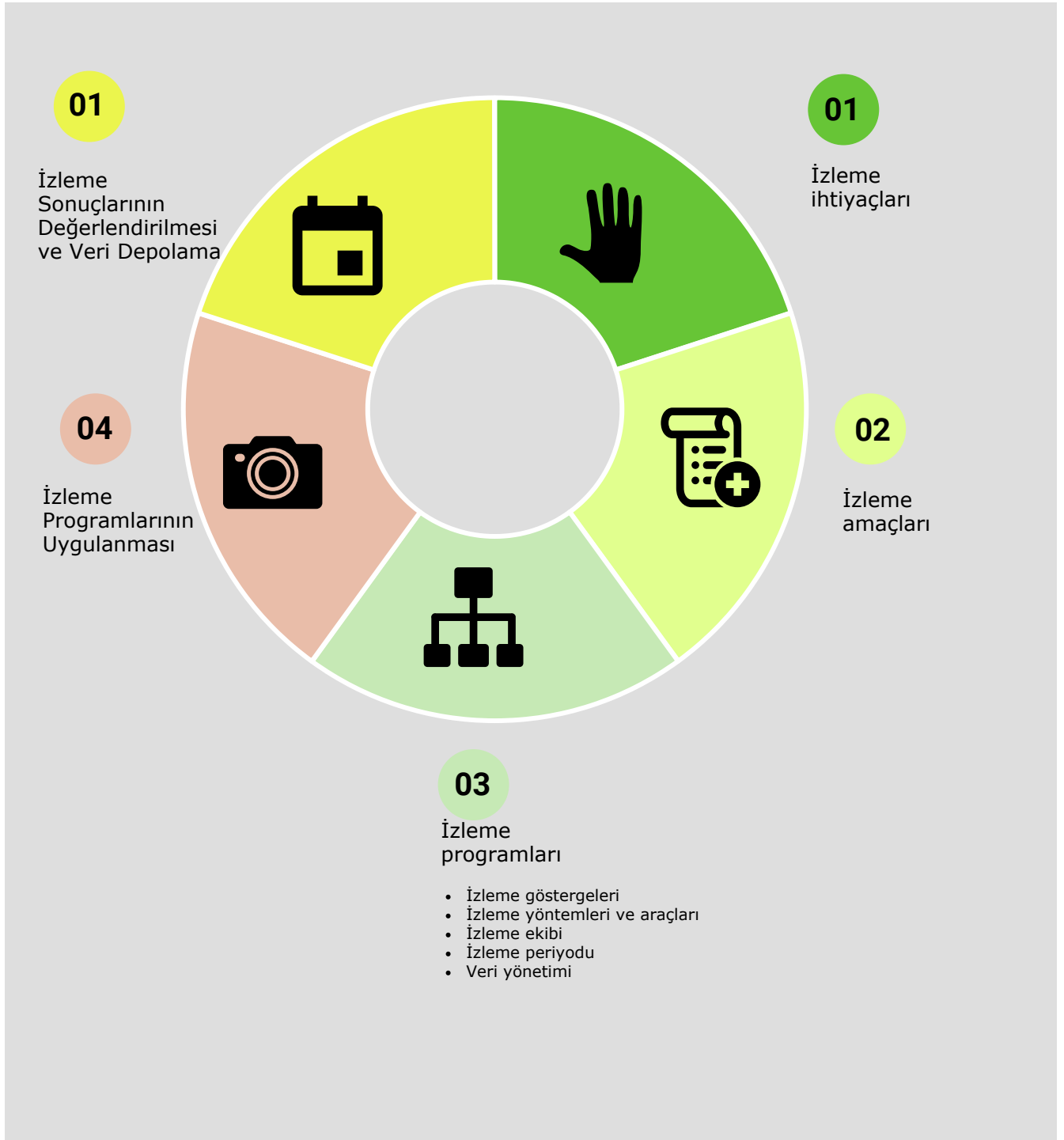
Alanda gerçekleştirilen çalışmalarda 45 familya ve 172 cinse ait, biri lokal (kabasarıbaş; *Centaurea obtusifolia*), biri Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne (harmel; *Asphodeline damascena* subsp. *gigantea*), dördü de ülkeye endemik (eren (*Achillea formosa* subsp. *amanica*), maraldikeni (*Centaurea stapfiana*), şabulgan (*Malabaila lasiocarpa*), şaaklıkaside (*Scutellaria orientalis* subsp. *haussknechtii*)) olmak üzere 254 bitki taksonu tespit edilmiştir. Endemik böcek türlerinden *Isophya sikorai* bu bölgede tespit edilmiştir. Ayrıca l toygari (*Ammomanes deserti*) bu alanı kullanan önemli bir kuş türüdür.

Afrika göçmeni (*Catopsilia florella*) kelebeği de alanda Rüstem vadisinde tespit edilen önemli türlerdendir. Alanda bulunan 2.800 hektarlık menengiç (*Pistacia palaestina*) ağakları, türün Türkiye'de bilinen tek saf popülasyonudur ve bölgeye değer katan en önemli biyolojik unsurlardan biridir (FAO-Tarım Bakanlığı, 2019).

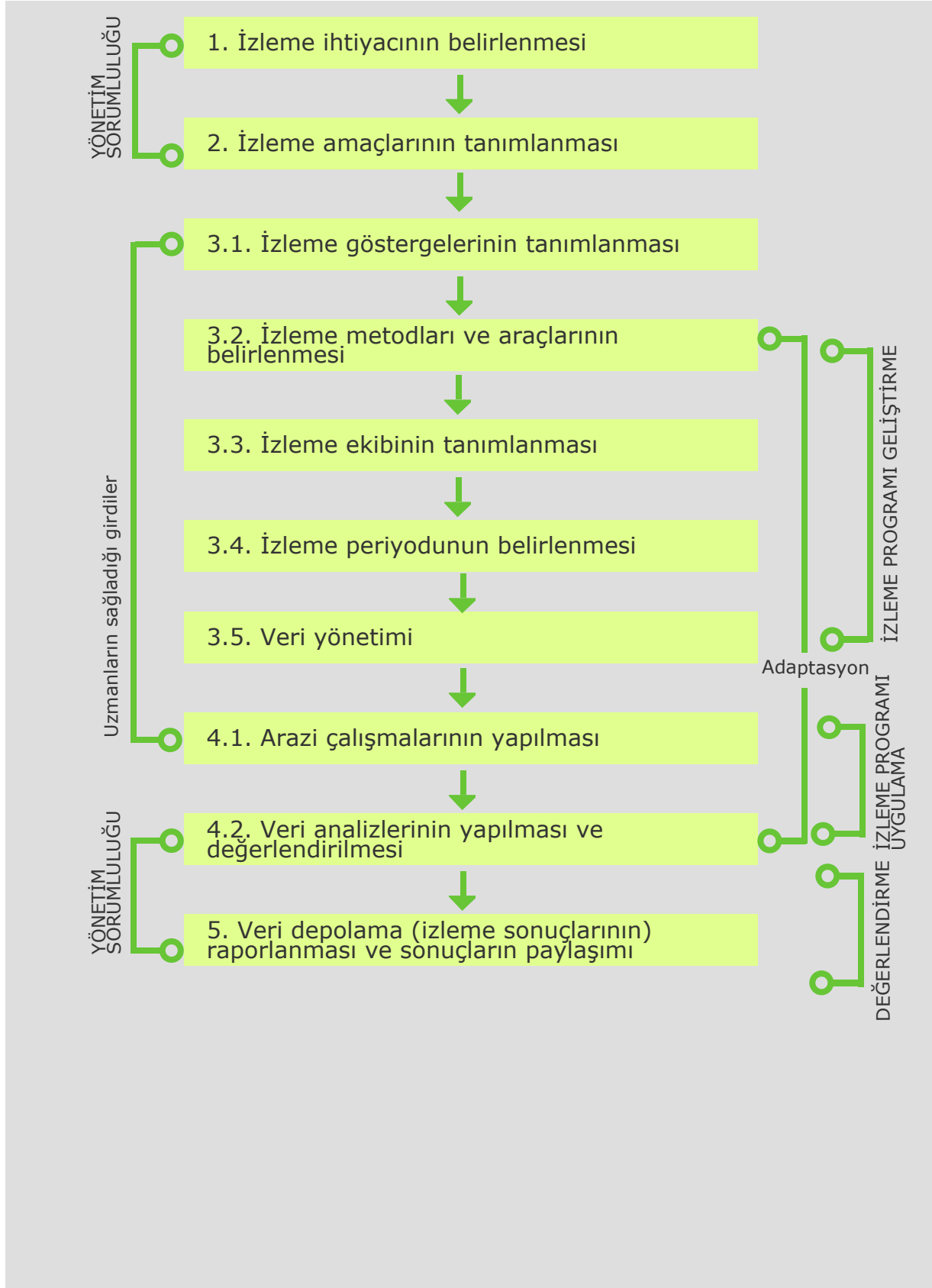
Alan zerindeki en ciddi tehditler kontrolsüz hayvancılık, tarım arazilerine dönüştürme ve yakın alanlardaki taş ocağı faaliyetleridir. Bayır yıldızı (*Ornithogalum orthophyllum*) bitkisi üzerindeki toplayıcılık faaliyetleri bu tür özelinde görülen bir tehdittir. Diğer bölgelere yoğunluğu düşük de olsa tarım arazilerine dönüştürme, tekdüze tarım ve zirai ilaç kullanımı da tarım faaliyetleriyle ilgili tehditlerdendir. Bölgede ana yollara yakınlığı nedeniyle araç çarpması sonucu yaban hayvanı ölümleri de görülmektedir. Her ne kadar yetkililer azami önem gösterse de kaçak avcılık bir diğer tehdit unsuru olarak görülmektedir (FAO-Tarım Bakanlığı, 2019).

2. İZLEME PROGRAMI

Tek Tek Dağları Milli Parkı için hazırlanan izleme programı için Şekil 4 ve 5'te verilen izleme döngüsü ve iş akışı takip edilmiştir.

Şekil 4: İzleme Döngüsü (FAO-MAF, 2020)

Şekil 5: İzleme süreci iş akış şeması (FAO-MAF, 2020).

2.1. Tek Tek Dağları Milli Parkı İzleme İhtiyacı

Alanda bulunan ören yerlerinden en önemlisi olan ve Göbeklitepe ile aynı döneme tarihlenen Karahan Tepe kült merkezi ve tuzak alanları bozkır-insan etkileşiminin tarihinin M.Ö. 10.000'lere dayandığını göstermektedir. Tek Tek Dağları MP Türkiye'de bozkır ekosisteminin en iyi temsil edildiği yerler arasındadır. Alanda bulunan derin vadi sistemleri, mağaralar, taşlık, kayalık ve çalılık alanların sağladığı habitat çeşitliliği tür çeşitliliğinin de yüksek olmasını sağlamıştır. Alanda ayrıca menengiçin (*Pistacia palaestina*) Türkiye'de bilinen tek saf popülasyonu da dağılım göstermektedir. Bu nedenlerle alanda bozkır ekosistemlerinin ve türlerin devamlılığı ve bölge insanı tarafından sürdürülebilir bir şekilde kullanılabilmesi için uygulanabilir ve etkin bir izleme programına ihtiyaç duyulmaktadır.

2.2. Tek Tek Dağları Milli Parkı İzleme Amacı ve Hedefleri

Menengiçin (*Pistacia palaestina*) Türkiye'de bilinen tek saf popülasyonunu barındıran, aynı zamanda sahip olduğu derin vadi sistemleri, mağaralar, taşlık, kayalık ve çalılık alanlarla habitat zenginliği bakımından bölgede öne çıkan ve yarı çöl iklimine uyum sağlamış birçok nadir türe ev sahipliği yapan Tek Tek Dağları Milli Parkı için oluşturulan izleme programının temel amacı tür ve habitat çeşitliliğinin devamlılığı için hem alana değer katan biyolojik çeşitlilik unsurlarının hem de bu unsurlar üzerindeki baskıların şiddetindeki değişimlerin izlenmesi yoluyla alınacak tedbirlere ve geliştirilecek koruma önerilerine altlık veri sağlayarak alanın etkin korunmasına katkı sunmaktır.

Bu amaç doğrultusunda Tek Tek Dağları Milli Parkı için hazırlana izleme programının hedefleri ise aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

☐ İzleme Programının Hedefleri

- Alana değer katan türler, habitatlar, tür ve habitat çeşitliliğindeki değişikliklerin sistematik olarak ortaya koyulması,
- Biyolojik çeşitlilik üzerindeki tehditlerin şiddetindeki yönelimin takip edilmesi,
- Sosyokültürel ve sosyoekonomik yapıdaki değişimlerin ve yöre halkının doğa ve sürdürülebilir kaynak yönetimi konusunda algılarının nasıl değiştiğinin izlenmesi,
- Korunan alan yönetiminin etkinliğinin değerlendirilmesi,
- Hayvancılıkla uğraşan yöre halkının sosyoekonomik dönüşümünün ve sürülerin verimlilik, dayanıklılık ve performansının takip edilmesi,
- Otlak verimliliğinin kısa ve uzun vadede nasıl değiştiğinin belirlemesi.

2.3. Tek Tek Dağları Milli Parkı için İzleme Programı Bileşenleri ve Göstergeler

Tek Tek Dağları MP için izleme programı dört bileşen altında gruplandırılmıştır:

☐ İzleme Programının Bileşenleri

- Çevresel,
- Biyolojik çeşitlilik,
- Sosyo-ekonomik ve
- Yönetim etkinliği

Süreçte her dört bileşen için ayrı ayrı gösterge seti tanımlanmıştır (Tablo 1). Bu dört bileşene ek olarak "Hayvancılık ve Otlatma Alt İzleme Programı" izleme programına bir alt program olarak eklenmiş ve göstergeleri belirlenmiştir.

İzleme göstergelerinin ölçülebilir ve izleme konusuna uygun olarak belirlenmesi bir izleme programı için kritik öneme sahiptir.. Niceliksel veya niteliksel olarak tanımlanabilen göstergeler izleme programının başarısını ölçebilmeli ve izleme konusu üzerindeki değişimi tanımlayabilmelidir (Ülgen ve Lise, 2020; Yenilmez Arpa ve Jungmeier, 2020). Özetlemek gerekirse bir göstergenin yeterince açık ve izleme konusuyla ilgili olması, uygulamasının ekonomik olması, izleme konusundaki değişimleri gösterebilmesi ve gözlemlenebilir olması göstergenin amaca uygun şekilde belirlendiğini gösterir (Caughan ve Oakley, 2001).

Tablo 1: Tek Tek Dağları Milli Parkı için belirlenen bileşenler, izlenecek çalışma konuları ve göstergeler

Bileşenler	İzlenecek Çalışma Konusu	Göstergeler
Çevresel	Arazi kullanımı: Toprak karbonu değişimi	Toprak organik karbonu artışı
	Arazi kullanımı: Net birincil üretimdeki değişim	Net birincil üretim artışı (kuraklık olmazsa)
	Arazi kullanımı: Arazi örtüsü/Bozkır kullanımı değişimi	Arazi örtüsünün sabit kalması
	Arazi Kullanımı: Toprak besin döngüsü- bitki besin elementlerindeki değişim	Toprak bitki besin elementlerinde artış
	Arazi Kullanımı: Rüzgâr erozyonu kaynaklı toprak kaybındaki değişim	Yıllık 0,05 kg/m2 değerinin altında kalması
	İklim: Kuraklık düzeyindeki değişim	Kuraklık düzeyinin artmaması
	İklim: Yıllık yağış ve sıcaklık değerlerindeki değişim	Yıllık yağış ve sıcaklık değerlerinin çok yıllık ortalamalar düzeyinde olması
	Kirlilik: Yağmur sularındaki kirlenici miktarındaki değişim	Yağmur sularındaki kirlenici miktarının artmaması
	Kirlilik: Çöl tozlarındaki kirlenici miktarındaki değişim	Çöl tozlarındaki kirlenici miktarlarının artmaması
	Hidroloji: Kuyu sayısındaki değişim	Kuyu sayısının artmaması

Bileşenler	İzlenecek Çalışma Konusu	Göstergeler
Biyolojik Çeşitlilik	Tür İzleme: Kurt (<i>Canis lupus</i>) popülasyon yoğunluğundaki değişim	Popülasyon yoğunluğunun azalmaması
	Tür İzleme: Kurt (<i>Canis lupus</i>) alan kullanımındaki değişim	KurAlan kullanım büyüklüğünün azalmamasıaklık düzeyinin artmaması
	Tür İzleme: Filistin körfaresi (<i>Nannospalax ehrenbergi</i>) birey sayısındaki değişim	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
	Tür İzleme: Çöl toygarı (<i>Ammomanes deserti</i>) popülasyon büyüklüğündeki değişim	Popülasyon büyüklüğünün azalmaması
	Tür İzleme: Çöl varanı (<i>Varanus griseus</i>) birey sayısındaki değişim	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
	Tür İzleme: Koca engerek (<i>Macrovipera lebetina</i>) birey sayısındaki değişim	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
	Tür İzleme: Leopar keleri (<i>Eublepharis angraminyou</i>) birey sayısındaki değişim	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
	Tür İzleme: Küçük pullu çöl kertenkelesi (<i>Mesalina microlepis</i>) birey sayısındaki değişim	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
	Tür İzleme: Bozkır yeşil çekirgesi (<i>Isophya sikorai</i>) popülasyon bolluğundaki değişim	Popülasyon büyüklüğünün azalmaması
	Tür İzleme: Kral çekirge (<i>Saga ephippigera syriaca</i>) popülasyon bolluğundaki değişim	Popülasyon bolluğunun azalmaması
	Tür İzleme: Afrika göçmeni (<i>Catopsilia florella</i>) varlığındaki değişim	Türün alanda varlığının devam etmesi ve en az bir popülasyonunun tespit edilmesi
	Tür İzleme: Uğur böceği (<i>Coccinella septempunctata</i>) popülasyon bolluğundaki değişim	Popülasyon bolluğunun azalmaması
	Tür İzleme: Kaba sarıbaş (<i>Centaurea obtusifolia</i>) habitatındaki ve popülasyon büyüklüğündeki değişim	Habitat ve popülasyon mevcut durumunun korunması
	Tür İzleme: Harmel (<i>Asphodeline damascena</i> subsp. <i>gigantea</i>) varlığındaki değişim	Türün alanda varlığının devam etmesi ve en az bir popülasyonunun tespit edilmesi
Ekosistem İzleme (Özellikli Yaban Hayvanı Alanı): Rüstem Deresi Vadisi kuş tür çeşitliliği ve yoğunluğundaki değişim	Ekosistem İzleme (Özellikli Bitki Toplumu): Rüstem ve Silezor Deresi menengiç topluluğu alanındaki bitki zenginliğindeki değişim	Kuş Shannon-Wiener çeşitlilik indeksi değerinin ve yoğunluğunun azalmaması
		Habitatın ve mevcut bitki zenginliğinin azalmaması

Bileşenler	İzlenecek Çalışma Konusu	Göstergeler
Sosyo-Ekonomik	Demografi: Nüfus değişimi, ortalama hane büyüklüğündeki değişim	Ortalama hane büyüklüğünün artmaması
	Demografi: Yaş ve cinsiyet dağılımındaki değişim	Yaş ve cinsiyet dağılımının dengede kalması
	Demografi: Eğitim seviyesindeki değişim	Eğitim seviyesinin artması
	Demografi: Toplumsal cinsiyet rejimindeki değişim	Kadının ev içinde ve dışındaki görünürlüğünün artması (aile içindeki kararlara katılımı, okul aile birliği, muhtarlık vb. kamusal hizmetlerde rol alması)
	Demografi: Evlilik biçimlerindeki değişim	Evliliklerin belirlenmesinde geleneğin etkisinin azalması (resmi nikahın artması, çok eşlilik, akraba evliliği berdel, çocuk evliliklerinin azalması)
	Demografi: Köyden kente göç oranındaki değişim	Köyden kente göçün azalması
	Demografi: Doğurganlık oranı ve hızındaki değişim	Doğurganlık hızının azalması
	Demografi: Sağlık, sosyal güvenlik durumundaki değişim	Sosyal güvenlik sahipliğinin artması
	Sosyo-ekonomi: Tarımsal üretim kalıpları ve miktarındaki değişim	Tarımsal üretimde artış
	Sosyo-ekonomi: Kişi başına düşen gelirdeki değişim	Hane başına düşen gelirin artması
	Sosyo-ekonomi: Toprağa yönelik harcamalardaki değişim	Toprağın kalitesine yapılan harcamanın artması
	Sosyo-ekonomi: Tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelirdeki değişim	Tarımsal gelirin artması
	Sosyo ekonomi: Tarım toprakları mülkiyetindeki değişim	Toprak işletme ve mülkiyetindeki dengesizliğin azalması
	Sosyo-ekonomi: Karar alma süreçlerinin niteliğindeki değişim	Köy ile ilgili kararlarda katılımın artması
	Sosyo-ekonomi: Tarım girdi ve ilaç kullanımındaki değişim	Tarımsal girdi ve ilaçların çevreye zararın azaltılması
	Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi sayısındaki değişim	Ziyaretçi seviyesinin alanın taşıma kapasitesine yakın oranlarda tutulması
	Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçilerin dağılımındaki değişim	Farklı yaş gruplarından ve şehir dışından gelen ziyaretçi sayısının artması
	Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi memnuniyeti seviyesindeki değişim	Ziyaretçi memnuniyetinin artması

Bileşenler	İzlenecek Çalışma Konusu	Göstergeler
Sosyo-Ekonomik	Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi baskısındaki değişim	Ziyaretçi baskısının alanın doğal değerlerine zarar vermemesi
	Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi profilindeki değişim	Ziyaretçi profilindeki çeşitliliğin artması
	Ziyaretçi yönetimi: Doğa koruma algısındaki değişim	Doğa koruma algısında artış
	Ziyaretçi yönetimi: Kültürel miras algısındaki değişim	Kültürel miras algısında artış
	Turizm ve rekreasyon: Turizmden elde edilen gelirdeki değişim	Turizmden elde gelirin artması
	Turizm ve rekreasyon: Turizm ile ilgilenen birey sayısındaki değişim	Turizm ile ilgilenen birey sayısının artması
	Kaçak kazılar: Kaçak kazı ihbar sayısındaki ve tutulan tutanak sayısındaki değişim	İhbar ve tutulan tutanak sayısında artış
	Yasadışı avcılık: Avcı eğitimlerine katılan kişi sayısındaki değişim	Avcı eğitimlerine katılanların sayısının artması
	Yasadışı avcılık: Denetimlerde kontrol edilen avcı sayısındaki değişim	Denetimlerde kontrol edilen avcı sayısındaki artış
	Usulsüz bitki ve hayvan toplama baskısı: İhbar sayısındaki ve tutulan tutanak sayısındaki değişim	İhbar ve tutulan tutanak sayısında artış
Yönetim Etkinliği	Yönetim planının uygulanma başarısı	Yönetim planı faaliyetlerinin yıllık uygulama başarısının yüksek olması
	Alanın yönetim etkinliğinin izlenmesi:	Alanın yönetim etkinliğinin izlenmesi:
	METT analizi sonuç puanında değişim, Unesco EOH aracı değerlendirmelerinde değişim	Korunan Alan Etkinliği İzleme Aracı (METT) sonuç puanının yükselmesi
	Unesco EOH aracında yer alan 12 araçta ilerleme olması	Unesco EOH aracında yer alan 12 araçta ilerleme olması
	Personel sayısı ve kapasitesindeki değişim	Personel sayısı ve kapasitesinin artması
	Ekipman ve altyapı yatırımlarındaki değişim	Personel sayısı ve kapasitesinin artması

2.4. İzleme Uygulama Planları

Bu adımda, Tek Tek Dağları Milli Parkı izleme programındaki her bileşene (çevresel, biyolojik çeşitlilik, sosyo-ekonomik ve yönetim etkinliği) ve her bir bileşen kapsamında tanımlanan çalışma konularına yönelik geliştirilen göstergelerin izlenmesi için kullanılan yöntem ve araçlar belirlenmiştir. Tek Tek Dağları Milli Parkı izleme programı bileşenleri altında belirlenen izleme konuları için uygun yöntemler, izleme programının amacına uygun olarak değerlendirilebilmesine olanak sağlayacak şekilde uzmanlar ile yakın iş birliğinde belirlenmiştir.

Her bir izleme göstergesi için izleme yöntemi ve araçları izleme konusuna göre değişiklik göstereceğinden uzmanların katkılarıyla her izleme bileşeni için Bu adımda, Tek Tek Dağları Milli Parkı özelinde bir izleme yönteminin geliştirilmesine odaklanılmıştır. İzleme yöntem ve araçlarının belirlenmesini müteakip kapsamlı bir izleme programı oluşturulmuştur. İzleme programının kapsamını daha önceki aşamada tanımlanan bileşenler, her bileşene yönelik çalışma konuları ve göstergeler de dahil edilmiştir.

□ İzleme Programı

- Bileşenler
- İzlemeye tabi çalışma konuları
- İzleme düzeyi
- İzleme zamanı
- Göstergeler
- İzlenecek alan (lokasyonlar ve yeri (varsa koordinatları))
- İzleme yöntemi
- İzlemeyi yapacak birim
- Başarı göstergelerini

kapsayacak şekilde geliştirilmiştir.

Her bir bileşen için ayrı uygulama planları şeklinde Tek Tek Dağları Milli Parkı izleme programı oluşturulmuştur.

İzleme planında verilen izleme konuları ve alanlarına ek olarak özellikli bir alanın seçilmesi ve uzun vadeli izlemeye konu edilmesi önemlidir. Alanı özellikle otlatma için kullanan yöre halkını mağdur etmeyecek büyüklükte bir alanın (maksimum 1 hektar) mutlak koruma, kontrollü kullanım ve sürdürülebilir kullanım bölgelerinde ayrı ayrı olarak belirlenmesi alanda hiçbir insan etkisi olmadığı zaman alanda nasıl değişimler olacağını göstermesi, sürdürülebilir ve kontrollü uygulamalar yapıldığında alanda nasıl değişimler olacağını göstermesi açısından önemlidir. Böylelikle bu çalışma, insanın alan üzerindeki etkisini de ölçmüş olacaktır. Alanların özellikle nadir, dar yayılışlı, endemik bitki türlerinin dağılım alanlarından seçilmesi aynı zamanda bu türlerin korunmasına da katkı sunacaktır. Seçilen alanın telle çevrilmesi ve düzenli olarak izlenmesi gerekir. Bu çalışmayla otlatılan ve otlatılmayan alan karşılaştırmaları da yapılabilecek, elde edilen bulgular otlatma planlarının geliştirilmesine ve koruma çalışmalarına katkı sunabilecektir. Bu alanın aynı zamanda çevresel izleme kapsamında önerilen toprak karbonu, net birincil üretim ve toprak besin döngüsü izleme noktalarında birisi olarak belirlenmesi, söz konusu değişkenler üzerindeki insan etkisini de ortaya koyması açısından önemli olacaktır.

2.4.1. Çevresel İzleme Bileşeni için Uygulama Planı

Doğal kaynakların izlenmesi ve bu izlenme verilerine bağlı yönetim planlarının geliştirilmesi dünyanın doğal kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini hedefleyen kararları desteklemeye yardımcı olacak araçlar olarak kullanılmaktadır. Çevresel izleme bileşenine yönelik yöntemler uluslararası platformda kullanılan ve özellikle Birleşmiş Milletlerin (BM) üç sözleşmesi olan İklim, Arazi Bozunumu ve Çölleşme ile Biyoçeşitlilik ortak kesişen ölçütleri temel alınarak hazırlanmıştır.

Söz konusu sözleşmelerin ortak izleme bileşenlerinin oluşturulmasındaki ana kriter, izlenecek özelliğin ekosistemin sürdürülebilir kullanımlara veya yanlış kullanımlara verdiği tepkiyi en hızlı, en ekonomik ve en basit biçimde ölçülebilir olmasıdır.

Bu bağlamda Arazi Kullanımı, İklim ve Kirlilik konusunda Tek Tek Dağları Milli Parkı için çevresel izleme önerileri ve gerekçeleri BM'in arazi tahribatının dengelenmesi (ATD) yaklaşımı çerçevesinde sunulmuştur (UNCCD ve FAO, 2020). ATD "Ekosistemin işlevlerini ve hizmetlerini desteklemek ve gıda güvenliğini arttırmak için gerekli olan arazi kaynaklarının miktarının ve niteliğinin sabit kaldığı veya belirtilen zamansal ve mekânsal ölçekler kapsamında artış gösterdiği bir durum" olarak tanımlanmaktadır. Arazi Tahribatının Dengelenmesi (ATD)'ne yönelik yorum yapılabilmesi için arazi kullanımına bağlı olarak üç ana ölçütü dikkate almaktadır. Bunlar: toprak arazi örtüsü, arazi üretkenliği (ölçü: net birincil üretim) ve yer üstündeki ve yer altındaki karbon stoklarıdır (ölçü: toprak organik karbonu) (ÇEM, 2016). İzleme ölçütleri seçiminde kullanılan diğer bir kaynak da Küresel Toprak Paydaşlığı tarafından tanımlanan 10 toprak tehdididir (FAO ve ITPS, 2015). Bu tehditler erozyon, toprak organik maddesi kaybı, kirlilik, tuzlanma ve alkalileşme, toprağın betonlaşması, biyoçeşitliliğin kaybı, bitki besin döngüsü, su doygunluğu, asitleşme ve toprağın sıkıştırılmasıdır. Raporda toprak organik maddesi ve besin döngüsü özelliklerinin izlenmesi önerilmektedir çünkü bu özellikler bitki örtüsü, erozyon, su tutma, biyoçeşitlilik üzerinde etkindirler (Wagg ve ark. 2014).

Tek Tek Dağları Milli Parkı için öne çıkan çevresel izleme göstergeleri arazi kullanımı, iklim ve kirlilik başlıkları altında değerlendirilmiştir. Toprak karbon stoğu ve net birincil üretim gibi bitki çeşitliliğini ve mera verimliliğini destekleyen önemli ekosistem hizmetleri ve alandaki ekolojik dengeyi etkileme potansiyeli olan arazi kullanımındaki dönüşümler, kirlilik ve kuraklık değişkenlerinin izlenmesi için hazırlanan çevresel izleme bileşeni uygulama planı Tablo 2'deki gibi kurgulanmıştır.

Tablo 2: Tek Tek Dağları Milli Parkı çevresel izleme uygulama planı tablosu

İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Arazi kullanımı: Toprak karbonu değişimi	Alansal	Yılda 1 kez, aralık ayı	Kuzey-Güney, Doğu Batı hattı.	Toprak örneklerinin organik karbon analizörü ile analizi	Arazi kullanımı: Toprak karbonu değişimi	Alansal
Arazi kullanımı: Net birincil üretimdeki değişim	Alansal	Yılda 1 kez, aralık ayı	Tek Tek Dağları MP	Uzaktan algılama yöntemleri	CBS ve uzaktan algılama uzmanı	Net birincil üretim artışı (kuraklık olmazsa)
Arazi Kullanımı: Arazi örtüsü/Bozkır kullanımı değişimi	Alansal	Yılda 1 kez, aralık ayı	Tek Tek Dağları MP	Uzaktan algılama yöntemleri	CBS ve uzaktan algılama uzmanı	Arazi örtüsünün sabit kalması
Arazi Kullanımı: Toprak besin döngüsü- bitki besin elementlerindeki değişim	Alansal	Yılda 1 kez, kasım ayı	Farklı arazi örtüleri	Toprak kiti ölçümleri	Toprak uzmanı	Toprak bitki besin elementlerinde artış

İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Arazi Kullanımı: Rüzgâr erozyonu kaynaklı toprak kaybındaki değişim	Alansal	Yıl boyu	Tek Tek Dağları MP	UDREMİS yazılımı YREE modeli ve rüzgâr sediman tuzakları, uzaktan algılama yöntemleri	Toprak uzmanı	Yıllık 0,05 kg/m ² değerinin altında kalması
İklim: Kuraklık düzeyindeki değişim	Alansal	Yılda 1 kez, aralık ayı	Tek Tek Dağları MP	UNEP-DHI ile ortak UNCCD Kuraklık araç kutusu, Standart Yağış İndeksi (SPI) ve Normalin Yüzdesi İndeksi (PNI)	İklim uzmanı	Kuraklık düzeyinin artmaması
İklim: Yıllık yağış ve sıcaklık değerlerindeki değişim	Alansal	Yıl boyunca her ay	Tek Tek Dağları MP	Kurulacak mini-meteoroloji istasyonu ölçümleri	İklim uzmanı	Yıllık yağış ve sıcaklık değerlerinin çok yıllık ortalamalar düzeyinde olması
Kirlilik: Yağmur sularındaki kirletici miktarındaki değişim	Alansal	Yıl boyunca her ay	Seçilmiş alanlar	Yağmur suyu biriktirilmesi ve iyon kromatografisiyle analizi	Ziraat mühendisi, çevre mühendisi	Yağmur sularındaki kirletici miktarının artmaması
Kirlilik: Arazi işlemede traktör kullanımı süresindeki değişim	Alansal	Yıl boyunca her ay	Seçilmiş alanlar		Ziraat mühendisi, çevre mühendisi	Traktör kullanımı kaynaklı karbon ayak izinin artmaması veya azalması
Kirlilik: Yağmur sularındaki kirletici miktarındaki değişim	Alansal	Yıl boyunca her ay	Seçilmiş alanlar	Yağmur suyu biriktirilmesi ve iyon kromatografisiyle analizi	Ziraat mühendisi veya iklim uzmanı	Yağmur sularındaki kirletici miktarının artmaması
Kirlilik: Çöl tozlarındaki kirletici miktarındaki değişim	Alansal	Yıl boyunca her ay	Seçilmiş alanlar	Toz ölçümü	Ziraat mühendisi veya iklim uzmanı	Çöl tozlarındaki kirletici miktarlarının artmaması
Hidroloji: Kuyu sayısındaki değişim	Alansal	Yılda bir kez aralık ayı	Tek Tek Dağları MP	Saha çalışmaları ve SUŞKİ kuyu verilerinin değerlendirilmesi	Çevre mühendisi	Kuyu sayısının artmaması

2.4.2. Biyolojik Çeşitlilik İzleme Bileşeni için Uygulama Planı

Doğa koruma izleme programlarının en önemli bileşenlerinden olan biyolojik çeşitlilik izleme, bir korunan alanın izlenmesinde en çok tercih edilen araçlardan biridir. Temel olarak bir alanın canlı tür ve/veya türlerinin izlenmesi yoluyla, bu grupla bağlantılı olan diğer sistemler ve süreçler hakkındaki değişimlerin de izlenmesidir. Tek Tek Dağları Milli Parkı'nda kurak, yarı-çöl iklime uyum sağlamış, tehdit altındaki, endemik ve ekosistem sağlığı için gösterge olabilecek türlerin seçilme gerekçeleri Tablo 3'te verilmiştir. Bu türler üzerindeki ve alan içinde yoğunlaştığı yerlerdeki değişimin izlenmesi biyolojik çeşitlilik izleme bileşeni kapsamında tür ve ekosistem izleme başlıkları altında ele alınmıştır ve uygulama planı Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 3: İzlemeye konu olan türler ve seçilme gerekçeleri

Tür Grubu	İzlenecek tür	Gerekçe
Bitki	Kaba sarıbaş (Centaurea obtusifolia)	Düşük yoğunluklu endemik tür
Bitki	Harmel (Asphodeline damascena subsp. gigantea)	- Güneydoğu Anadolu'ya endemik - Düşük yoğunluklu - Tehdit altında
Büyük Memeli	Kurt (Canis lupus)	Besin zincirinin üst sıralarında yer alan bir yırtıcı olduğu için ekosistemde, besin zincirinin alt sıralarında yer alan grupların nüfusları üzerinde düzenleyici rolü vardır.
Herpetofauna	Çöl varanı (Varanus griseus)	- Sadece Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunuyor - Bozkır için gösterge tür - Bozkıra bağımlı tür
Herpetofauna	Koca engerek (Macrovipera lebetina)	- Besin zincirinin üst sıralarında yer alan bir yırtıcı olduğu için ekosistemde, besin zincirinin alt sıralarında yer alan grupların nüfusları üzerinde düzenleyici rolü vardır. - Habitat kaybı nedeniyle tehdit altında
Herpetofauna	Leopar keleri (Eublepharis angraminorum)	- Dar yayılışlı - Türkiye'de sadece Şanlıurfa'dan kaydı olan bir tür)
Herpetofauna	Küçük pullu çöl kertenkelesi (Mesalina microlepis)	- Dar yayılışlı - Türkiye'de sadece Şanlıurfa'dan kaydı olan bir tür
Kuş	Çöl toygarı (Ammomanes deserti)	- Türün önemli üreme alanıdır - Bozkıra bağımlı tür

Tür Grubu	İzlenecek Tür	Gerekçe
Küçük memeli	Filistin körfaresi (Nannospalax ehrenbergi)	Bozkır için gösterge tür
Omurgasız	Bozkır yeşil çekirgesi (Isophya sikorai)	Güneydoğu Anadolu'ya endemik
Omurgasız	Kral çekirge (Saga ephippigera syriaca)	Bozkır için gösterge tür
Omurgasız	Uğur böceği (Coccinella septempunctata)	İzlemesi kolay yaygın tür, popülasyon büyüklüğündeki azalma nadir türlere göre kolay tespit edilebilir çevresel değişimlerin tespitinde erken uyarı özelliği var denebilir.
Omurgasız	Afrika göçmeni (Catopsilia florella)	Türkiye'de oldukça nadir gözlenen bir tür

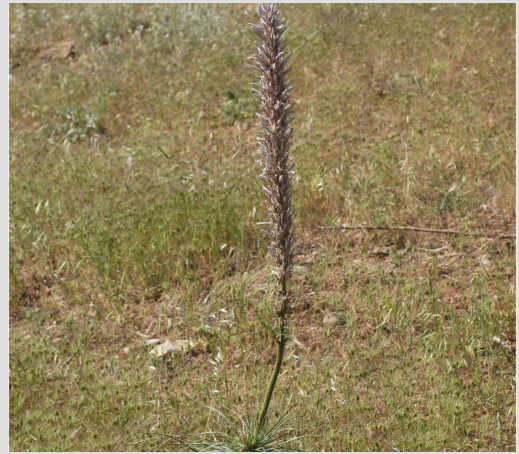
İzlenecek Türler:

Kaba sarıbaş

(Centaurea obtusifolia)

Fotoğraf: Harran Üniversitesi Arşivi

Harmel

(Asphodeline damascena subsp. gigantea)

Fotoğraf: Ömer Faruk Kaya

Kurt

(Canis lupus)

Fotoğraf: İdris Ölmez

Filistin körfaresi

(Nannospalax ehrenbergi)

Fotoğraf: Muhsin Çoğal

Çöl varanı

(*Varanus griseus*)

Fotoğraf: Ahmet Demir

Koca engerek

(*Macrovipera lebetina*)

Fotoğraf: Onur Candan

Leopar keleri

(*Eublepharis angraminyou*)

Fotoğraf: Mehmet Zülfü Yıldız

Küçük pullu çöl kertenkelesi

(*Mesalina microlepis*)

Fotoğraf: Mehmet Zülfü Yıldız

Çöl toygarı

(*Ammomanes deserti*)

Fotoğraf: Photo: Wikimedia commons

Bozkır yeşil çekirgesi

(*Isophya sikorai*)

Fotoğraf: Hasan Sevgili

Kral çekirge
(*Saga ephippigera syriaca*)
Fotoğraf: Mustafa Durmuş

Afrika göçmeni
(*Catopsilia florella*)
Fotoğraf: Hasan Sevgili

Uğurböceği
(*Coccinella septempunctata*)
Fotoğraf: Wikimedia commons

Tablo 4: Tek Tek Dağları Milli Parkı biyolojik çeşitlilik izleme uygulama planı tablosu

İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Kurt (Canis lupus) popülasyon yoğunluğundaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 1 kez,	Tek Tek Dağları MP	Fotokapan	Büyük memeli uzmanı	Popülasyon yoğunluğunun azalmaması
Kurt (Canis lupus) alan kullanımındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 1 kez	Tek Tek Dağları MP	GPSli tasma	Büyük memeli uzmanı	Alan kullanım büyüklüğünün azalmaması
Filistin körfaresi (Nannospalax ehrenbergi) birey sayısındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 2 kez, mart, nisan ayları	Tek Tek Dağları MP	Birey /Tümsek sayısı	Küçük memeli uzmanı	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
Çöl toygarı (Ammomanes deserti) popülasyon büyüklüğündeki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 4 kez, İlkbahar (mart - nisan 1 Kez) Üreme (mayıs - haziran 1 Kez) Sonbahar (eylül - ekim 1 Kez) Kış (aralık-ocak 1 Kez)	Tek Tek Dağları MP	Hat boyu sayım	Kuş uzmanı	Popülasyon büyüklüğünün azalmaması

İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Çöl varanı (Varanus griseus) tespit edilen birey sayısındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 3 kez nisan başı - haziran ortası her ay bir gün	Tek Tek Dağları Varanus griseus alanı	Hat boyu sayım, anket ve fotokapan	Herpetolog	Popülasyon büyüklüğünün azalmaması
Koca engerek (Macrovipera lebetina) tespit edilen birey sayısındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 3 kez, haziran-ağustos arası her ay bir gün	Tek Tek Dağları Macrovipera lebetina alanı	Hat boyu sayım ve RFID ile markalama Alternatif metod: Yakala-İşaretle-Tekrar Yakala	Herpetolog	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
Leopar keleri (Eublepharis angraminorum) birey sayısındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 3 kez, haziran-ağustos arası her ay bir gün	Rüstem Vadisi	Hat boyu sayım ve RFID veya fotoğraf ile markalama Alternatif metod: Yakala-İşaretle-Tekrar Yakala	Herpetolog	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
Küçük pullu çöl kertenkelesi (Mesalina microlepis) birey sayısındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 3 kez, mart ortası -mayıs ortası her ay 1 gün	Şuayip Şehri	Hat boyu sayım	Herpetolog	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
Bozkır yeşil çekirgesi (Isophya sikorai) popülasyon bolluğundaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 1 kez, mayıs-temmuz arası	Rüstem Deresi Vadisi ve civarı	Hat boyu sayım	Entomolog - Orthoptera uzmanı	Popülasyon bolluğunun azalmaması
Kral çekirge (Saga ephippigera syriaca) popülasyon bolluğundaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 1 kez, nisan-haziran arası	Rüstem Deresi Vadisi ve civarı	Hat boyu sayım	Entomolog - Orthoptera uzmanı	Popülasyon bolluğunun azalmaması
Uğur böceği (Coccinella septempunctata) popülasyon bolluğundaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 2 kez, nisan/mayıs ayları	Rüstem Deresi Vadisi ve civarı	Hat boyu sayım	Entomolog	Popülasyon bolluğunun azalmaması
Afrika göçmeni (Catopsilia florella) varlığındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 1 kez, mart- nisan arası	Tek Tek Dağları mp	Doğrudan gözlem, fotoğraflama	Entomolog - Kelebek uzmanı	Türün alanda varlığının devam etmesi ve en az bir popülasyonunun tespit edilmesi

İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Kaba sarıbaş (Centaurea obtusifolia) habitatındaki ve popülasyon büyüklüğündeki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 2 kez, mayıs/haziran ayları	Rüstem Deresi Vadisi	Arazi gözlem / Tarama	Flora-vejetasyon uzmanı	Habitat ve popülasyon mevcut durumunun korunması
Harmel (Asphodeline damascena subsp. gigantea) varlığındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 2 kez, nisan/mayıs ayları	Rüstem Deresi Vadisi	Arazi gözlem / Tarama	Flora-vejetasyon uzmanı	Türün alanda varlığının devam etmesi ve en az bir popülasyonunun tespit edilmesi
Rüstem ve Silesor Deresi menengiç topluluğu alanındaki bitki zenginliğindeki değişim	Ekosistem / Özellikli Yaban Hayvanı Alanı (Kuş)	Yılda 1 kez, mayıs ayı	Rüstem Deresi Vadisi /Silesor Deresi	Gözlem	Flora-vejetasyon uzmanı	Habitatın ve mevcut bitki zenginliğinin azalmaması
Rüstem Deresi Vadisi kuş tür çeşitliliği ve yoğunluğundaki değişim	Ekosistem / Özellikli Yaban Hayvanı Alanı (Kuş)	Yılda 4 kez, İlkbahar (mart - nisan 1 Kez) Üreme (mayıs - haziran 1 Kez) Sonbahar (eylül - ekim 1 Kez) Kış (aralık- ocak 1 Kez)	Rüstem Deresi Vadisi	Hat boyu sayım	Kuş uzmanı	Kuş tür çeşitliliği ve yoğunluğunun azalmaması

Kurt (*Canis lupus*) Fotoğraf: DKM Arşivi

2.4.3. Sosyo-ekonomik İzleme Bileşeni için Uygulama Planı

Şanlıurfa ve çevresinde Neolitik Dönem ile birlikte kalıcı yerleşim yerleri oluşturan, tarım ve hayvancılığa dayalı bir yaşam modeli geliştiren insan, günümüzde hala bu etkinliklerini sürdürmektedir. İnsan ve doğal unsurlar, geçen bu süre zarfında birlikte yaşamının gerekliliği ile çeşitli değişiklikler geçirmiş ve birbirlerine bağlı ilişkiler ağı örmüşlerdir.

Günümüzde Şanlıurfabozkırlarında ana geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Bölgede binlerce yıllık süreçte insan doğayla sadece ekonomik ilişkiler kurmamış, kültürel anlamda da ilişkiler oluşmuştur. Tüm bu nedenlerle, ilişkiler ağının izlenmesi alanlardaki değişimlerin anlaşılması için biyolojik çeşitlilik ve çevresel unsurların izlenmesi kadar önemlidir. Bu konuda, alandaki sosyo-kültürel yapı, sosyo-ekonomik yapı, rekreasyon ve turizm, tarım ve hayvancılık başlıkları ön plana çıkmaktadır.

Tek Tek Dağları Milli Parkı içinde yaşayan toplumun sosyo-ekonomisi, sosyo-kültürel yapısı ve içinde yaşadıkları doğal ortam algılarındaki değişimleri izlemek için sosyo-ekonomik bileşeni kapsamında demografi, sosyo-ekonomik durum, ziyaretçi yönetimi, turizm ve rekreasyon ana başlıkları altında ele alınmıştır ve uygulama planı Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Tek Tek Dağları Milli Parkı biyolojik çeşitlilik izleme uygulama planı tablosu

İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Demografi: Nüfus değişimi, ortalama hane büyüklüğündeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Ortalama hane büyüklüğünün artmaması
Demografi: Yaş ve cinsiyet dağılımındaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Yaş ve cinsiyet dağılımının dengede kalması
Demografi: Eğitim seviyesindeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Eğitim seviyesinin artması
Demografi: Toplumsal cinsiyet rejimindeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Kadının ev içinde ve dışındaki görünürlüğünün artması (aile içindeki kararlara katılımı, okul aile birliği, muhtarlık vb. kamusal hizmetlerde rol alması)
Demografi: Evlilik biçimlerindeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Evliliklerin belirlenmesinde geleneğin etkisinin azalması (resmi nikahın artması, çok eşlilik, akraba evliliği berdel, çocuk evliliklerinin azalması)
Demografi: Köyden kente göç oranındaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Köyden kente göçün azalması
Demografi: Doğurganlık oranı ve hızındaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Doğurganlık hızının azalması
Demografi: Sağlık, sosyal güvenlik durumundaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Sosyal güvenlik sahipliğinin artması
Sosyo-ekonomi: Tarımsal üretim kalıpları ve miktarındaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Tarımsal üretimde artış

İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Sosyo-ekonomi: Kişi başına düşen gelirdeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Hane başına düşen gelirin artması
Sosyo-ekonomi: Toprağa yönelik harcamalardaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Toprağın kalitesine yapılan harcamanın artması
Sosyo-ekonomi: Tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelirdeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Tarımsal gelirin artması
Sosyo ekonomi: Tarım toprakları mülkiyetindeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Toprak işletme ve mülkiyetindeki dengesizliğin azalması
Sosyo-ekonomi: Karar alma süreçlerinin niteliğindeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Köy ile ilgili kararlarda katılımın artması
Sosyo-ekonomi: Tarım girdi ve ilaç kullanımındaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Tarımsal girdi ve ilaçların çevreye zararın azaltılması
Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi sayısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı	Ziyaretçi seviyesinin alanın taşıma kapasitesine yakın oranlarda tutulması
Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçilerin dağılımındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı	Farklı yaş gruplarından ve şehir dışından gelen ziyaretçi sayısının artması
Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi memnuniyeti seviyesindeki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı, anketör	Ziyaretçi memnuniyetinin artması
Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi baskısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı, flora-vejetasyon uzmanı	Ziyaretçi baskısının alanın doğal değerlerine zarar vermemesi

İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi profilindeki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı, anketör	Ziyaretçi profilindeki çeşitliliğin artması
Ziyaretçi yönetimi: Doğa koruma algısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı, anketör	Doğa koruma algısında artış
Ziyaretçi yönetimi: Kültürel miras algısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı, anketör	Kültürel miras algısında artış
Turizm ve rekreasyon: Turizmden elde edilen gelirdeki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Turizm uzmanı, anketör	Turizmden elde gelirin ürün ve hizmet çeşitliliği sağlanarak artması
Turizm ve rekreasyon: Turizm ile ilgilenen birey sayısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Turizm uzmanı, anketör	Turizm ile ilgilenen birey sayısının artması
Kaçak kazılar: Kaçak kazı ihbar sayısındaki ve tutulan tutanak sayısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, görüşmeler	Arkeolog	İhbar ve tutulan tutanak sayısında artış
Yasadışı avcılık: Avcı eğitimlerine katılan sayısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Yaban hayat uzmanı	Avcı eğitimlerine katılanların sayısının artması
Yasadışı avcılık: Denetimlerde kontrol edilen avcı sayısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Yaban hayat uzmanı	Denetimlerde kontrol edilen avcı sayısındaki artış
Usulsüz bitki ve hayvan toplama baskısı: İhbar sayısındaki ve tutulan tutanak sayısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Yaban hayat uzmanı	İhbar ve tutulan tutanak sayısında artış

2.4.4. Yönetim Etkinliği İzleme Bileşeni için Uygulama Planı

Doğal alanlar üzerinde giderek artan insan etkisi, alanların sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik olarak yönetilmesi için programlar, planlar ve etkinlikler geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Günümüzde korunan alanlar başta olmak üzere doğal alanların etkin yönetimi için ilgili mevzuat çerçevesinde yönetim planları ve yönetim modelleri hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Bu planların hedeflerinin belirlenmesi, faaliyetlerin uygulanmasını, uygulamaların etkilerini ve sonuç olarak alanın yönetim etkinliğini belirlemenin en temel yolu, bu konuların düzenli olarak izlenmesidir. Bu şekilde, ilgili plan ve faaliyetlerin aksadığı, doğru tanımlanmadığı, doğru uygulanmadığı ve/veya yeni faaliyetlerin tanımlanması gerekliliğinin olduğu durumları tanımlamak mümkün olmaktadır. Belirli bir süre için hazırlanan yönetim planlarının hedefleri ve uygulanması hedeflenen faaliyetlerin bu süre içinde izlenip etkinliklerinin değerlendirilmesi, bir sonraki plan döneminde güncellenen yeni faaliyetler ile alanın yönetilmesi hususunda daha başarılı koşulları sağlayacaktır.

Türkiye’de DKMPGM tarafından korunan alanların yönetim etkinliği izlenmektedir. Bu proje kapsamında 3 saha için Korunan Alan Yönetim Etkinliği İzleme Aracı (Management Effectiveness Tracking Tool – METT) değerlendirmesi 2007 yılı versiyonu (Stolton ve ark., 2007) kullanılmıştır. Bu değerlendirmelere göre METT Korunan Alan Değerlendirme Raporu hazırlanmıştır. Bu raporda alanın yönetim etkinliği için boşluklar belirlenmiş ve öneriler geliştirilmiştir. METT Türkiye aracı 3 yılda bir uygulanarak ilerleme durumu tespit edilecektir. Korunan Alan Etkinliği İzleme Aracı (METT) Yapısı ve İçeriği: İzleme aracı, izleme aracı; veri formu 1 (korunan alan tanıtımı), veri formu 2 (tehditler) ve değerlendirme formu olarak üç başlık altında değerlendirilmektedir. İzleme aracının değerlendirme formunda şu unsurlar ele alınmaktadır:

☐ İzleme Aracı Değerlendirmesi

- Ortam
- Planlama
- Girdiler
- Süreç
- Çıktılar
- Sonuçlar

Ayrıca Dünya Miras Alanlarının izlenmesi için kullanılan UNESCO Mirasımızı Geliştirme (EOH) Aracı (WHC, 2008) altında yer alan 12 farklı araçla ilgili olarak Tek Tek Dağları Milli Parkı için bir değerlendirme yapılarak alanın etkin yönetimi için boşluklar belirlenecek ve öneriler geliştirilecektir. Araçların bazıları yıllık bazıları 3 yıllık olarak değerlendirilecek ve önceki değerlendirmelerle karşılaştırılarak ilerleme durumu tespit edilecektir.

UNESCO EOH Araçları:

Araç 1. Alanın değerlerini ve yönetim amaçlarını belirlemek.

Araç 2. Tehditleri belirlemek

Araç 3. Paydaşlarla ilişkiler

Araç 4. Ulusal durumu gözden geçirmek

Araç 5. Yönetim planlamasını değerlendirmek

Araç 6. Tasarımı değerlendirmek

Araç 7. Yönetim ihtiyaçları ve girdileri değerlendirmek

Araç 8. Yönetim süreçlerinin değerlendirmek

Araç 9. Yönetim planı uygulamasını değerlendirmek

Araç 10. İş/Alan çıktı göstergeleri

Araç 11. Yönetim sonuçlarını değerlendirmek: Değerlerin korunması ve amaçlara ulaşma

Araç 12. Yönetim etkinliği değerlendirme sonuçlarını gözden geçirmek

Bu önerilerin öngörülen zaman süresi içinde uygulanmasıyla Tek Tek Dağları Milli Parkı'nın etkin yönetimi konusunda önemli adımlar atılacaktır. Bu kapsamda hazırlanan yönetim etkinliğinin izlenmesi uygulama planı Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Tek Tek Dağları Milli Parkı yönetim etkinliği izleme uygulama planı tablosu

İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi ve Araçları	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Uzun Devreli Gelişme Planının (UDGP) uygulanma başarısı	Alansal/ Tek Tek Dağları MP	Yıllık	Alanın tümü	Bağımsız uzmanlar tarafından yapılan görüşmeler ve değerlendirmeler	Korunan alan izleme uzmanı	UDGP faaliyetlerinin yıllık uygulama başarısının yüksek olması
Alanın yönetim etkinliğinin izlenmesi (METT analizi) sonuç puanında değişim	Alansal/ Tek Tek Dağları MP	3 yıllık	Alanın tümü	METT uygulaması ve karşılaştırma	Şanlıurfa DKMP İl Şube Müdürlüğü ve korunan alan izleme uzmanı	Korunan Alan Etkinliği İzleme Aracı sonuç puanının yükselmesi
Alanın yönetim etkinliğinin izlenmesi: Unesco EOH aracı değerlendirmelerinde değişim	Alansal/ Tek Tek Dağları MP	Yıllık / 3 yıllık	Alanın tümü	UNESCO EOH aracı (12 araç) uygulanması ve karşılaştırma	Şanlıurfa DKMP İl Şube Müdürlüğü ve korunan alan izleme uzmanı	UNESCO EOH aracında yer alan 12 araçta ilerleme olması
Personel sayısı ve kapasitesindeki değişim	Alansal/ Tek Tek Dağları MP	3 yıllık	Alanın tümü	Yıllık faaliyet raporu	Şanlıurfa DKMP İl Şube Müdürlüğü	Personel sayısı ve kapasitesinin artması
Ekipman ve altyapı yatırımlarındaki değişim	Alansal/ Tek Tek Dağları MP	3 yıllık	Alanın tümü	Yıllık faaliyet raporu	Şanlıurfa DKMP İl Şube Müdürlüğü	Ekipman ve altyapı yatırımlarının artması

2.5. İzleme Yöntemleri, Veri Analizleri, Yönetimi ve Değerlendirme

2.5.1. Çevresel İzleme

Arazi kullanımı: Toprak karbonu miktarındaki değişim

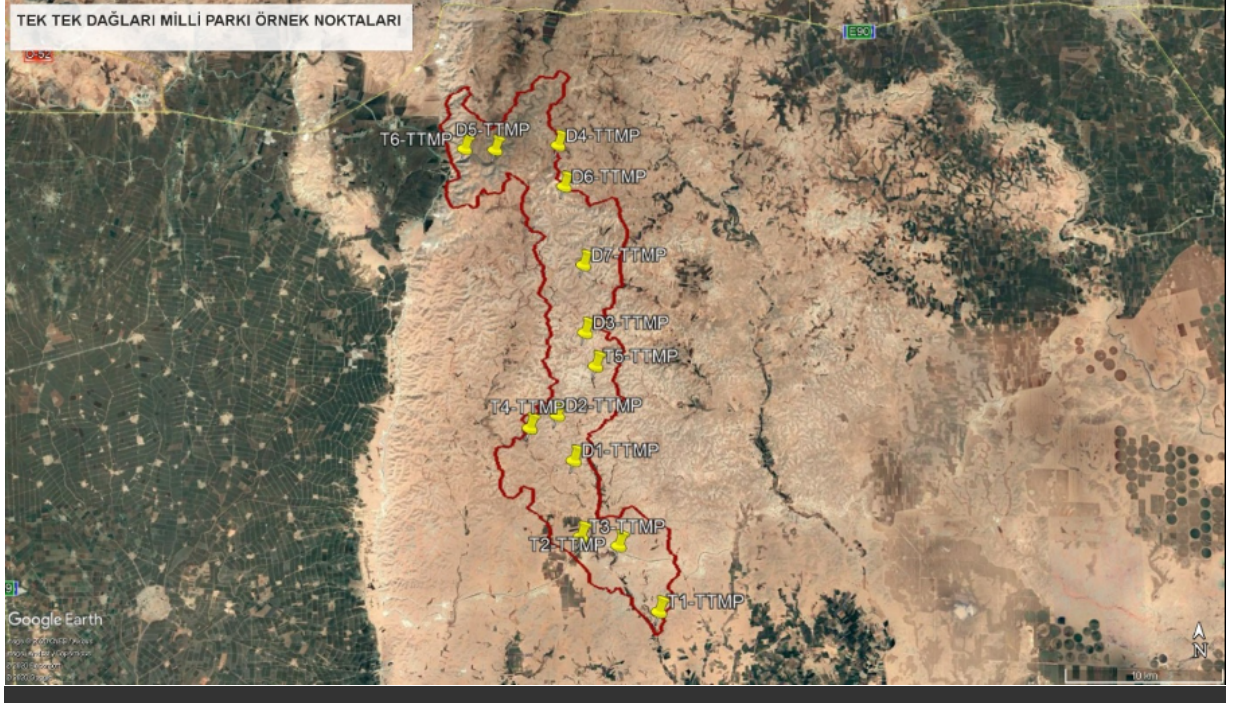
Toprak organik karbonu izlenmesi için proje alanında farklı arazi kullanımlarındaki (tarım, bozkır) topraklardan 0-15 cm ve 15-30 cm derinlikten bozulmuş toprak örneklerinin alınması gerekmektedir. Toplam karbon hesabı için ise başlıca dağılım gösteren toprak türlerinden bozulmamış örnek (5 cm çaplı 10 cm yükseklikte olan çelik silindirle) alınarak hacim ağırlığının saptanması gerekmektedir.

Her bir kullanım alanından ve her bir derinlikten (0-15 cm, 15-30 cm) 50 gr örnek alınması yeterli olacaktır. Yeterli derinlik yoksa diğer bir tanımla toprak 15 cm'den daha sığ ise, yüzeydeki 1 cm'lik organik birikim tabakası temizlendikten sonra örnek alınmalıdır. Örnekler plastik şeffaf poşetlerde saklanıp olası en hızlı sürede laboratuvara ulaştırılmalıdır. 2 mm elekten geçirilecek hava kurusu örneklerdeki toplam organik karbon ve toplam azot Toplam Organik Karbon analizöründe okunacaktır.

Dekarda karbon miktarının saptanması için arazide 0-30 cm derinlikteki taşlılık miktarının saptanması gereklidir çünkü proje alanındaki bozkırlarda topraklar sığ ve taşlılık yüksektir. Şekil 6'da doğal alanlar ve tarım alanlarından örnekleme noktaları için öneriler verilmiştir. "D" doğal alan, "T" tarım alanları, TTMP ise Tek Tek Dağları Milli Parkı'nın kısaltılmış kodudur (Şekil 6). Noktalar seçilirken eğim, yükseklik, arazi kullanımı ve ulaşım kolaylığı dikkate alınmıştır.

Ayrıca proje sahasının sınır bölgeleri ile iç bölgelerinden seçim yapılarak proje sahası dışı arazi kullanımlarından gelen etki de ölçülebilecektir. Toprak örnekleri alınırken Ek 3.1.1'de verilen form doldurulmalıdır. Her yılın sonunda Ek 3.1.2'de verilen değerlendirme formu doldurulmalıdır. Elde edilen veriler proje kapsamında hazırlanmakta olan veri tabanına işlenmelidir. Veri analizleri sonucu yapılan uzman değerlendirmeleri mutlaka doğal alanlar ve tarım alanlarındaki toprak organik karbonu değerlerindeki değişimleri içermelidir.

Değişimlerin başarı göstergesi olan toprak organik karbonu miktarındaki artış yönünde olmaması durumunda olası nedenleri tespit etmek için yöntemler önerilmeli, çıkarımlar yapılmalı ve toprak organik karbonu miktarının artırılması için uygulanabilir öneriler geliştirilmelidir. Çalışma için gerekli ekipmanlar toprak numunesi alma aparatı ve GPS ile ilgili detaylar Ek 4'te verilmiştir. Bu iki cihaza ek olarak fotoğraf makinesi ve tablet de saha çalışmalarından görüntü almak ve veri girişi için gerekli ekipmanlardır.

Şekil 6: Toprak Organik Karbonu ve Bitki Besin Elementleri örnekleme noktaları önerisi.

Arazi kullanımı: Net birincil üretimdeki değişim

Normalleştirilmiş Bitki Örtüsü İndeksi (NDVI), bitki toplayarak tek bant normalleştirilmiş bitki örtüsü indeksinin varlığını incelemek için yakın kızılötesi (NIR) ve görünür kırmızı (R) ışık kullanılarak formüle edilmiştir. NDVI hesaplamasında dijital sayı (DS) ve farklı bant değerleri kullanılır. Bu piksel bantlarından bir dijital sayı değeri oluşur. DS atmosferden, yüzeyden emilen radyasyon ve görüntü sensöründen bulunur.

LANDSAT TM görüntü NDVI değeri aşağıdaki formüle göre hesaplanır.

$$NDVI = \text{bant 4} - \text{bant 3} / \text{bant 4} + \text{bant 3}$$

LANDSAT TM sensörü, bant 4'te hem yakın kızılötesi (IR) hem de bant 3'te görünür kırmızıyı (R) yansıtır. Bu durum göz önüne alındığında, formül aşağıdaki gibi değişir:

$$NDVI = (IR - R)$$

LANDSAT dışında ise NOAA/AVHRR ve MODIS aylık NDVI koleksiyonundan 3. nesil (GIMMS3g) NDVI (MOD13A3) verileri kullanılarak 250 m duyarlılıkta ölçüm gerçekleştirilebilir (<https://lpdaac.usgs.gov/products/mod13q1v006/>). Çalışma tüm Milli Park alanını kapsamalıdır.

Bununla birlikte (<https://www.flooddroughtmonitor.com/home?ugredirect=true&ug=unccd>) bağlantısından UNEP ve UNCCD kuraklık izleme araç kutusu ile NDVI haritaları ücretsiz alınabilmektedir.

Bu uzaktan algılama teknikleriyle net birincil üretim değerleri hesaplanabilir ve farklı yıllara ait bulgular karşılaştırılabilir. Bu spesifik çalışma CBS ve uzaktan algılama uzmanları tarafından gerçekleştirilmelidir. Her yılın sonunda net birincil verimlilik değerlerindeki değişimin değerlendirilmesi yapılmalıdır. Değişimlerin başarı göstergesi olan net birincil verimlilik değerlerindeki artış yönünde olmaması durumunda olası nedenleri tespit etmek için yöntemler önerilmeli, çıkarımlar yapılmalı ve net birincil verimlilik artışı için uygulanabilir öneriler geliştirilmelidir. Elde edilen veriler proje kapsamında hazırlanmakta olan veri tabanına işlenmelidir.

Arazi Kullanımı: Arazi örtüsündeki/Bozkır kullanımındaki değişim

Arazi örtüsünün görüntüleri LANDSAT 8 OLI (USGS EROS Archive- Landsat Archives - Landsat 8 OLI (Operational Land Imager)) ve TIRS (Thermal Infrared Sensor) Level-1 Data Products) görüntüleri kullanılarak ölçülmelidir. Ölçüm 6 aylık süreçlerde olmalıdır ve karşılaştırılması gerekmektedir. Bu uzaktan algılama yöntemleriyle MP içindeki arazi örtüsü sınıflandırması yapılacak ve bozkır alanlarındaki değişim ortaya konabilecektir. Her yılın sonunda yapılacak değerlendirmeler hem değerlendirme yılı içindeki 6 aylık periyotlar arasındaki bozkır alanlarındaki değişimi hem de önceki yıllarla karşılaştırılmasını içermelidir. Bozkır alanlarında azalma tespit edilirse, nedenleri ortaya konulmalı ve azalışın önüne geçmek için uygulanabilir öneriler geliştirilmelidir. Elde edilen veriler proje kapsamında hazırlanmakta olan veri tabanına işlenmelidir.

Arazi Kullanımı: Toprak besin döngüsü- bitki besin elementleri miktarındaki değişim

Organik karbon için örnek alınan yerlerde arazi kitleri ile azot, fosfor ve potasyum besin içerikleri saptanmalıdır. Bunun için hazır görsel referans kartları temelli çalışan arazi kitleri kullanılabilir (Şekil 7). Her örnekleme çalışmasında Ek 3.1.3'te verilene arazi veri kayıt formu ve her yılın sonunda Ek 3.1.4'te verilen değerlendirme formu doldurulmalıdır.

Elde edilen veriler proje kapsamında hazırlanmakta olan veri tabanına işlenmelidir. Veri analizleri sonucu yapılan uzman değerlendirmeleri ölçülen bitki besin elementleri azot, fosfor ve potasyum değerleri için yorumlar içermeli ve önceki izleme dönemleri değerleriyle karşılaştırmalar yapmalıdır. Değerlerde artış veya azalma gözlenmemişse olası nedenleri tespit etmek için yöntemler önerilmeli, çıkarımlar yapılmalı ve bitki besin elementleri değerlerinin artırılması için uygulanabilir öneriler geliştirilmelidir.

Çalışma için gerekli ekipmanlar toprak örneği alma aparatı, test kiti ve GPS ile ilgili detaylar Ek 4'te verilmiştir. Bu iki cihaza ek olarak fotoğraf makinesi (300x300 dpi baskı yapılabilecek kalitesinde çekim yapabilen) ve tablet de saha çalışmalarından görüntü almak ve veri girişi için gerekli ekipmanlardır.

Şekil 7: Toprak pH – Azot – Fosfor – Potasyum test kiti (www.bnotomasyon.com)

Arazi Kullanımı: Rüzgâr erozyonu kaynaklı toprak kaybındaki değişim

ÇEM (Tarım ve Orman Bakanlığı Çölleşme ve Erozyonla Mücadele GM) tarafından Türkiye ölçeğinde rüzgâr erozyonunun izleme ve değerlendirmesine yönelik olarak geliştirilen UDREMİS yazılımı YREE modeli ve rüzgâr sediman tuzaklarının kullanılması uygundur. UDREMİS bitki örtüsü parametresi Landsat 8 OLI uydu görüntüleri kullanılarak belirlenmelidir.

DeneySEL parsellerin farklı yerlerine yerleştirilen rüzgâr erozyonu ölçüm düzenekleri, bir metal direk, bir kanat ve 5 çökelti tuzağından oluşur. BEST düzeneği çökelti tuzakları, 1 m yükseklik içinde süspansiyon ve saltasyon (sıçrama) yoluyla çökelti akışını yakalamak için kullanılabilir. BEST çökel tuzakları 20-40-60-80-100 cm yükseklikte bir direğe sabitlenmekte (Şekil 8) ve BEST direkleri araziye gelişigüzel yerleştirilmektedir (Kaplan ve ark. 2020) (Şekil 9). Bu direklerden 5 adedi bir set olarak kullanılmaktadır.

Düzenekler yıl boyunca rüzgar hızının 6m/sn üzerinde olduğu dönemlerde 4 olayda kontrol edilmelidir. Bu bağlamda ölçümü gerekli ölçütler Tablo 7’de örnek bir çalışmada verilmiştir (Uzun ve ark., 2017). Kontroller esnasında her tuzakta sediman ağırlık ölçümleri yapılmalıdır. Her direkte 20-40-60-80-100 cm’de yer alan tuzaklardaki sedimanlar hassas terazide (0,00 gr duyarlılıkta) arazide rüzgar almayacak bir ortam sağlanarak tartılmalı ve tuzakların içi kalıntı bırakmayacak bir kağıtla silinmelidir.

Saha çalışmalarında Ek 3.1.5’te verilen veri kayıt formu doldurulmalıdır. Bu ölçümlerin yapılabilmesi için arazide rüzgâr özelliklerini ölçebilen meteorolojik istasyon gereksinimi bulunmaktadır. Rüzgârın süresi, hızı ve açısı belirlenmelidir.

Tablo 7: Uzun ve ark (2017)’inin Konya Karapınar’da Rüzgar Sediman Taşınım Ölçümü çalışmasındaki örnek değerler

Olay (Rüzgar)	Olay Tarihi	Olay Süresi (dakika)	Ortalama Rüzgar Hızı (m/sn)	Rüzgar Yönü	Toprak Nem İçeriği (%)	Bitki boyu (cm)	Bitki örtme oranı (%)	Ortalama Sıcaklık (°C)
1	02.04.2011	400	8,6	163°	0,127	3	8	11,6
2	09.04.2011	835	7,7	195°	0,114	4	9	3,3
3	14.04.2011	1240	7,7	173°	0,108	6	15	16,0
4	20.04.2011	50	6,3	192°	0,109	12	25	10,4

Sediman taşıma oranı ise aşağıdaki eşitliklerden hesaplanmalıdır (Uzun ve ark., 2017) (Şekil 8):

Tuzak giriş alanı başına sediman taşınması (q_z , kg.m⁻²) her bir tuzak yüksekliği z için hesaplanması için [Eşitlik 1]

$$\text{Eşitlik 1: } q_z = \frac{M}{A}$$

Burada M, her bir tuzak tarafından yakalanan sediman ağırlığıdır (kg) ve A ise BEST tuzağının giriş alanıdır (0.00024 m²).

Sediman taşınımının (q_z .exp, kg.m⁻²) 100 cm yükseklik üzerindeki dikey dağılımı, üstel bir denklemlle modellenmiştir [Eşitlik 2];

$$\text{Eşitlik 2: } q_z \cdot \exp = q_0 e^{-\alpha z}$$

Burada q_0 (kg.m⁻²) sıfır cm yükseklikteki (z_0) sediman miktarı ve α üstel regresyon denkleminin eğim faktörüdür. Riemann Sum Middle Point hesaplama yöntemi, z_0 'daki sediman miktarını tahmin etmek için kullanılmıştır.

Toplam sediman taşınımı (Q , kg. m⁻¹), Eşitlik 2'nin 0 ve z_{max} tuzak yükseklikleri arasındaki entegrasyonu ile hesaplanmıştır (Eşitlik 3).

$$\text{Eşitlik 3: } Q = \int_0^{z_{max}} q_z \cdot \exp dz$$

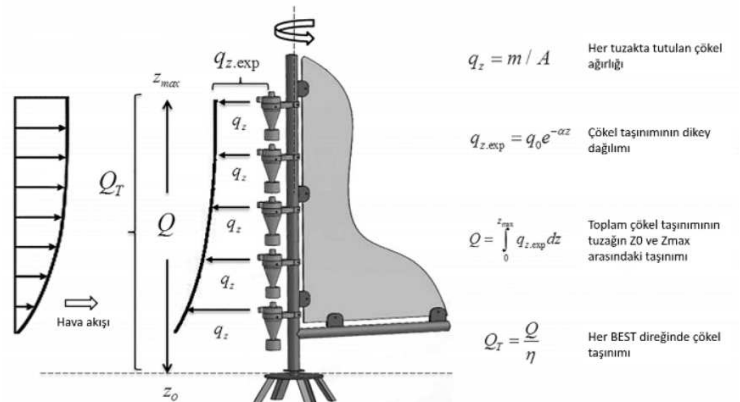
Burada, z_{max} en yüksek partikül taşıma seviyesidir (m). Zemin yüzeyindeki (q_0) teorik sıfır yükseklik miktarı, düşey kütle dağılım eğrilerinin en üst sınırı olan q ekseninin kesişimini belirleyen tahmini değerdir.

Sonuç olarak her bir direk için sediman taşıma oranı (STO) (kg.m⁻¹.saat⁻¹) hesabı ise aşağıdaki eşitlikle hesaplanmalıdır [Eşitlik 4]

$$\text{Eşitlik 4: } STO (QT) = \frac{Q}{T}$$

Burada η tuzak etkinliği Başaran ve ark. (2011)'e göre %80, ve T olayın (rüzgar) süresidir.

Tekrar eden yıllarda yapılan çalışmalarla da yıllar arasındaki farklılıklar ortaya konulur. Yılda bir kez Ek 3.1.6'da verilen izleme değerlendirme formu doldurulmalıdır. Bu yöntemler kullanılarak sahadaki rüzgâr erozyonuna bağlı toprak kaybı miktarı ölçülebilecek ve farklı yıllara ait ölçümler karşılaştırılabilir. Bu yöntem kullanılarak sahadaki rüzgâr erozyonuna bağlı toprak kaybı miktarı ölçülebilecek ve farklı yıllara ait ölçümler karşılaştırılabilir.

Şekil 8: BEST Direği ile rüzgarla taşınan çökel ölçümü ve hesaplamaları (Uzun ve ark., 2017)

Rüzgar erozyonu ile oluşan sediman taşıma oranını BEST Tuzakları ile arazide ölçümü için bu konuyla ilgili ekibin rüzgâr hızının 6 m/sn'yi geçtiği dönemlerde izlemesi pratikte (ulaşım, bitki örtüsü kapallılığı, bitki örtüsü boyu ve toprak nem içeriği ve rüzgar açısı ölçütlerinin de ölçülmesi gerektiğinden zor olabilecektir. Bu nedenle çeşitli rüzgar erozyonu tahmin modelleri ile arazide oluşan taşınım hesaplanabilir. Bu bağlamda proje alanlarında kurulacak meteoroloji istasyonlarından alınacak rüzgar hız, süre ve yön verileri ile ABD Tarım Bakanlığı tarafından kullanılan WEPS, WEPPCAT ve/veya SWEPP modelleri ile yıllık rüzgar erozyonu hesaplamaları yapılabilir.

Şekil 8: Tuzakların arazide konumlandırılması Fotoğraf: Erhan Akça

<https://www.ars.usda.gov/research/software/download/?modeCode=20-22-10-00&softwareid=WEPPCAT.>

WEPS, WEPPCAT ve SWEPP modelleri kapsamlı testlerden ve doğrulamalardan geçmiştir ve ekili tarım arazilerinde tercih edilen rüzgar erozyonu tahmin aracı olarak kabul edilmektedir. Yönetim girdilerinde yapılan ayarlamalarla, modeller, risk değerlendirmesi için uygun maliyetli ve bilime dayalı bir yaklaşım olan, tarım dışı arazilerdeki erozyon kontrol planlarının tasarımına yardımcı olmak için yararlı araçlar sağlamaktadır. Çeşitli yöntemler çoklu fiziksel, iklimsel, lojistik ve ekonomik faktörlerin bir fonksiyonu olduğundan, WEPS, WEPPCAT ve SWEPP gibi modellerin tek başına belirli bir erozyon kontrol yönteminin diğerine göre avantajını ölçemeyeceği de unutulmamalıdır. Modelinin kullanımın diğer bir yararı da arazilerde yapılacak çeşitli önlemlerle rüzgâr erozyonu ile taşınan toprağın azaltılma oranının da öngörülebilme olasılığıdır (Tatarko ve ark. 2016). Söz konusu modellerin kullanımı için çok sayıda parametre gerekliliği kullanımını zorlaştırabileceği de akılda tutulmalıdır. Ancak bu parametrelerin elde edilmesi çok ayrıntılı çalışma ve zaman gerektirmemektedir. Bu modellerden elde edilen tahmini erozyon değerleri yıllık izleme kartlarına (Ek 3.1.6) işlenerek değişimler yorumlanabilecektir.

Rüzgar erozyonu kaynaklı toprak kaybının başarı göstergesi olarak belirlenen rüzgar erozyonu kaynaklı toprak kaybının yıllık 0,6 mm veya 10 ton/ha/yıl'ın altında kalması hedefi tutturulamamışsa olası nedenler araştırılmalı ve insan kaynaklı etkilerin azaltılması için uygulanabilir öneriler geliştirilerek değerlendirme raporlarında ilgili kurumlara sunulmalıdır. Elde edilen veriler proje kapsamında hazırlanmakta olan veri tabanına işlenmelidir.

İklim: Kuraklık düzeyindeki değişim

Proje alanındaki kuraklık düzeyi saptanmasında önce ulusal ölçekte veri sağlayan UNEP-DHI ile ortak UNCCD tarafından geliştirilen Kuraklık Araç Kutusu yöntemiyle genel durum değerlendirilebilir (<https://www.flooddroughtmonitor.com/home?ugredirect=true&ug=unccd>).

Bununla birlikte en yakın meteoroloji istasyon verilerinden kuraklık indeksi çıkarılabilir. Bunun için Standart Yağış İndeksi (SPI) (McKee ve ark. 1993) ve Normalin Yüzdesi İndeksi (PNI) yöntemleri kullanılarak aylık, mevsimlik ve tarım yılı bazında kuraklık analizleri yapılabilir.

Farklı iklimlere sahip bölgelerin kuraklığını tanımlamak amacıyla yağış parametresini tek bir sayısal değere dönüştüren Standartlaştırılmış Yağış İndeksi (SPI) yöntemi ilk olarak McKee ve ark. (1993) tarafından geliştirilmiştir. Bu yöntem seçilmiş bir zaman dilimi içinde yağışın (X_i) ortalamadan (X_{iort}) olan farkının standart sapmaya (σ) bölünmesi ile aşağıdaki eşitlik ile elde edilir. Aşağıdaki tabloda kuraklık değerleri verilmiştir.

$$\text{Yağış indeksi: } SPI = \frac{X_i - X_{iort}}{\sigma}$$

Tablo 8: SPI Kuraklık Değerleri

SPI değerleri	Kuraklık Kategorisi
≥ 2	Çok şiddetli yağışlı
1.50 ~ 1.99	Çok yağışlı
1.00 ~ 1.49	Orta şiddetli yağışlı
0.99 ~ 0	Normal
0 ~ -0.99	Normale yakın kuraklık
-1.00 ~ -1.49	Orta şiddetli kuraklık
-1.50 ~ -1.99	Şiddetli kuraklık
≤ -2	Çok şiddetli kuraklık

PNI kuraklık indeksleri arasında en basitidir ve esas olarak belirlenen zaman dilimi içinde yağış miktarının ortalamasına bölünmesiyle yüzdelik halinde elde edilir. PNI'nın hesabında yağışın 12 aylık ve daha düşük periyotlu olarak da kullanılabilir (Willeke ve ark, 1994). Aşağıdaki eşitlikten hesaplanmaktadır.

İklim: Kuraklık düzeyindeki değişim

Proje alanındaki kuraklık düzeyi saptanmasında önce ulusal ölçekte veri sağlayan UNEP-DHI ile ortak UNCCD tarafından geliştirilen Kuraklık Araç Kutusu yöntemiyle genel durum değerlendirilebilir (<https://www.flooddroughtmonitor.com/home?ugredirect=true&ug=unccd>).

Bununla birlikte en yakın meteoroloji istasyon verilerinden kuraklık indeksi çıkarılabilir. Bunun için Standart Yağış İndeksi (SPI) (McKee ve ark. 1993) ve Normalin Yüzdesi İndeksi (PNI) yöntemleri kullanılarak aylık, mevsimlik ve tarım yılı bazında kuraklık analizleri yapılabilir.

Farklı iklimlere sahip bölgelerin kuraklığını tanımlamak amacıyla yağış parametresini tek bir sayısal değere dönüştüren Standartlaştırılmış Yağış İndeksi (SPI) yöntemi ilk olarak McKee ve ark. (1993) tarafından geliştirilmiştir. Bu yöntem seçilmiş bir zaman dilimi içinde yağışın (X_i) ortalamadan (X_{iort}) olan farkının standart sapmaya (σ) bölünmesi ile aşağıdaki eşitlik ile elde edilir. Aşağıdaki tabloda kuraklık değerleri verilmiştir.

$$\text{Yağış indeksi: } SPI = \frac{X_i - X_{iort}}{\sigma}$$

Tablo 8: SPI Kuraklık Değerleri

SPI değerleri	Kuraklık Kategorisi
≥ 2	Çok şiddetli yağışlı
1.50 ~ 1.99	Çok yağışlı
1.00 ~ 1.49	Orta şiddetli yağışlı
0.99 ~ 0	Normal
0 ~ -0.99	Normale yakın kuraklık
-1.00 ~ -1.49	Orta şiddetli kuraklık
-1.50 ~ -1.99	Şiddetli kuraklık
≤ -2	Çok şiddetli kuraklık

PNI kuraklık indeksleri arasında en basitidir ve esas olarak belirlenen zaman dilimi içinde yağış miktarının ortalamasına bölünmesiyle yüzdelik halinde elde edilir. PNI'nın hesabında yağışın 12 aylık ve daha düşük periyotlu olarak da kullanılabilir (Willeke ve ark, 1994). Aşağıdaki eşitlikten hesaplanmaktadır.

$$PNI = (X_i / X_{iort}) * 100$$

Burada PNI, Normalin yüzdesi indeksi X_i , aktüel yağış miktarı X_{iort} , ortalama yağış miktarıdır.

PNI değerleri dikkate alınarak yapılan bir kuraklık değerlendirmesinde indeksin sürekli olarak eşikten küçük olduğu zaman periyodu kurak dönem olarak tanımlanır. Eşiğin altına ilk düştüğü değer kuraklığın başlangıcı olarak kabul edilirken indeksin eşikten yükseldiği değer ise kuraklığın bitimi olarak değerlendirilir. Bu yöntemle kuraklık şiddeti, Tablo 9'da görüldüğü gibi kategorilere göre sınıflandırılır.

Tablo 9: PNI Yöntemine bağlı kuraklık değerleri

Periyot	Normal ve Üzeri	Hafif kurak	Orta Şiddette Kurak	Şiddetli Kurak
	Risk yok	(İzlemeye başla)	(Uyarı)	(Acil Durum)
1	>%75	%65-75	%55-65	<%55
3	>%75	%65-75	%55-65	<%55
6	>%80	%70-80	%60-70	<%60
9	>%83,5	%73,5-83,5	%63,5-73,5	<%63,5

UNCCD - Kuraklık Araç Kutusu veya iklim değişkenleri kullanılarak elde edilen SPI ve PNI kuraklık değerleri her yılın sonunda değerlendirilmeli ve alandaki kuraklık düzeyi ortaya konulmalıdır. Tekrar eden yıllarda yapılan çalışmalarla kuraklık düzeyindeki yıllık değişimler karşılaştırılmalı ve kuraklık düzeyinde artış tespit edilmesi durumunda olası nedenleri ortaya konulmalıdır. İnsan kaynaklı etkiler için alınabilecek tedbirler hakkında uygulanabilir öneriler geliştirilmeli ve sorumlu kurumlara sunulmalıdır. Elde edilen veriler proje kapsamında hazırlanmakta olan veri tabanına işlenmelidir.

İklim: Yıllık yağış ve sıcaklık değerlerindeki değişim

Proje alanında izlenmesi gereken ölçütlere yönelik ekipman alımına ek olarak Tarım ve Orman Bakanlığının kurmuş olduğu halihazırda etkin olmayan anlık veri sağlayan zirai-meteorolojik gözlem algılayıcı içeren direklerden oluşan Tarım Bilgi Sistemi düzenekleridir (TARBİL) (Şekil 10). Bu kapsamda Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) alanında kurulan istasyonlardan anlık olarak rüzgâr hızı, nem, iklim koşulları, toprak sıcaklığı gibi 39 farklı parametrenin ölçme verileri alınabilmektedir. Bu sistemin proje alanına taşınarak işletmeye alınması çevresel olguların izlenmesinde destek sağlayacaktır. Bununla birlikte sıcaklık, basınç, nem, yağış, rüzgar yönü ve hızının bölgesel ölçümünü cep telefonların aktarabilen hava durumu kontrol istasyonu (Şekil 11) veri devamlılığı ve noktasal ayrıntı için daha uygun olacaktır.

Yıl boyunca aylık olarak tutulan yağış ve sıcaklık değerlerinin yıl sonunda değerlendirmesi yapılmalıdır. Her yıl tekrarlanan çalışmalarla ölçülen değerler arasında farklılıklar ortaya konulmalı ve bir değerlendirme raporuyla ilgili kurumlara sunulmalıdır. Ölçülen yıllık ortalama değerlerin çok yıllık ortalamalardan sapma göstermesi durumunda olası nedenler üzerinde durulmalı ve insan kaynaklı etkilerin azaltılması veya uyum için uygulanabilir öneriler geliştirilmelidir. Elde edilen veriler proje kapsamında hazırlanmakta olan veri tabanına işlenmelidir.

Şekil 10: TARBİL Gözlem İstasyonu (www.ttgrup.com.tr)

Şekil 11: Sıcaklık, basınç, nem, yağış, rüzgar yönü ve hızının bölgesel ölçümü yapabilen hava durumu kontrol istasyonu (www.labor.com)

Kirlilik: Tarımsal kimyasal kullanımındaki değişim

Farklı ve benzer üretimleri temsil edecek en az 20 adet çiftçiyle anket çalışması (Ek 3.1.7) yapılarak birim alanda kullanılan gübre ve tarımsal mücadele kimyasallarının miktarının saptanması çevre kirliliğine yönelik değerlendirmelere altlık bilgi sağlayacaktır. Buna ek olarak tarım alanları ile her yıl ağır metal ve nitrat kirliliği için toprak organik karbonu izleme noktalarından örnek alınmalıdır. Kadmiyum kirliliği için 0-15 cm'den 100 gr bozulmuş toprak örneği alımı gerekmektedir. Nitrat ölçümü için çift plastik poşete alınacak örneklerin yüksek sıcaklığa bırakılmadan aynı gün laboratuvar getirilip soğuk havada saklanarak analizlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Örnekler 2 mm'lik elekten geçirildikten sonra fosforlu gübrelerden kaynaklanabilecek kadmiyum kirlenmesi için topraklarda kadmiyum, Devlet Su İşleri izleme su kuyuları var ise nitrat ölçümlerinin 1. Ürün için gübreleme dönemi olan Kasım-Aralık (taban gübre) Mart-Nisan (üst gübre), 2. Ürün için Haziran-Temmuz (taban gübre), Eylül-Ekimde yapılması önerilmektedir (üst gübre).

Toprak örnekleri alınırken Ek 3.1.1'de verilen form doldurulmalıdır. Her yılın sonunda Ek 3.1.8'de verilen değerlendirmeformları doldurulmalı ve hem yıl içi hem de yıllar arasındaki tarımsal kimyasal kullanımındaki değişimle ilgili değerlendirmeleri içeren bir rapor hazırlanmalıdır. Tarımsal kimyasal kullanımda artış tespit edilmesi durumunda kimyasal kullanımının azalma eğilimine girmesi için öneriler geliştirilmeli ve değerlendirme raporlarında sunulmalıdır. Elde edilen veriler proje kapsamında hazırlanmakta olan veri tabanına işlenmelidir.

Kirlilik: Arazi işlemede traktör kullanımı süresindeki değişim

Proje alanında var olan CO₂ emisyonu kaynağı olan ziyaretçi taşıt yoğunluğu, traktör ve iş makinelerinin tür (beygir gücü, motor hacmi, yakıt türü vb) kullanım yoğunluğunun (saat/dekar) anketlerle (Ek 3.1.9) saptanması uygun bir yöntemdir. Bu bağlamda bölgede tarım yapan 20 çiftçi ile anket yapılması uygun olacaktır. Taşıt trafiği için Karayolları Bölge Müdürlüğü ile iş birliğine gidilip 24 saat ölçüm yapan cihazlar yerleştirilebilir. Her yılın sonunda yıllar arasındaki CO₂ emisyonu kaynağı olan araçların kullanım yoğunluğundaki değişimle ilgili değerlendirmeleri içeren bir rapor hazırlanmalıdır. Kullanım yoğunluğunda artış tespit edilmesi durumunda kullanım yoğunluğunun azalma eğilimine girmesi için öneriler geliştirilmeli ve değerlendirme raporunda sunulmalıdır. Elde edilen veriler proje kapsamında hazırlanmakta olan veri tabanına işlenmelidir.

Kirlilik: Yağmur sularındaki kirletici miktarındaki değişim

Yağmur suyunda (5mm'den fazla olan yağışlarda) kirletici etki yapabilecek başlıca katyonlar (NH₄, Na, K, Mg²⁺ ve Ca²⁺) ve anyonlar (Cl⁻, NO₃⁻ ve SO₄²⁻) iyon kromatografisi ile ölçülebilir (Uchiyama ve ark. 2018). Aylık analiz sonuçları Ek 3.1.10'da verilen veri kayıt formlarına işlenmelidir.

Aylık ölçüm değerleri ise her yılın sonunda Ek 3.1.11'de verilen değerlendirme formlarına işlenmelidir. Yıl sonunda yapılacak değerlendirmeler hem yıl içinde yağmur sularındaki kirletici miktarlarındaki hem de önceki dönemlerde elde edilen değerlerin yıllar arasındaki değişimini ele almalıdır. Elde edilen veriler proje kapsamında hazırlanmakta olan veri tabanına işlenmelidir.

Kirlilik: Çöl tozlarındaki kirletici miktarındaki değişim

Toz ölçümleriyle çöl tozlarıyla taşınan ağır metaller, azot dioksit (NO₂-) ve kükürt dioksit (SO₂-) miktarları ölçülmeli ve ölçülen değerler karşılaştırılmalıdır. Aylık analiz sonuçları Ek 3.1.12'de verilen veri kayıt formlarına işlenmelidir. Aylık ölçüm değerleri ise her yılın sonunda Ek 3.1.13'te verilen değerlendirme formlarına işlenmelidir. Yıl sonunda yapılacak değerlendirmeler hem yıl içinde çöl tozlarındaki kirletici miktarlarındaki hem de önceki dönemlerde elde edilen değerlerin yıllar arasındaki değişimini ele almalıdır. Elde edilen veriler proje kapsamında hazırlanmakta olan veri tabanına işlenmelidir.

Kurak bir bölge olan Tek tek Dağları Milli Parkı'nda su rejimini etkileyebilecek önemli faktörlerden biri alanda açılan kuyu sayısıdır. Kuyular Şanlıurfa Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kontrolündedir. Çalışmayla SUŞKİ'ye kayıtlı kuyu sayıları ve noktaları belirlenmeli, arazi çalışmalarıyla kaçak kuyuların yerleri ve sayıları tespit edilmelidir. Her yıl SUŞKİ kayıtlarıyla kayıtlı kuyu sayısındaki değişim ve saha çalışmalarıyla kaçak kuyuların sayısındaki değişim ortaya konulmalıdır. Bu değişimler yıllık olarak değerlendirilmeli ve raporlanmalıdır.

2.5.2. Biyolojik Çeşitlilik İzleme

Memeli Türleri:

Kurt (*Canis lupus*) popülasyon yoğunluğundaki değişim

İzleme çalışmasının ilk aşamasında alanı kullanan kurt popülasyon yoğunluğu ortaya konulmalıdır. Bunu sağlamanın en etkili yolu, alanda kurt kullanımı için uygun alanlara fotokapan yerleştirilmesidir. Bu çalışmayla kurtlardaki bireysel tanımlama yapabilmek vaşak ve alageyik gibi benek deseni her bireye özgü olan türler gibi kolay değildir. Ancak bireysel tanımlama yapmadan da fotokapan verileriyle popülasyon yoğunluğu tahmin eden analizler mevcuttur. Alandaki tüm uygun habitatlarda fotokapanlarla yapılması önerilen izleme, alandaki kurt popülasyonunun yoğunluğunu vererek koruma ve izleme çalışmalarını şekillendirecektir. Mevcut popülasyon büyüklüğündeki değişimler izlenerek tür üzerinde baskı yaratan tehditlerin varlığıyla ilgili fikir sahibi olunacak ve bu etkenler göz önünde bulundurularak koruma önlemleri belirlenebilecektir. Kurt popülasyonunun yoğunluğunun sabit kalması veya artması, izleme çalışmasının ve alınan tedbirlerin işe yaradığını gösteren temel başarı göstergeleri olacaktır. Bunun yanında alanı fotokapanlarla izlemek sadece kurt hakkında değil, alanı kullanan diğer yaban hayatı bileşenleriyle ilgili de bilgi verecektir.

Fotokapanlar kurtların kullanabilecekleri patikalar üzerine yerden yaklaşık 50 cm yükseğe yerleştirilmelidir. Fotokapanları patikayı dik görecektir şekilde değil patikanın geliş ya da gidiş doğrultusunu görecektir şekilde yerleştirmek, patikayı kullanan hayvanları kaçırma, yani cihazın boş tetikleme yapma ihtimalini en aza indirir. Ayrıca, fotokapanın bakış açısı sensörleri güneşe en az maruz kalacak şekilde, kuzey-güney doğrultusunda olmalıdır. Kurulduğu ağacın önünde görüntüye engel olabilecek otlar, dallar temizlenmelidir. Fotokapanların çalınması veya zarar görmemesi için insan aktivitesinin yoğun olduğu yollar yerine daha kuytu, dışardan fark edilmesinin zor olduğu patikalara kurulması önerilir. Her fotokapan kurulduktan sonra test durumuna getirerek denenmelidir.

İzleme alanının büyüklüğü düşünüldüğünde en az 10 fotokapanla izleme yapılması uygun görünmektedir. Fotokapan sayısının artırılması ise izleme çalışmalarının etkinliğini artıracak bir unsurdur. Fotokapanlar 2 ayda bir kez kontrol edilmeli, pilleri ve hafıza kartları yenilenmelidir.

Fotokapanlardan elde edilen verilerin analizini Nakashima ve ark. (2018) tarafından geliştirilen bireysel tanımanın mümkün olmadığı türlerin popülasyon yoğunluklarını hesaplayabilen REST (Random Encounter and Staying Time – Rastgele Karşılaşma ve Bekleme Süresi) modeliyle yapmak mümkündür. Son dönemlerde yapılan farklı çalışmalarda da bu yöntem önerilmiştir (Garland, 2019; Oliver ve ark., 2020; Cappele ve ark., 2021).

Model bireylerin fotokapanlar karşısında geçirdiği zamanın tüm fotokapanların sahada çalışma süresi ve çalışmanın süresi arasında kurulan bağlantılarla aşağıdaki formülden hesaplanabilir. Ayrıca R yazılımının "remBoot" modülü de bu hesaplamayı yapabilir (Caravaggi, 2017). REST popülasyon yoğunluğu formülü:

$$\hat{p} = \frac{\hat{N}}{A} = \frac{\sum_{i=1}^n t_i}{T \cdot n \cdot a}$$

Kurt
(Canis lupus)
Fotoğraf: İdris Ölmez

Burada p, popülasyon yoğunluğunu, eşitliğin pay kısmı olan N tüm hayvanların tüm kameralar karşısında geçirdiği toplam zamanı ifade eder. Pay kısmındaki kısaltmalar ise: n kullanılan kamera sayısı ve ti bir bireyin bir kamera karşısında geçirdiği toplam zamandır. Payda kısmında A değeri ise, toplam çalışma süresi (T), fotokapan sayısı (n) ve bir fotokapanın çalışma alanı içinde kapsadığı alanın çalışma alanına oranının (a) çarpılmasıyla elde edilir.

İzleme çalışmaları ve veri analizleri sonrasında elde edilen popülasyon yoğunluğu tahmini her yıl tekrarlanır ve popülasyon yoğunluğundaki değişim (artış, sabit, azalış olarak) değerlendirilir. Veri analizleri sonucu yapılan uzman değerlendirmeleri mutlaka popülasyon yoğunluğundaki eğilimleri ve izleme alanında tür üzerindeki tehditlerin durumlarındaki değişimleri içermelidir. Özellikle popülasyon yoğunluğunda azalma tespit edilirse bunun olası nedenleri hakkında çıkarımlar yapılmalı ve uygulanabilir koruma önerileri geliştirilmelidir. İzlemeye konu olmayan ancak arazi çalışmalarıyla tespit edilen türü baskılayan unsurlar da izleme çalışmasına dahil edilmeli ve izleme süreci etkin bir şekilde yönetilmelidir.

Fotokapanlar kurulurken fotokapan kurma formu (Ek 3.2.1) ve fotokapanlar kontrol edilirken fotokapan toplama formları (Ek 3.2.2) doldurulmalıdır. Elde edilen veriler Ek 3.2.3'te verilen veri kayıt formuna işlenmeli ve her yıl Ek 3.2.4'te verilen değerlendirme formu doldurulmalıdır. Bu veriler Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na işlenecek şekilde Ek 3.2.5'te verilen forma ayrıca işlenmelidir.

Çalışma için gerekli ekipmanlar Ek 4'te detayları verilen fotokapan, fotokapan aksesuarları ve GPS'tir. Bu iki cihaza ek olarak fotoğraf makinesi ve tablet de saha çalışmalarından görüntü almak ve veri girişi için gerekli ekipmanlardır.

Kurt (*Canis lupus*) alan kullanımındaki değişim

Fotokapanla izlemeye ek olarak, alanı kullanan kurtların GPS'li tasmalar yardımıyla izlenmesi ikinci bir izleme yöntemi olarak düşünölebilir. Fotokapan çalışmasının GPS'li tasmalarla desteklenmesi, türün alan kullanımıyla ilgili veriler sağlayacak ve korunmalarına katkı sunacaktır. GPS'li tasmalarla izleme sonucunda izleme alanının kurt tarafından mekânsal ve zamansal kullanım yoğunluğu elde edilerek alanın tür için ne kadar önemli olduğu ortaya konulacaktır.

Kurtları yakalayıp tasmalamak, izlemek ve verilerin analizi uzmanlık gerektiren, detaylı, teknik bir iştir. Bu nedenle konuyla ilgili deneyimli insanların bu çalışmaya mutlaka dahil edilmesi gerekir. Kurt yakalamak için en uygun yöntem ayak kapanıdır. Kapanın çevresi plastikten yapılmıştır ve yakalanan bireye zarar vermeyecek şekilde tasarlanmıştır. Yakalama çalışmasından önce saha uzmanlar tarafından çalışılmalı ve kurtların düzenli olarak dışkıladığı ve işaretlediğı yerler belirlenmelidir. Yakalama şansını artırmak için ticari olarak elde edilebilen kurt idrarı ile kapan civarına koku bırakılmalıdır. Kapanı kuran insanların ise kendi kokularını kapan çevresine bırakmaması oldukça önemlidir. Eldivenle çalışılmalı, vücudun her bölgesi özellikle ağız ve yüz bölgesi kapatılmalı, parfüm, deodorant gibi koku veren malzemeler kullanılmamalıdır. Kapan çevresi hayvanları kapana yönlendirecek şekilde taşlarla, dallarla işaretlenmelidir. Kapanlar her gün kontrol edilmelidir. Yakalanan kurtlar uzman bir veteriner hekim tarafından uyuşturulmalı ve tüm işlemler ilgili mevzuata uygun bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

GSM vericili GPS'li tasmalar ile bireyler tasmanmadan önce ayarlanmış veri sıklığına göre elde edilen nokta verileri, çalışmanın amacına göre farklı şekillerde analiz edilebilir. Tasmalı bireylerin alan kullanım büyüklüğü, habitat tercihleri, cinsiyete ve zamana bağılı davranış değişiklikleri ve alan kullanımları ve günlük aktivite desenleri bu verilerden elde edilebilir. Vaşanın alan kullanım büyüklüğü (home-range size) minimum dışbükey poligon (Minimum convex polygon), sabitlenmiş kernel (fixed kernel) ve kernel brownian köprüsü (kernel brownian bridge) gibi birçok metotla analiz edilebilir. Bu metotların hepsinin kendine göre avantajları ve dezavantajları vardır. Türün davranış biçimine ve elde edilen verilerin sıklığına göre bu yöntemlerden uygun olanlar seçilir. Veri toplamak için ek çaba gerekmediğinden vaşak için bu analizlerin hepsini yapmak mümkündür. Bu analizler "R" istatistik analiz yazılımının "adehabitat" modülüyle yapmak mümkündür. Analizlerin yıllık olarak tekrarlanması hem bireylerin yaşam alanı büyüklüğündeki değişimleri (artış, sabit, azalış olarak) hem de kullanım alanındaki yersel değişimler ortaya konulabilir.

Analizler yıllık verilerle ve türün alan kullanımını etkileyen anlamlı dönemlere göre yapılmalıdır (üreme dönemi, doğum zamanı, kış dönemi gibi). Çalışma bir büyük memeli uzmanı tarafından koordine edilmeli ve tasmalardan alınan veriler uygun veri kayıt formlarına işlenerek analize hazır hale getirilmelidir. Elde edilen verilerle her yıl Ek 3.2.6'da verilen değerlendirme formu doldurulmalıdır.

Bu verilerle ilgili Ek 3.2.5'te verilen detaylar Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na veri girişi için gereklidir ve doldurulmalıdır. Veri analizleri sonucu yapılan uzman değerlendirmeleri mutlaka kullanım alanı büyüklüğündeki değişimleri içermelidir. Özellikle popülasyon kullanım alanı büyüklüğünde azalma veya başka alanlara kayma tespit edilirse bunun olası nedenleri hakkında çıkarımlar yapılmalı ve uygulanabilir koruma önerileri geliştirilmelidir.

Çalışma için gerekli ekipmanlar GPS'li tasma ve aksesuarlarıdır. Ekipmanların detayları Ek 4'te verilmiştir.

Filistin körfaresi (*Nannospalax ehrenbergi*) birey sayısındaki değişim

Filistin körfaresi toprak altında yaşamaya uyum sağlamış, göz açıklıkları bulunmayan silindirik vucüt formuna sahip bir türdür. Tür toprak altında yuva ve galeri açmak için dişlerini kullanır. Bozkırlar için gösterge denilebilecek bir türdür.

Yuva ağzı ve galeri genişlikleri Talpa (köstebekler) türlerine göre daha geniştir ve bu özellikle köstebeklerden ayrılır. Bir birey bir galeri sistemi kullanır ve bir bireyin kullandığı alan büyüklüğü 300 m² kadardır.

Tek Tek Dağları MP sınırları içerisinde mart ve nisan aylarında uzmanın belirleyeceği 1X1 km'lik 10 karede yapılacak örneklemeye karelerdeki birey sayısı belirlenir. Çalışmanın her yıl aynı zamanda, aynı karelerde tekrarlanmasıyla birey sayısındaki değişim ortaya konulabilir. Çalışma bir küçük memeli uzmanı tarafından koordine edilmeli ve elde edilen veriler uygun veri kayıt formlarına (Ek 3.2.6) işlenerek analize hazır hale getirilmelidir. Elde edilen verilerle her yıl Ek 3.2.7'de verilen değerlendirme formu doldurulmalıdır. Bu verilerle ilgili Ek 3.2.3'te verilen detaylar Nuh'un Gemisi Ulusal Biyoçeşitlilik Veri Tabanı'na veri girişi için gereklidir ve doldurulmalıdır.

Filistin körfaresi
(*Nannospalax ehrenbergi*)
Photo: Muhsin Çoğal

Veri analizleri sonucu yapılan uzman değerlendirmeleri birey sayısındaki eğilimleri, tür üzerindeki tehditleri ve tehditlerdeki değişimi içermelidir. Özellikle popülasyon kullanım alanı büyüklüğünde azalma veya başka alanlara kayma tespit edilirse bunun olası nedenleri hakkında çıkarımlar yapılmalı ve uygulanabilir koruma önerileri geliştirilmelidir. Çalışmada GPS ve fotoğraf makinesi kullanılması yeterlidir. Ekipmanların detayları Ek 4'te verilmiştir.

Kuş Türleri:

Kuş türleri; üreme, yazlama, kışlama ve göç dönemlerinde beslenme, dinlenme vb. farklı davranışlar ve alan kullanım özellikleri gösterebilen canlı grubudur. Türe yönelik popülasyon büyüklüğünün izlenmesi için, bu farklı dönemleri kapsayacak izleme çalışmaları, popülasyon büyüklüğü tahminlerinin daha doğru ve popülasyonun gerçek boyutunun belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu kapsamda izleme faaliyetleri bu farklı dönem ve davranış şekillerini temsil edecek şekilde tasarlanmıştır. Dolayısıyla beslenme, kışlama veya üremeye yönelik yürütülen metodolojiler, aynı zamanda türün popülasyon büyüklüğünün de izlenmesini sağlayan önemli izleme dönemleridir.

Bu farklı dönem ve davranış biçimleri incelenirken, aynı zamanda türlere yönelik varlık-yokluk, cinsiyet, yaş vb. bilgiler de toplanmalıdır. Örnek vermek gerekirse, birçok kuş grubu 3 sene sonra üreme olgunluğuna gelmekte ve sadece aktif yuvayı tespit etmeye yönelik çalışmalarda, bu ergin olmayan bireylerin görünememe olasılığı bulunmaktadır.

Bu bireyleri popülasyon tahminlerinde temsil edebilmek yazlama ve/veya kışlama dönemlerinde yapılacak izleme çalışmalarıyla olası hale gelebilmektedir. Dolayısıyla üreme, kışlama, yazlama vb. farklı dönemlerde uygun yöntemleri kullanarak izleme çalışmaları yapmak, gerçek popülasyon tahminlerine ulaşabilmek için önem taşımaktadır.

Çöl toygarı (Ammomanes deserti) popülasyon büyüklüğündeki değişim

Ülkemizde az görülen türlerden biri olan çöl toygarı özellikle yarı çöl habitatlar ve bozkır ekosistemlerini yaşam alanı olarak tercih etmektedir. Türün popülasyon büyüklüğünün izlenmesine yönelik çalışmalar tüm yılı kapsayacak şekilde planlanmalıdır. Bu çalışma kapsamında Tek Tek Dağları MP'nda tüm yılı kapsayacak şekilde türe yönelik izleme faaliyetleri yürütülmelidir.

Çalışma metodolojisi her dönem için önceden belirlenmiş 1X1 Km'lik UTM karelerinde kareyi temsil edecek 400 metrelik 2 hat üzerinde sayım yapılması şeklinde kurgulanmalıdır. Çalışma ilkbahar (Mart - Nisan 1 Kez), üreme (Mayıs - Haziran 1 Kez), sonbahar (Eylül - Ekim 1 Kez) ve kış (Aralık-Ocak 1 Kez) dönemlerinde birer kez olmak üzere yılda 4 kez yapılmalıdır.

Çalışmalar esnasında çöl toygarının birey sayısı, beslenme özellikleri, türün gözleendiği habitatların bilgisi, üreme dönemi arazisinde türe yönelik üreme kodları ve türe yönelik olası tehditler kayıt altına alınmalıdır. İzleme çalışmaları için günün en uygun zamanları, gün doğumunu takip eden ilk 3 saat ve gün batımından önceki 3 saattir. Çalışmada uygun teleskop, dürbün ve fotoğraf makinesi kullanılmalı ve tüm gözlemler kayıt formuna işlenmeli ve GPS kayıtları alınmalıdır.

İzleme alanlarında yıl boyunca görülen türler için üreme, yazlama, göç ve kışlama döneminde varlık-yokluk, cinsiyet ve yaş durumu özelinde toplanan nicel veriler, uygun bilgisayar yazılımları (TRIM (TRENds and INDICES for Monitoring data), BirdSTATs vb.) ile türün alandaki popülasyon büyüklüğünü en fazla-en az birey sayısı olarak verebilmektedir. Alanda yaz göçmeni olup sadece üreyip kışın alanda bulunmayan türler için popülasyon tahmini üreme dönemi ve yaz döneminde yapılan sayımlar ile mümkündür.

Hem yıl boyunca alanda olan hem de sadece üreme döneminde alanı kullanan kuş türleri için göç dönemi kayıtlarının toplanması popülasyon tahmini için gereklidir. Bununla birlikte popülasyon tahmini yaparken dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta ise alanda üremeyen ama ülkenin ya da bölgenin başka alanlarında üreyen ve çalışma alanını göç ve kışlama esnasında kullanan bireylerin alandaki popülasyon tahminini olduğundan daha fazla gösterme olasılığıdır.

Bu durumu önlemeye yönelik olarak alanda üreme, yazlama, göç ve kışlama döneminde yapılan çalışmalar ile göç ve kış döneminde oluşabilecek popülasyon büyüklüğü tahminleri için hata olasılığı en aza indirilebilir. Bu nedenlerle kuş türlerinin popülasyon tahminleri yapılırken bütün tabloyu görebilecek, her dönemi kapsayan çalışmalar yapmak, en doğru popülasyon büyüklüğünü görebilmek ve izleme yapabilmek açısından önem taşımaktadır.

Her izleme çalışmasında aynı yerlerde aynı yöntemle elde edilen popülasyon büyüklükleri karşılaştırılarak popülasyon büyüklüğündeki değişim (artış, sabit, azalış olarak) izlenmiş olur.

Çöl toygarı arazi çalışmalarında Ek 3.2.9'da verilen form doldurulmalıdır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesi sırasında da Ek 3.2.20'de verilen değerlendirme formu doldurulmalıdır.

Bu veriler için Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na işlenecek şekilde Ek 3.2.5'te verilen detaylar ayrıca tutulmalıdır. Veri analizleri sonucu yapılan uzman değerlendirmeleri mutlaka popülasyonların büyüklüğündeki eğilimleri ve izleme alanında tür üzerindeki tehditlerin durumlarındaki değişimleri içermelidir.

Çöl toygarı

(Ammomanes deserti)

Fotoğraf: Photo: Wikimedia commons

Sürüngen Türleri:

Çöl varanı (*Varanus griseus*) birey sayısındaki değişim

Çöl varanı gözlenmesi en zor olan türlerimizden biridir. Bu nedenle öncelikli olarak yörede yaşayan ve doğada gezen insanlar ile (çobanlar, DKMP çalışanları gibi) irtibata geçilmeli, tür hakkında bilgi verilmeli ve türü görüp görmedikleri sorularak anket çalışması yapılmalıdır. Anket çalışmaları ilk yıl tek Tek Dağları MP içindeki tüm mahallelerde gerçekleştirilmeli ve elde edilecek veriler doğrultusunda alternatif izleme alanları oluşturulmalıdır.

Çöl varanının gözlemi için nisan ayında gündüz hava sıcaklığının 18 dereceyi bulduğu güneşli veya parçalı bulutlu günler uygundur. Rüzgâr türlerin aktivasyonunu engellediğinden rüzgârsız günler arazi gözlem çalışmaları için daha elverişlidir. Arazi çalışmaları sırasında, dürbün ve telefoto objektifli bir kamera bulunması türün görülmesini veya kayıt altına alınmasını sağlar.

Ayrıca bir GPS cihazı ile türün gözlemlendiği habitatın koordinatları kayıt altına alınmalıdır. Nisan ve haziran aylarında ise sıcaklığın 30 dereceyi aşmadığı sabah erken ve ikindi saatlerinde arazi çalışması daha verimli olacaktır. Her ay 1 kere tekrarlanacak çalışma yılda toplam 3 kere yapılmalıdır. Arazi çalışmaları neticesinde elde edilecek veriler doğrultusunda bu tarihler değişebilir.

Arazi çalışmaları özellikle Kayalı mahallesinin güneyinde bulunan vadilerde gerçekleştirilmelidir (Şekil 11). Her izleme çalışması vadi içerisinde 3 km uzunluğundaki 4 hat üzerinde gerçekleştirilmeli ve vadinin her yakasında iki kişi (2 hat boyunca) olacak şekilde düzenlenmelidir.

İzleme çalışmalarında gözlemci sayısının artırılması türün bulunma ihtimalini artıracaktır. Bu nedenle her yakada gözlemciler arasında en az 100 m mesafe bırakılmalıdır. Arazi çalışmaları sırasında, geçici su kaynaklarının yakınları özellikle dikkatlice taranmalıdır. Yumuşak topraklı alanlar, çatlak ve yarık bulunan kayalıkların altları kontrol edilmelidir. İlkbaharda güneşin açısına göre daha fazla güneş alan yakaya daha fazla önem gösterilmeli, çatlak kayaların yanına, kısmen güneş gören ve kısmen gölgeli olan alanlara özellikle dikkatlice bakılmalıdır.

Kısa vadede anket ve arazi çalışmaları ile türün yaşama alanı belirlenmeli, orta vadede türün birkaç yuvası belirlenmeli ve uzun vadede ise yuvaların karşısına fotokapan kurularak, türün aktivasyonu belirlenmelidir. Çöl varanı gözlenmesi oldukça zor olduğundan türün varlığının belirlenmesi esas hedeftir. Bu nedenle çöl varanı izleme çalışmasının ana hedefi, alanda yaşayan canlı bireyleri bulmak ve her yıl en az bir önceki yıl kadar birey sayısı gözlemektir.

İlk yıl yapılacak izleme çalışmaları için nisan ayından başlanarak her ay en az 3 izleme çalışması düzenlenerek türün dağılışı ve aktivasyonu hakkında yeterli bilgi elde edildikten sonra izleme çalışmaları yılda 3 kez yapılarak devam edilmelidir.

İzleme çalışması sırasında çöl varanı gözlenmese dahi, araziye çıkış tarihi, sıcaklık, rüzgar, hava durumu, izleme çalışması yapılan habitatların koordinatları kayıt altına alınmalı ve habitat fotoğrafları çekilmelidir. Çöl varanı gözlenmesi durumunda, veri formu doldurulmalı, özellikle koordinat ve habitat ve mümkünse tür fotoğrafları çekilmeli ve veriler Ek 3.2.9'da verilen arazi veri kayıt formuna işlenmelidir. Her yıl sonunda izleme çalışmaları değerlendirilmeli ve Ek 3.2.10'da verilen form doldurulmalıdır. Bu veriler için Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na işlenecek şekilde Ek 3.2.5'te verilen detaylar ayrıca tutulmalıdır. Veri analizleri sonucu yapılan uzman değerlendirmeleri mutlaka tespit edilen birey sayısındaki ve izleme alanında tür üzerindeki tehditlerin durumlarındaki değişimleri içermelidir. İzleme çalışmaları Doğa Koruma Mili Parklar Müdürlüğü personeli ve deneyimli bir herpetolog eşliğinde gerçekleştirilmeli ve tür gözlenmeye başladıktan sonra herpetolog her arazi çalışmasına katılmasa bile verilerin değerlendirilmesine ve bir sonraki dönemin arazi çalışması planlanmasına dahil edilmelidir.

Çöl varanı
(*Varanus griseus*)
Photo: Ahmet Demir

Şekil 11: Çöl varanın daha önce gözlemlendiği ve izlenmesi önerilen alan

Çalışma sırasında kullanılacak ekipmanlar GPS, fotoğraf makinesi (telefoto objektifli veya zumlu), dürbün, fotokapan, termometre, arazi botu ve telsizdir.

Koca engerek (*Macrovipera lebetina*) birey sayısındaki değişim

1-Hat boyu sayım ve RFID ile izleme

Koca engerek gece aktif olan bir türdür. Çoğunlukla ovalık alanlar, bozkır, tarla kenarı, kayalık ve büyük taşlık alanlarda bulunur. Sadece ilkbaharın ilk güneşli günlerinde hava sıcaklığını 17-22 derece aralığında olduğu gündüzleri güneşlenmeye çıkar. Güneşlenirken gözlenebilir ama gündüz güneşlenirken görüp izlemek çok zordur. Bu nedenle koca engerekin bulunması için gece arazi-izleme çalışması yapılması gerekir. Haziran, temmuz ve ağustos aylarında her ay bir gece saat 22:00-02:00 arasında hava sıcaklığının 17-22 derece olduğu, özellikle rüzgarsız havalarda izleme çalışması yapılmalıdır.

Bu nedenle koca engerekin bulunması için gece arazi-izleme çalışması yapılması gerekir. Haziran, temmuz ve ağustos aylarında her ay bir gece saat 22:00-02:00 arasında hava sıcaklığının 17-22 derece olduğu, özellikle rüzgarsız havalarda izleme çalışması yapılmalıdır. İzleme çalışması için Şekil 13'te verilen vadi araştırılmalıdır. Vadinin her iki yakasında 50 m aralık ile her hatta 2 kişi olmak üzere, 1 km uzunluğunda 4 hat üzerinde izleme çalışması yapılmalıdır. 1 km uzunluğunda farklı bir hat üzerinden yapılarak çalışmanın başarı şansı artırılmalıdır.

Çalışma sırasında en az bir gözlemcide GPS sürekli açık olmalı ve iz kaydı almalıdır. Gece arazi çalışmaları birçok risk içerdiği için çalışmaya katılacak gözlemciler arasında 50 m olmalı (en fazla 100 m) ve gözlemcilerde birer telsiz bulunmalı, acil bir durumda haberleşme sağlanmalıdır. Arazi çalışmalarından önce yerel yönetim (muhtar) ve yerel kolluk kuvvetlerine bilgi verilmelidir. Her izleme çalışmasında Şekil 13' te verilen vadi ile bağlantılı veya yakın diğer vadiler tercih edilmeli ve ilk yıl en uygun dönemde yapılan çalışmalarda örnek bulunursa takip eden günlerde diğer vadiler araştırılmalıdır.

Böylelikle ilk yıl elde edilecek veriler ışığında izleme alanları yeniden düzenlenebilir. Gece olduğundan kafa feneri ve güçlü el projektörleri kullanılmalıdır. Koca engerek çok zehirli olduğundan ve diğer bir zehirli yılan türü olan çöl kobrası ile simpatrik yaşadığından dolayı sağlam arazi botları giyilmelidir. Deri eldiven ve üzerine ağır kaynakçı eldiveni giyilmelidir. Araziye çıkıldığında örnek bulunsa da bulunmasa da veri formu doldurulmalıdır. Kısa vadede (1.-2. İzleme uygulama yılları) arazi çalışmaları ile türün yaşama alanı belirlenmeli, gözlenen örneklerin fotoğrafları çekilmeli ve fotoğraf çekilirken yanına bir ölçek bırakılmalıdır.

Orta vadede (2.-3. İzleme uygulama yılları) birkaç birey Radyo Frekanslı Tanımlama Sistemi (RFID) ile markalanmalıdır. RFID markalama tekniğinde örneklere steril RFID mikroçipler, enjeksiyon yöntemi ile deri atına yerleştirilmektedir. Bu mikroçiplerin her biri benzersiz, harf ve sayılardan oluşan 15 haneli bir koda sahip olup RFID okuyucu ile çok hızlı ve pratik bir şekilde okunabilmektedir. Bu sayede bireyler rahatlıkla takip edilebilmektedir. Uzun vadede (izleme uygulamalarının 3. yılından sonra) markalanan birey sayısı artırılmalı her yıl en az bir önceki yıl izlenen birey sayısı kadar birey bulunmalıdır.

Koca engerek
(*Macrovipera lebetina*)
Photo: Onur Candan

Şekil 12: Koca engerek için izleme alanı

RFID markalama tekniğinde örneklere steril RFID mikroçipler (Şekil 14 ve 15), enjeksiyon yöntemi ile deri atına yerleştirilmektedir. Markalar, 12-15 mm uzunluğunda ve 2- 2,5 mm genişliğinde, cam içerisine kapsüle edilmiş bir mikroçip ve bakır bir sarmaldan oluşmaktadır. Mikroçip içinde 13 kilobayt veri depolanabilmektedir. Okuyucu, markanın çevresinde bir manyetik alan oluşturmakta, manyetik alan sonucunda marka üzerindeki sarımda oluşan enerji ile çip üzerindeki tanımlayıcı kod sinyal modülasyonu ile okuyucuya aktarılmaktadır. Okuyucudaki bir yükselteç ile tanımlayıcı kodlar dijital forma dönüşmekte, okuyuekranında görünür hale gelmektedir (Şekil 16). Bu veriler istenirse bilgisayara da aktarılabilir. Bu markalar yumuşak ve sert dokular, cam, sıvı veya plastik yapılar içerisinden de okunabilmektedir. Bu mikroçiplerin her biri benzersiz, harf ve sayılardan oluşan 15 haneli bir koda sahip olup (Şekil 15) cep telefonu büyüklüğündeki RFID okuyucu (Şekil 16) ile çok hızlı ve pratik bir şekilde okunabilmektedir.

Bu mikroçipler daha önce markalanan bireyler toplandığında okuyucu bireye 3-5 cm yaklaştırıldığında sahip olduğu markayı okumaktadır. Pilli değildir, bu nedenle birey yaşadığı sürece markasının okunmasına olanak sağlamaktadır. Ancak arazide RFID ile markalanmış bireyleri bulmak gibi bir özelliği yoktur. Sadece bireyler toplandığında veya koca engerek gibi zehirli ve tehlikeli türlerde daha önce markalanmış ise okuyucuyu bir tutacak yardımı ile örneğe 3-5 cm yaklaştırdığınızda yılan dokunmadan marka numarasını okuma imkânı tanır. Bu sayede türe ait bireyler, bireysel olarak takip edilir.

Bireyin toplandığı ve markalandığı yer kayıt altına alınırsa, daha sonra tekrar gözlemlendiği yerlerde belirlenir ve aktivite deseni veya habitat kullanım alanı kısmen belirlenebilir. Bireyler markalandığı için gözlenen bireylerin yeni bir birey mi yoksa daha önce gözlenen bir birey mi olduğu hemen anlaşılır. Türe ait bireyler markalandıklarında ağırlık ve boy gibi ölçümleri alınırsa bireysel gelişimleri takip edilebilir.

Hat boyunca gözlenen ve işaretlenen bireyler arazi kayıt formlarına işlenmelidir (Ek 3.2.11). Her yılın sonunda Ek 3.2.12’de verilen değerlendirme formu doldurulmalıdır. Bu veriler için Nuh’un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı’na işlenecek şekilde Ek 3.2.3’te verilen detaylar ayrıca tutulmalıdır. Veri analizleri sonucu yapılan uzman değerlendirmeleri mutlaka birey sayısındaki ve izleme alanında tür üzerindeki tehditlerin durumlarındaki değişimleri içermelidir.

Ekip büyüklüğüne göre her izleme 2 veya 3 günlük bir çalışma gerektirebilir. İzleme çalışmaları Doğa Koruma Mili Parklar Müdürlüğü personeli ve deneyimli bir herpetolog eşliğinde gerçekleştirilmeli ve tür gözlenmeye başladıktan sonra herpetolog her arazi çalışmasına katılmasa bile verilerin değerlendirilmesine ve bir sonraki dönemin arazi çalışması planlanmasına dahil edilmelidir.

Şekil 13: RFID mikroçiplerinin görüntüsü (Gamsız ve Karahan, 2009)

Şekil 14: RFID mikroçiplerinin içinde bulunduğu steril enjektörler ve mikroçipin sahip olduğu numara (www.tr.aliexpress.com)

Şekil 15: RFID mikroçiplerinin görüntüsü (Gamsız ve Karahan, 2009)

2- Alternatif İzleme Planı (Yakala-İşaretle-Tekrar Yakala)

Koca engerek bölgede daha yaygın olduğundan, "Yakala- İşaretle -Tekrar Yakala" yöntemi uygulanabilir. Bu yöntem, çalışılan türün bölgedeki populasyon büyüklüğü hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

Alanda farklı zamanlarda örnekleme çalışması yapılarak yakalanan bireyler işaretlenir. Daha sonraki alan çalışmalarında tekrar karşılaşılan birey sayıları üzerinden istatistiksel olarak bölge populasyonu büyüklüğü hakkında yorum yapılır.

Bu yöntem için haziran ve ağustos aylarında her ay 3 gün olmak üzere yılda en az 9 örnekleme çalışması yapılmalıdır. Örnekleme çalışmalarında aynı sayıda personel ve aynı sürede çalışma (veya aynı mesafe taranarak) yapılması önemlidir. Toplanan örnekler RFID yöntemi ile markalanmalıdır. M

arkalanan örneklerin, Baş+Gövde uzunluğu ve kuyruk uzunlukları ölçülmeli, ağırlıkları alınmalı ve cinsiyetleri belirlenerek not edilmeli ve dorsalden fotoğrafları çekilmelidir. Örneklerin yakalandığı lokalitenin koordinatları kayıt altına alınmalı ve marka numarası mutlaka yazılarak veri dosyasına işlenmelidir. Daha sonra yakalandıkları yere geri bırakılmalıdır.

İlk markalamadan sonra yapılan çalışmalarda örnekler markalanmadan önce, daha önceden markalanıp markalanmadıkları kontrol edilmelidir. Popülasyon büyüklüğü tahmini çalışmaları için haziran, temmuz ve ağustos olmak üzere her ay 3 kez markalama çalışması yapılmalıdır. Bu çalışmalar en az 3 yıl tekrarlanmalıdır.

Popülasyon büyüklüğü, yıllara ve üç yıl toplamına göre ayrı ayrı hesaplanacaktır. Her dönem yapılan arazi çalışmasında markalama çalışmaları 3 gün içerisinde gerçekleştirileceğinden popülasyon "kapalı popülasyon" olarak kabul edilecektir. Kapalı popülasyon: doğum veya popülasyonda içe göç olmadığı gibi ölüm ve dışa göçün de olmadığı popülasyon olarak kabul edilir. Kapalı popülasyonlar için popülasyon büyüklüğü, yakalanma oranı ve standart hata Capture programı kullanılarak hesaplanacaktır (Pollock, 1974; Otis et al., 1978).

Kapalı popülasyonlarda, popülasyon büyüklüğü hesaplamalarında birçok model bulunduğu için öncelikle GOF (Goodness of fit) testi ile model analizi yapılacaktır. Analiz modeli olarak Model (h: heterogentiy) düşünülmektedir. Analiz yapılırken en yüksek olasılık metodu kullanılacaktır. Model (h): Bireylerin yaşa, cinsiyete ve sosyal baskınlığına bağlı olarak her bireyin kendine özgü farklı bir yakalanma olasılığının olduğunu, örnekleme dönemlerinde zamana bağlı bir değişim ve bireylerin yakalanmaya ve markalanmaya karşı davranışsal bir tepki oluşturmadığını kabul eder (Otis et al., 1978; Williams et al., 2002). Model (h) için Jackknife (h) ve Chao (h) olmak üzere iki farklı tahmin edicisi bulunmaktadır. Bunlardan Jackknife (h) istatistiksel olarak daha güvenilir olduğundan (Cooch and White, 2009) daha fazla tercih edilmektedir.

Yıllık popülasyon büyüklüğü hesaplamalarında örneklemeler arası zaman uzun ve örnekleme sayısı fazla olduğundan açık popülasyon olarak kabul edilecektir. Açık popülasyon: doğum veya popülasyona içe göç olmasının yanı sıra ölüm ve dışa göçün de olduğu popülasyon olarak kabul edilir. Yıllık popülasyon büyüklüğü hesaplamalarında Jolly-Seber (JS) ve Cormack-Jolly-Seber formülleri kullanılacaktır. JS formülü tüm örneklemeler için ayrı ayrı popülasyon büyüklüğü hesaplamasının yanında, tüm örneklemeleri değerlendirilerek hesaplandığı süper popülasyon büyüklüğü, her örnekleme için ayrı ayrı hayatta kalma oranı, yakalanma oranı ve popülasyona katılım oranı hesaplamaktadır.

Jolly-Seber formülü; tüm bireylerin örneklemeler esnasında aynı yakalanma oranına sahip olduğunu, markalanan bireylerin tamamının bir sonraki markalama tarihine kadar aynı hayatta kalma oranına sahip olduğunu, marka kaybı olmadığını ve markalanan tüm bireylerin doğal ortamlarına hemen salıverildiklerini kabul eder (Cooch and White, 2009).

Cormack-Jolly-Seber (CJS) formülü ise sadece markalı bireylerin yakalanma oranları, hayatta kalma oranları ve standart hata sonuçlarını verir (Cormack, 1964; Jolly, 1965; Seber, 1965; Lebreton et al., 1992). CJS formülü; hayatta kalma oranı açısından markalı ve markasız bireylerin eşit olduğunu, markalamanın hemen yapıldığını, markaların doğru şekilde okunduğunu ve örnekleme alanının sabit olduğunu kabul etmektedir (Cooch and White, 2009).

Analizlerin tamamında izlenen yol: ilk olarak verilere, uygunluk testi olan GOF analizi program Mark aracılığı ile Program Release (Burnham et al., 1987) ile yapılacaktır (Lebreton et al., 1992). Bu test sonucunda Test 2 ve Test 3 istatistiksel olarak anlamlı olması, popülasyon büyüklüğü hesaplamalarında hayatta kalma oranı ve yakalanma oranı açısından zamana bağlı modelin kullanılmayacağı anlamına gelir (Cooch and White, 2009). Popülasyon büyüklüğü hesaplamalarında tamamen zamana bağlı modelin kullanılabilmesi için GOF testinin istatistiksel olarak anlamsız ($P > 0.05$) olması gerekir. Daha sonra program Mark aracılığı ile CJS Formülü'ne popülasyon büyüklüğü hesaplamalarında kullanılacak olan uygun model analizi yapılacaktır.

Uygun model belirlenirken GOF testi sonuçları yanında en küçük örneklem Akaike Bilgilendirme Kriteri (Akaike Information Kriteria t- AICc) kullanılacaktır. En düşük t-AICc değeri en uygun modeli gösterir (Burnham and Anderson, 2002; Cooch and White, 2009). Uygun model belirlendikten sonra o model için hesaplanan markalı popülasyonların yakalanma oranları, hayatta kalma oranları ve standart hataları alınacaktır. Belirlenen model Popan programına uygulanarak JS formülü ile her markalama için ayrı ayrı popülasyon büyüklüğü, tüm örneklemeleri değerlendirilerek hesaplandığı süper popülasyon büyüklüğü, her örnekleme için ayrı ayrı hayatta kalma oranı, yakalanma oranı ve popülasyona katılım oranı hesaplanacaktır.

İlk yıl yapılacak izleme çalışmaları için nisan ayından başlanarak her ay en az 3 izleme çalışması düzenlenerek türün dağılışı ve aktivasyonu hakkında yeterli bilgi elde edildikten sonra izleme çalışmaları yılda 3 kez yapılarak devam edilmelidir. İzleme çalışması sırasında tür gözlenmese dahi, araziye çıkış tarihi, sıcaklık, rüzgar, hava durumu, izleme çalışması yapılan habitatların koordinatları kayıt altına alınmalı ve habitat fotoğrafları çekilmelidir.

Hat boyunca gözlenen ve işaretlenen bireyler arazi kayıt formlarına işlenmelidir (Ek 3.2.13). Her yılın sonunda Ek 3.2.2’de verilen değerlendirme formu doldurulmalıdır. Bu veriler için Nuh’un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı’na işlenecek şekilde Ek 3.2.3’te verilen detaylar ayrıca tutulmalıdır. Veri analizleri sonucu yapılan uzman değerlendirmeleri mutlaka popülasyon büyüklüğündeki eğilimleri ve izleme alanında tür üzerindeki tehditlerin durumlarındaki değişimleri içermelidir. Ekip büyüklüğüne göre her izleme 2 veya 3 günlük bir çalışma gerektirebilir.

İzleme çalışmaları Doğa Koruma Mili Parklar Müdürlüğü personeli ve deneyimli bir herpetolog eşliğinde gerçekleştirilmeli ve tür gözlenmeye başladıktan sonra herpetolog her arazi çalışmasına katılmasa bile verilerin değerlendirilmesine ve bir sonraki dönemin arazi çalışması planlanmasına dahil edilmelidir.

Leopar keleri (*Eublepharis angraminyou*) birey sayısındaki değişim

1-Hat boyu sayım ve RFID ile izleme

Leopar keleri gece aktif olan bir türdür. Çoğunlukla kaya çatlaklarında nadiren de taş altında yaşadığı için aktif olmadıklarında bulunması çok zordur. Bu nedenle leopar kelerinin bulunması için gece arazi-izleme çalışması yapılması gerekir. Haziran, temmuz ve ağustos aylarında her ay bir gece, saat 23:00-02:00 arasında hava sıcaklığının 18-19 derece olduğu, özellikle rüzgarsız havalarda ve vadilerde izleme çalışması yapılmalıdır. İzleme çalışmaları sırasında, çatlaklı kayaların bol olduğu Şekil 16’da verilen vadiler araştırılmalıdır.

Vadinin her iki yakasında 50 m aralık ile her hat üzerinde 2 kişi olmak üzere, 1 km uzunluğunda 4 hat üzerinde izleme çalışması yapılmalıdır. 1 km uzunluğundaki izleme çalışması yapıldıktan sonra dönüş güzergahı yine 1 km uzunluğunda farklı bir hat üzerinden yapılarak çalışmanın başarı şansı artırılmalıdır. Çalışma sırasında en az bir gözlemcide GPS sürekli açık olmalı ve iz kaydı almalıdır.

Gece arazi çalışmaları birçok risk içerdiği için çalışmaya katılacak gözlemciler arasında 50 m olmalı (en fazla 100 m) ve gözlemcilerde birer telsiz bulunmalı, acil bir durumda haberleşme sağlanmalıdır. Arazi çalışmalarından önce, yerel yönetim (muhtar) ve yerel kolluk kuvvetlerine bilgi verilmelidir.

Her izleme çalışmasında Şekil 16'da verilen farklı vadiler tercih edilmeli ve ilk yıl en uygun dönemde yapılan çalışmalarda örnek bulunursa, takip eden günlerde diğer vadiler araştırılmalıdır. Böylelikle ilk yıl elde edilecek veriler ışığında izleme alanları yeniden düzenlenebilir.

Gece olduğundan kafa feneri ve güçlü el projektörleri kullanılmalıdır. Aynı alanda çöl kobrası ve koca engerek de yaşadığından sağlam arazi botları giyilmelidir. Araziye çıkıldığında örnek bulunsa da bulunmasa da veri formu doldurulmalıdır.

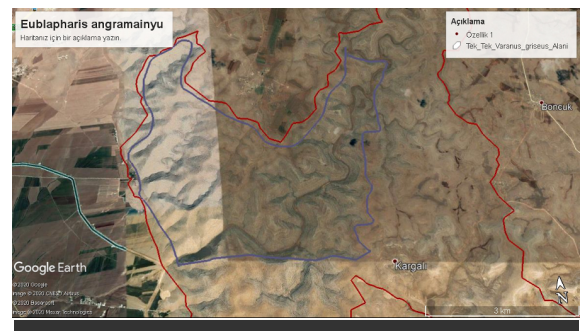
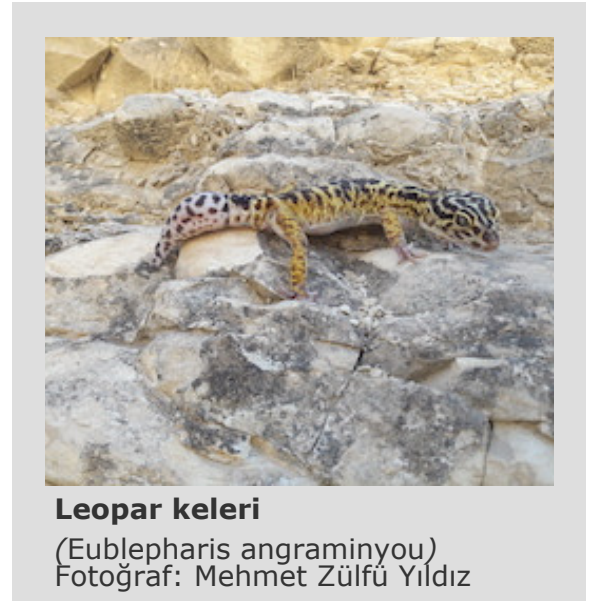
Hat boyunca gözlenen ve işaretlenen bireyler arazi kayıt formlarına işlenmelidir (Ek 3.2.9). Her yılın sonunda Ek 3.2.10'da verilen değerlendirme formu doldurulmalıdır. Bu veriler için Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na işlenecek şekilde Ek 3.2.5'te verilen detaylar ayrıca tutulmalıdır.

İzleme uygulamalarının ilk iki yılında arazi çalışmaları ile türün yaşama alanı belirlenmeli ve gözlenen örneklerin fotoğrafları çekilmelidir.

Her örneğin deseni parmak izi gibi bireye özgüdür ve bu sayede ileriki çalışmalarda gözlenen bireylerin aynı bireyler olup olmadıkları belirlenerek popülasyon büyüklüğü hakkında yorum yapılabilir.

İkinci ve üçüncü yıllarda türün birkaç yuvası belirlenmeli ve gözlenen birey sayısı artırılmalıdır. Takip eden yıllarda ise her yıl en az bir önceki yıl izlenen birey sayısı kadar birey bulunmalıdır.

Çalışma sırasında kullanılacak ekipmanlar GPS, kafa feneri, el projektörü, ağır kaynakçı eldiveni, termometre, fotoğraf makinesi, termometre, arazi botu ve telsizdir.

Şekil 16: Tek Tek Dağları Milli Parkı leopar kelerinin daha önce gözlemlendiği ve izleme için önerilen alan

2- Alternatif İzleme Planı (Yakala-İşaretle-Tekrar Yakala)

Leopar Keleri her markalama çalışmasında 10 civarında birey gözlenirse "Yakala-İşaretle-Tekrar Yakala" yöntemi uygulanabilir. Bu yöntem, çalışılan türün bölgedeki populasyon büyüklüğü hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Alanda farklı zamanlarda örnekleme çalışması yapılarak yakalanan bireyler işaretlenir. Daha sonraki alan çalışmaları tekrar karşılaşılan birey sayıları üzerinden istatistiksel olarak bölge populasyonu büyüklüğü hakkında yorum yapılır.

Bu yöntem için haziran ve ağustos aylarında her ay 3 gün olmak üzere yılda en az 9 örnekleme çalışması yapılmalıdır. Örnekleme çalışmalarında aynı sayıda personel ve aynı sürede çalışma (veya aynı mesafe taranarak) yapılması önemlidir. Toplanan örnekler RFID yöntemi ile veya fotoğraflama yöntemi ile markalanmalıdır. Eğer fotoğraf ile markalanacak ise örneğin dorsal ventral ve laterallerden detaylı fotoğrafları çekilmelidir.

Markalanan örneklerin, Baş+Gövde uzunluğu ve kuyruk uzunlukları ölçülmeli, ağırlıkları alınmalı ve cinsiyetleri belirlenerek not edilmelidir. Örneklerin yakalandığı lokalitenin koordinatları kayıt altına alınmalı ve marka numarası mutlaka yazılarak veri dosyasına işlenmelidir. Daha sonra yakalandıkları yere geri bırakılmalıdır. İlk markalamadan sonra yapılan çalışmalarda örnekler markalanmadan önce, daha önceden markalanıp markalanmadıkları kontrol edilmelidir.

Fotoğraf ile markalama yapılacak ise tüm örnekler her markalamada fotoğraflanmalıdır. Veri analizi ve değerlendirmesi koca engerek bölümünde anlatılan "Yakala-İşaretle-Tekrar Yakala" metodolojisiyle aynı şekilde gerçekleştirilmelidir. Hat boyunca gözlenen ve işaretlenen bireyler arazi kayıt formlarına işlenmelidir (Ek 3.2.11).

Her yılın sonunda Ek 3.2.4'te verilen değerlendirme formu doldurulmalıdır. Bu veriler için Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na işlenecek şekilde Ek 3.2.5'te verilen detaylar ayrıca tutulmalıdır. Popülasyon büyüklüğü tahmini çalışmaları için haziran, temmuz ve ağustos olmak üzere her ay 3 kez markalama çalışması yapılmalıdır. Bu çalışmalar en az 3 yıl tekrarlanmalıdır.

Küçük pullu çöl kertenkelesi (*Mesalina microlepis*) birey sayısındaki değişim

Küçük pullu çöl kertenkelesi gündüz aktif olan bir türdür. Mart ayının ortasından sonra başlanarak mayıs sonuna kadar gündüz arazi çalışmaları yapmak için uygundur. İlkbaharın ilk günlerinde hava sıcaklığını 18 dereceyi aştığı günlerde güneşlenmeye çıkar. Şekil 17'de verilen alanda 100 m aralıklı her birinin uzunluğu 2 km olan iki hat arasında ile toplam 3 hat yürünmelidir.

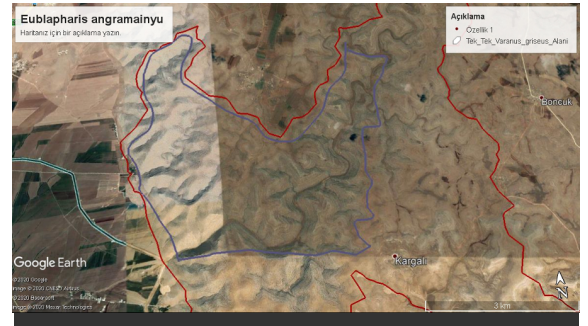
2 km uzunluğundaki izleme çalışması yapıldıktan sonra dönüş güzergahı yine 2 km uzunluğunda farklı bir hat üzerinden yapılarak çalışmanın başarı şansı artırılmalıdır. Gözlenen örnekler kayıt altına alınmalıdır. Çalışma sırasında en az bir gözlemcide GPS sürekli açık olmalı ve iz kaydı almalıdır. Gözlemcilerde birer telsiz bulunmalı, haberleşme sağlanmalıdır. Özellikle ilk yıl her izleme çalışmasında Şekil 17'de verilen alanların tamamını kapsayacak şekilde hatlar çizilmeli daha sonra en bol bulunan alanlar seçilmelidir. Böylelikle ilk yıl elde edilecek veriler ışığında izleme alanları yenilenmelidir.

İzleme uygulamalarının ilk iki yılında arazi çalışmaları ile türün yaşama alanının sınırları belirlenmelidir. İkinci ve üçüncü yıllarda gözlenen birey sayısı artırılmalı ve uzun vadede her yıl en az bir önceki yıl izlenen birey sayısı kadar birey bulunmalı ve Tek Tek Milli Parkı sınırları içerisinde farklı alanlarda da tür tespiti yapılmaya çalışılmalıdır.

İlk yıl yapılacak izleme çalışmaları için nisan ayından başlanarak her ay en az 3 izleme çalışması düzenlenerek türün dağılışı ve aktivasyonu hakkında yeterli bilgi elde edildikten sonra izleme çalışmaları yılda 3 kez yapılarak devam edilmelidir.

İzleme çalışması sırasında çöl varanı gözlenmese dahi, araziye çıkış tarihi, sıcaklık, rüzgar, hava durumu, izleme çalışması yapılan habitatların koordinatları kayıt altına alınmalı ve habitat fotoğrafları çekilmelidir.

Türün gözlenmesi durumunda, veri formu doldurulmalı, özellikle koordinat ve habitat ve mümkünse tür fotoğrafları çekilmeli ve veriler Ek 3.2.9'da verilen arazi veri kayıt formuna işlenmelidir.

Şekil 17: Küçük pullu çöl kertenkelesinin daha önce gözlemlendiği ve izleme için önerilen alan

Her yıl sonunda izleme çalışmaları değerlendirilmeli ve Ek 3.2.10'da verilen form doldurulmalıdır. Bu veriler için Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na işlenecek şekilde Ek 3.2.5'te verilen detaylar ayrıca tutulmalıdır.

Veri analizleri sonucu yapılan uzman değerlendirmeleri mutlaka birey sayısındaki ve izleme alanında tür üzerindeki tehditlerin durumlarındaki değişimleri içermelidir. İzleme çalışmaları Doğa Koruma Mili Parklar Müdürlüğü personeli ve deneyimli bir herpetolog eşliğinde gerçekleştirilmeli ve tür gözlenmeye başladıktan sonra herpetolog her arazi çalışmasına katılmasa bile verilerin değerlendirilmesine ve bir sonraki dönemin arazi çalışması planlanmasına dahil edilmelidir.

Çalışma sırasında kullanılacak ekipmanlar GPS, deri eldiven, termometre, fotoğraf makinesi, termometre, arazi botu ve telsizdir.

Omurgasız Türleri:

Bozkır yeşil çekirgesi (*Isophya sikorai*), kral çekirge (*Saga ephippigera syriaca*) ve uğur böceği (*Coccinella septempunctata*) popülasyon bolluğundaki değişimin ölçülmesi ve Afrika göçmeni (*Catopsilia florella*) varlığındaki değişim

Popülasyon bolluğu, böcek türleri gibi popülasyon büyüklüğünü tahmin etmenin sorunlu olduğu tür gruplarında kullanılan bir göstergedir. CPUE (Catch per unit effort – Birim çaba başına yakalanan birey sayısı) metodu kullanılarak ölçülebilir. Bu metod elde edilen bolluk değerinin popülasyon büyüklüğü ile orantılı olduğu varsayımına dayanır (Rist, 2007; Allen ve ark., 2020).

Tüm çalışma alanı ve tüm popülasyon üzerinde çalışmak yerine, çalışma alanını temsil eden belli bir bölgede popülasyonun belli bir kısmını örnekleyerek gerçekleştirilir. Bu çalışmada izlemeye konu olan 3 türün verilerini toplamak için uygun yöntem hat boyu sayımdır. İzlemeye konu 3 tür için de aynı izleme alanı önerilmiştir.

İzleme tablolarında türlerin aktif olduğu zaman aralıkları uygun izleme zamanları olarak verilmiştir. Her tür için senede 1 kere yapılması önerilen çalışma, izlemeye konu olan tüm türler için alanlar ve uygulanacak metod aynı olduğu için uygun ortak izleme zamanı olan mayıs ayı başında tek seferde 3 tür için de aynı hatlar üzerinde yürünerek gerçekleştirilebilir.

“Rüstem Deresi” alanı için kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda Rüstem vadisi civarını kapsayan 8 km uzunluğunda bir hat üzerinde yürünerek çalışma gerçekleştirilebilir. Bu çalışma 1 günde gerçekleştirilebilir.

Bozkır yeşil çekirgesi

Isophya sikorai

Photo: Hasan Sevgili

Kral çekirge

Saga ephippigera syriaca

Photo: Mustafa Durmuş

Uğurböceği

(Coccinella septempunctata)

Photo: Wikimedia commons

Üç türe ek olarak bu çalışmalar kapsamında Afrika göçmeni kelebeği için de gözlemler gerçekleştirilebilir. Bu tür için özel bir metot izlemeye gerek yoktur, biri Tek Tek Dağları MP'ndan olmak üzere Türkiye'den sadece iki kaydı bulunmaktadır. Türkiye'de popülasyon oluşturduğuna dair bir bulgu bulunmamaktadır. Bu nedenle varsa alandaki varlığının kayıt altına alınması yeterlidir.

Metot, tanımlanan hatlar üzerinde yürüyerek gözlenen hedef türlerin kayıt altına alınması şeklinde uygulanır. Hat boyunca kaydedilen izleme konusu türlerin birey sayısı her yıl tekrarlanan çalışmalarla karşılaştırılır ve popülasyon bolluk değerlerindeki değişimler takip edilir.

Gözlemcinin GPS yardımıyla gözlem koordinatlarını kaydetmesi ve gözlemle ilgili bilgileri kayıt formuna (Ek 3.2.10) eksiksiz bir şekilde işlemesi gereklidir. Her yılın sonunda Ek 3.2.11'de verilen değerlendirme formu doldurulmalıdır. Bu veriler için Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na işlenecek şekilde Ek 3.2.5'te verilen detaylar ayrıca tutulmalıdır.

Veri analizleri sonucu yapılan uzman değerlendirmeleri mutlaka popülasyon büyüklüğündeki eğilimleri ve izleme alanında tür üzerindeki tehditlerin durumlarındaki değişimleri içermelidir. Ekip büyüklüğüne göre çalışma süresi değişkenlik gösterecektir.

Çalışmalar esnasında hava sıcaklığının yüksek olabileceği ve alanda zehirli yılanların da bulunabileceği göz ardı edilmemeli ve gerekli önlemler alınmalıdır. Ayrıca jandarma ve çalışma alanı yakınlarındaki köy muhtarlarının çalışmadan önce bilgilendirilmesi de güvenlik açısından önemlidir.

Afrika göçmeni
(*Catopsilia florella*)
Fotoğraf: Hasan Sevgili

Bitki Türleri

Kaba sarıbaş (*Centaurea obtusifolia*) habitatındaki ve popülasyon büyüklüğündeki değişim

Kaba sarıbaş için önceki çalışmalardaki ve literatürdeki kayıtları referans alınarak bilinen dağılım alanı olan Rüstem Deresi vadisinde izleme çalışmaları yapılmalıdır (Şekil 18). Bu alanda tür için uygun vejetasyon dönemi (çiçeklenme zamanı) olan mayıs ve haziran aylarında 1 kez olmak üzere yılda toplam 2 kez arazi çalışması yapılmalıdır.

Tür için izleme alanında ve çevresindeki olası uygun habitatları içeren 1 x 1 km boyutlarında 3 tane kare belirlenmeli ve kareler içerisinde yapılacak gözlemlerle alanlar taranarak türün alanlardaki varlığı tespit edilmeye çalışılmalıdır.

Taksona ait popülasyonların yayılışları nokta ve/veya noktalarının koordinatları tespit edilmeli ve alandaki birey sayısı belirlenmelidir. Tespit edilen noktalar alan haritasında sayısal ortama aktarılarak türe ait yayılış alanları güncellenmelidir. Çalışma sırasında türün morfolojik özelliklerinin yanı sıra arazide tanımayı kolaylaştırması açısından renkli fotoğraflarından da yararlanılabilir.

Türün varlığına ek olarak, alanda tür üzerinde baskı oluşturan tehdit unsurları da kayıt altına alınmalıdır. Her gözlem için kayıt formları (Ek 3.2.14) eksiksiz bir şekilde doldurulmalıdır.

Her yılın sonunda Ek 3.2.15'te verilen değerlendirme formu doldurulmalıdır. Bu veriler için Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na işlenecek şekilde Ek 3.2.16'ta verilen detaylar ayrıca tutulmalıdır. Veri analizleri sonucu yapılan uzman değerlendirmeleri mutlaka popülasyon büyüklüğündeki eğilimleri ve izleme alanında tür üzerindeki tehditlerin durumlarındaki değişimleri içermelidir. Ekip büyüklüğüne göre çalışma süresi değişkenlik gösterecektir. Çalışma 2 veya 3 gün sürebilir.

Kaba sarıbaş
(*Centaurea obtusifolia*)
Fotoğraf: Harran Üniversitesi Arşivi

Harmel
(*Asphodeline damascena* subsp. *gigantea*)
Fotoğraf: Ömer Faruk Kaya

Şekil 18: Kaba sarıbaş ve harmel türleri için Tek Tek Dağları MP içindeki (kırmızı sınır) izleme alanı, Rüstem Deresi Vadisi (sarı sınır)

Harmel (*Asphodeline damascena* subsp. *gigantea*) varlığındaki değişimin ölçülmesi için izleme yöntemi

Harmel için önceki çalışmalarda ve literatürdeki kayıtları referans alınarak bilinen dağılım alanı olan Rüstem Deresi vadisinde izleme çalışması yapılmalıdır (Şekil 18). Türün oldukça nadir olması nedeniyle alandaki popülasyon büyüklüğündeki değişim değil, alandaki varlığının devamlılığı izlemeye konu edilmiştir.

Bu alanda tür için uygun vejetasyon dönemi (çiçeklenme zamanı) olan nisan ve mayıs aylarında 1 kez olmak üzere yılda toplam 2 kez arazi çalışması yapılmalıdır. İzleme alanı ve çevresinde tür için olası uygun habitatları içeren 1x1 km boyutlarında 3 tane kare belirlenmeli ve kareler içerisinde yapılacak gözlemlerle alanlar taranarak türün alandaki varlığı tespit edilmeye çalışılmalıdır. Taksona ait popülasyonların yayılışları nokta ve/veya noktalarının koordinatları tespit edilmeli ve alandaki birey sayısı belirlenmelidir.

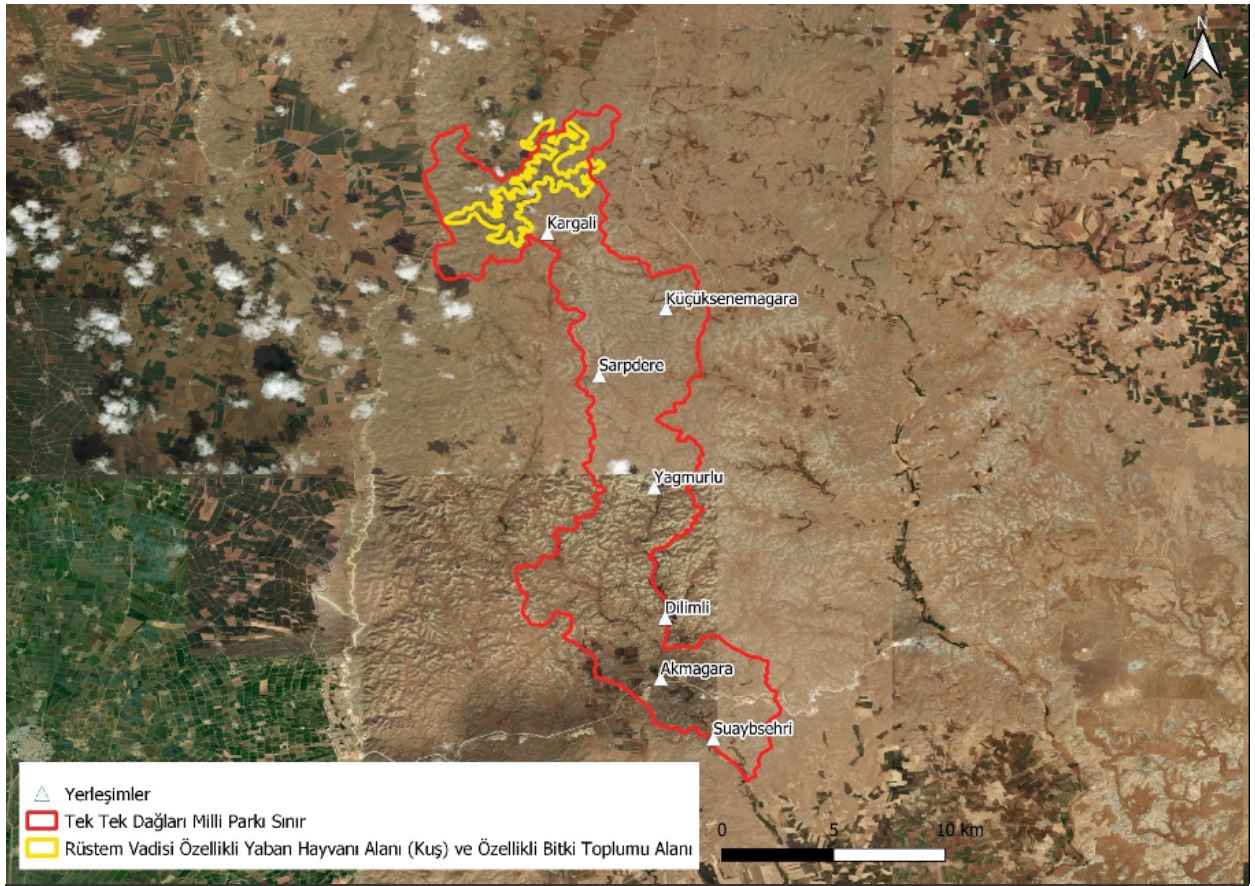
Tespit edilen noktalar alan haritasında sayısal ortama aktarılarak türe ait yayılış alanı güncellenmelidir. Çalışma sırasında türün morfolojik özelliklerinin yanı sıra arazide tanımayı kolaylaştırması açısından renkli fotoğraflarından da yararlanılabilir. Türün varlığına ek olarak, alanda tür üzerinde baskı oluşturan tehdit unsurları da kayıt altına alınmalıdır. Her gözlem için kayıt formları (Ek 3.2.14) eksiksiz bir şekilde doldurulmalıdır.

Her yılın sonunda Ek 3.2.15'te verilen değerlendirme formu doldurulmalıdır. Bu veriler için Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na işlenecek şekilde Ek 3.2.16'da verilen detaylar ayrıca tutulmalıdır. Veri analizleri sonucu yapılan uzman değerlendirmeleri mutlaka popülasyon büyüklüğündeki eğilimleri ve izleme alanında tür üzerindeki tehditlerin durumlarındaki değişimleri içermelidir. Ekip büyüklüğüne göre çalışma süresi değişiklik göstermektedir. Çalışma 2 veya 3 gün sürebilir.

Özellikli Yaban Hayvanı Alanları:

Rüstem Deresi vadisi kuş tür çeşitliliği ve yoğunluğundaki değişim

Tek Tek Dağları Milli Parkı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde biyolojik çeşitlilik açısından en önemli yaşam alanlarından biridir. Bu alan içinde yer alan Rüstem Deresi Vadisi, Milli Park içinde zengin biyolojik çeşitliliğe sahip ekosistemlerden biridir. Gerek vadi ekosistemlerini yaşam alanı olarak tercih eden kuşlar gerekse beslenme ve su gibi ihtiyaçlar için bu alanı kullanan diğer kuş türlerinin izlenmesi için alan önem taşımaktadır. Bu kapsamda Milli Park içinde kuş türlerinin sayısı ve popülasyon büyüklüğünün izlenmesi önerilmiştir.

Şekil 19: Rüstem vadisi özellikli yaban hayvanı alanı (kuş) ve özellikli bitki toplumu alanı

Vadi vejetasyonun da izlenebilmesini olanaklı kılacak olan bu yöntem, kus türlerinin birçok davranışı hakkında bilgi toplanması için de önemlidir. Bu kapsamda bu vadideki kuş türlerinin izlenmesi, alanın doğal karakterinin bütünlüğünü takip etmeye yönelik önemli bir araştırma faaliyeti özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda çalışma İlkbahar, yaz, sonbahar ve kış dönemlerine ait izleme çalışmalarını kapsamaktadır.

Çalışma kapsamında Rüstem Deresi Vadi ekosisteminde ilkbahar (Mart-Nisan), yaz (Temmuz -Ağustos), sonbahar (Eylül-Ekim) ve kış (Aralık-Ocak) dönemlerinde birer kez olmak üzere toplamda 4 izleme arazisi yapılmalıdır (Şekil 19).

Çalışma metodolojisi olarak hat boyu sayım yöntemi kullanılmalıdır. Çalışma kapsamında türler, sayıları, ilkbahar dönemi için üreme kodu, genel olarak beslenme davranışları, türlerin gözlemlendiği habitata yönelik detaylı bilgiler ve tehditler kaydedilmelidir. Bu çalışma esnasında tespit edilen tüm tehditler de kayıt altına alınmalıdır. Gözlemler için kayıt formu (üreme dönemi Ek 3.2.17, diğer dönemler Ek 3.2.18) doldurulmalı, sayımlar esnasında teleskop ve dürbün ile birlikte aktiviteleri ve alanları fotoğraflamak için uygun fotoğraf makineleri kullanılmalıdır.

Çalışmada da gözlemlenen tür sayısından çeşitlilik indeksi ve göreceli yoğunluk değerleri hesaplanarak yıl sonunda yapılan değerlendirmelere konu edilmeli, yıl içindeki ve yıllar arasındaki değişimler yorumlanmalıdır.

$$\text{Göreceli yoğunluk} = \frac{(\text{Bir türe ait gözlenen birey sayısı})}{(\text{Tespit edilen toplam birey sayısı})} \times 100$$

Tür çeşitliliği için ise Shannon-Wiener indeks hesaplaması kullanılabilir. Shannon-Wiener indeks değeri aşağıdaki formülle hesaplanabileceği gibi excel dahil birçok istatistik programıyla bulunabilir.

$$H' = \frac{N \ln N - \sum (n_i \ln n_i)}{N}$$

Burada N gözlenen toplam kuş bireyi sayısını, n ise her tür için yakalanan birey sayısını ifade eder. H' ise Shannon-Wiener çeşitlilik indeks değeridir.

Her yılın sonunda tür çeşitliliği ve göreceli yoğunluk değerlerindeki değerlendirmeleri içeren bir rapor hazırlanmalı ve izleme göstergelerindeki değişimlerin eğilimi (artış, azalış, sabit) ortaya konulmalıdır.

Eğilim azalış yönündeyse nedenleri üzerinde durulmalı, alınması gereken tedbirler belirlenmeli ve koruma önerileri geliştirilmelidir. Yıl sonu değerlendirmeleri Ek 3.2.19'da verilen izleme değerlendirme formlarına işlenmelidir. Alanla ilgili izleme çalışmasının detayları Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na giriş için Ek 3.2.20'de verilen bilgilere göre düzenlenmelidir.

Özellikli Bitki Toplulukları:

Rüstem ve Silesor Deresi menengiç topluluğu alanındaki bitki zenginliğindeki değişim

Arazi gözlemleri ile Rüstem ve Silesor Dereleri menengiç topluluğu "Özellikli Bitki Toplumu" olarak değerlendirilmiş ve bitki zenginliğindeki değişimin izlenmesi önerilmiştir.

İzleme çalışması, söz konusu izleme alanı içinden alanın topografik yapısına göre farklı yükseltilerde ve yönlerinde olan, habitat ve floristik açıdan bitki örtüsünü temsil eden homojen alanlardan rastgele seçilmiş en az 10 tane alanda yılda 1 kez mayıs ayında gerçekleştirilmelidir.

Genel olarak bozkır vejetasyon tiplerinde en küçük alan büyüklüğü 25 m², antropojenik faktörlerden etkilenmiş bozkır alanlarda en küçük alan 50 m², çalı vejetasyonunda ise en küçük alan büyüklüğü 400 m² olarak belirlenmelidir.

Örnek alanlardaki taksonları tanımlamak için literatür kayıtları incelenmeli ve alan taraması yapılarak takson listesi oluşturulmalıdır. Bu alanlardaki taksonların örtüş-bolluk değerleri çalışma sırasında gözlemlenmeli ve kayıt altına alınmalıdır.

Bitki örtüsünü oluşturan türlerin yoğunluklarının (birim alandaki tür sayısı) tespitinde çoğu zaman güçlük çekilir. Bunun için fert sayısı veya bolluk (abundance) ve örtüş (dominans = cover) derecelerini belirten kombine usul kullanılmaktadır.

Örtüş, alınan bir örnek alanda bulunan bir türün bütün bireylerinin toprak üstü organlarının toprak yüzeyinde meydana getirdikleri izdüşümlerinin % olarak ifadesidir. Bolluk ise, bir örnek alanda bulunan bir türün tüm bireylerinin yoğunluğudur. Çok çeşitli örtüş-bolluk skalaları kullanılmaktadır. Bu çalışmada Frey ve Lössch (1998)'ün skalası kullanılarak örnek alandaki her taksona ait detaylı örtüş-bolluk değeri belirlenecektir (Tablo 10).

Tablo 10: Frey ve Lösch (1998)' n bolluk skalası

Değer	Açıklama
r	1 birey (ayrıca örnek alan dışında nadir, küçük bitki)
+	2-5 (küçük) birey, örtüş <%5
1	6-50 birey, örtüş <%5 veya örtüşü %5'e kadar olan birkaç b���k birey (genellikle 1-5 olarak verilir)
1m	çok sayıda birey (> 50), örtüş <%5
2a	örtüş %5-12.4
2b	örtüş %12,5-25
3	örtüş %26-50
4	örtüş %51-75
5	örtüş %76-100

 rnek alan çalışması ile bitki  rt ş n n zaman içerisinde değişimine neden olabilecek tehdit faktörleri (otlatma, tarla açma, söküm vb. etkilere maruz kalması gibi) de kayıt altına alınmalı ve etkileri belirlenmelidir.

Alanın geneli ve örnekleme alanları fotoğraf makinesi ile fotoğraflanmalıdır. Drone ile alanın farklı noktalarından hava fotoğraflarının çekilmesi de çalışmaya katkı sunacaktır. Arazi çalışmasına ait tüm veriler kayıt formlarına (Ek 3.2.28) işlenmeli, alan ile ilgili gözlem notları belirtilmeli ve raporlanmalıdır.

Çalışmalarda alanda tespit edilen bitki türlerinin bolluk ve örtüş değerleri belirlenmeli ve her yıl tekrar eden çalışmaların sonuçları karşılaştırılarak bolluk ve örtüş değerlerindeki değişim ortaya konulmalıdır.

Her yılın sonunda yıllar arasındaki bolluk ve örtüş değerlerindeki değişimlerin değerlendirmelerini içeren bir rapor hazırlanmalı ve izleme göstergelerindeki değişimlerin eğilimi (artış, azalış, sabit) ortaya konulmalıdır.

Eğilim azalış y n ndeysen nedenleri üzerinde durulmalı, alınması gereken tedbirler belirlenmeli ve koruma  nerileri geliştirilmelidir. Değerlendirmeleri Ek 3.2.29'da verilen izleme değerlendirme formlarına işlenmelidir.

Alanla ilgili izleme çalışmasının detayları Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik  eşitlilik Veri Tabanı'na giriş için Ek 3.2.21'de verilen bilgilere göre düzenlenmelidir.

2.5.3. Sosyo-ekonomik İzleme

İzlemeye dahil edilen konuların mevcut durumlarını ve değişim eğilimlerini ortaya koymanın en temel yolu verilerden hareket etmektir. Bunun için de araştırma alanlarındaki değişimi izlemek için, izleme konularına ilişkin son 20 yıldaki verilerin gerekli kurum ve kuruluşlardan alınması ve karşılaştırılması değişimi görmek açısından önemli olacaktır.

Aynı şekilde, köylerdeki değişimi izleme yönelik verilerin toplanmasında nicel ve/veya nitel araştırma tekniklerinden birisi ya da ikisi birlikte kullanılarak elde edilebilir. Araştırmada veri toplama aracı olarak anketin kullanılması (Ek 3.3.1) ve araştırma yapılan grubun özelliklerini ölçmek veya var olan durumu ortaya çıkarmak amaçlandığı için tarama araştırması uygulanacaktır.

Tarama araştırması kesitsel ve boylamsal olmak üzere genel olarak iki şekilde uygulanmaktadır (Şen ve Yıldırım, 2019). Adı geçen bölgelerdeki kişilerin zaman içerisindeki genel eğiliminin ve değişiminin ölçülmesi amaçlanan bu çalışma boylamsal tarama modellerinden biri kullanılarak gerçekleştirilebilir. Burada uygulayıcı kurumun amacına göre farklı uygulamalara gidilebilmektedir.

Amaç aynı örneklem grubunun zaman içerisinde algı ve davranışlarının değişimini belirlemek olduğunda panel tarama araştırmaları tercih edilebilir (Şen ve Yıldırım, 2019). Bu sebeple bu araştırma türünde veri toplama işlemi aynı örneklem grubundan olmak üzere birden fazla kez gerçekleştirilmektedir.

Amaç aynı evrenden seçilen farklı örneklem gruplarının zaman içerisinde algı ve davranışlarının değişimini incelemek olduğunda kuşak tarama araştırmaları tercih edilir (Şen ve Yıldırım, 2019).

Bu amaç doğrultusunda kuşak tarama ve panel tarama araştırması karşılaştırıldığında, her ikisinde de kullanılan evrenin aynı olduğu görülmektedir. Ancak panel tarama araştırmasında zaman içinde aynı örneklem seçilmesine rağmen, kuşak tarama araştırmasında ise farklı bir örneklem seçilmektedir.

Bu bilgilerden hareketle bu araştırmada amaç aynı örneklem grubunun zaman içerisinde algı ve davranışlarının değişimini izlemek olduğundan panel tarama araştırmaları tercih edilmelidir.

Diğer bir ifade ile bu araştırmada veri toplama işlemi aynı örneklem grubundan olmak üzere birden fazla kez gerçekleşmesi düşünülmektedir. Belirlenen süreler içinde gerçekleştirilecek olan araştırmalar ile köylerde meydana gelen değişimin niteliği izlenebilecektir.

Araştırma alanı olarak seçilen Şanlıurfa ili Eyyübiye ilçesi Tek Tek Dağları Bölgesi mahallelerde toplam nüfusun 3.208 kişi olduğu dikkate alınarak, anket yapılacak kişi sayısı basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile aşağıdaki formül kullanılarak tespit edilmiştir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014).

$$\text{Örnekleme alınacak birey sayısı: } n = \frac{N.t^2.p.q}{d^2.(N-1) + t^2.p.q}$$

Söz konusu formülde;

n: örnekleme alınacak birey sayısı,

N: hedef kitledeki birey sayısı,

p: incelenen olayın görülüş sıklığı (gerçekleşme olasılığı),

q: incelenen olayın görülmeyiş sıklığı (gerçekleşmeme olasılığı),

t: belirli bir anlamlılık düzeyinde t tablosuna göre bulunan teorik değer (%95 güven aralığına karşılık gelen t değeri = 1,96),

d: olayın görülüş sıklığına göre kabul edilen örnekleme hatasıdır.

Bu çalışmada; d = 0,05 anlamlılık düzeyinde $\pm$ % 5'lik örnekleme hatası dikkate alındığında 3.208 kişi varsayımında; minimum örneklem büyüklüğü 343 kişi olarak hesaplanmıştır.

$$n = \frac{(3208) \times (1,96)^2 \times (0,5) \times (0,5)}{(0,05)^2 \times (3208 - 1) + (1,96)^2 \times (0,5) \times (0,5)} = 343$$

Araştırmada veri toplama aşamasında eksik veri oluşması durumu göz önünde bulundurularak minimum örneklem büyüklüğünden %10 fazla veri toplanması önerilmektedir. Bu sebeple Tablo 11'deki dağılım 380 kişiye göre oluşturulmuştur. Araştırma alanında anket uygulanacak kişi sayısı (örneklem) hesaplandıktan sonra, toplam nüfusun cinsiyete göre mahallelere dağılımı dikkate alınarak, her mahallede görüşülecek erkek ve kadın sayısı belirlenmiştir. Bireysel görüşme yapılacak kişiler ise basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre belirlenmiş olup; bu kişilerin araştırmaya gönüllü katılımları da dikkate alınmıştır.

Görüşme yapılacak kişilerin mahallelere dağılımı Tablo 11'de verilmiştir. Ancak bu yerleşimler sosyo-ekonomik ve kültürel olarak birbirlerine yakınlık arz ettiklerinden yapılması düşünülen odak grup görüşmelerini tek tek tüm köylerde gerçekleştirmeye gerek yoktur. Bunun yerine Tek Tek Dağları bölgesinde odak grupların 4 köyde ve her bir köy için biri kadınlardan diğeri erkeklerden olmak üzere 2 (iki) gruptan oluşturulması planlanmaktadır. Dolayısıyla toplamda 4 köyde 8 adet odak grup görüşmesi yapılmasının yeterli olacaktır.

Tablo 11: Tek Tek Dağları Bölgesindeki Mahallelere Göre Görüşülecek Kişi Sayısı

Köy / Mahalle Adı	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	Toplam Nüfus	% Erkek	% Kadın	Erkek Anket	Kadın Anket	Toplam Anket
Akmağara	392	422	814	9.997	10.773	38	41	79
Dilimli	282	259	541	7.192	6.605	28	25	53
Kargalı	105	92	197	2.678	2.346	10	10	20
Küçüksene mağara	201	224	425	5.126	5.713	20	22	42
Sarpdere	62	61	123	1.581	1.556	6	6	12
Şuayipşehri	693	712	1405	17.674	18.159	68	70	138
Yağmurlu	222	194	416	5.662	4.948	22	19	41
Toplam	1957	1964	3921			192	193	385

Ziyaretçi yönetimi, ziyaretçi profilindeki değişim, ziyaretçilerin kültürel miras ve doğa koruma algılarındaki değişim başlıkları altında değerlendirilen bir diğer izleme konusudur. Ziyaretçi sayılarının ilgililer tarafından düzenli olarak kayıt altında alınması ve ziyaretçi anketlerinin (Ek 3.3.2) her ay düzenli olarak yapılarak yıl sonunda genel bir değerlendirme yapılması ziyaretçi yönetiminin izlenmesi için önemlidir.

Anketin alanı ziyaret eden kişilerin 2019 yılı verilerine göre en az %10'unu temsil edecek bir örnekleme yapılması önerilmektedir. Arkeolojik izleme kapsamında kültürel mirasın korunması, kaçak kazılar başlığı altında ihbar sayısındaki değişim ve tutulan tutanak sayısındaki değişimin izlenmesiyle izleme programına konu edilmiştir. 3 yıllık periyotlar halinde ihbar sayısında ve tutulan tutanak sayısındaki artış başarı göstergesi olarak belirlenmiştir. İzlemeye dahil edilen konuların mevcut durumlarını ve değişim eğilimlerini ortaya koymanın en temel yolu verilerden hareket etmektir.

Verilerin toplanmasında nicel ve/veya nitel araştırma tekniklerinden birisi ya da ikisi birlikte kullanılabilir. Araştırmada hangi araştırma tekniğinin kullanılacağını, araştırmacının benimsediği bilimsel paradigma/bilimsel yaklaşım belirler. Bazı paradigmlar nicel teknikleri kullanırken, diğer bazıları nitel tekniği tercih eder. Elbette nicel ve nitel tekniklerin bir arada kullanılmasını savunan yaklaşımlar da vardır.

Bu araştırma için de kısaca özellikle sosyal dünyanın maddi/maddi olmayan çok katmanlı yapısından dolayı ya nicel ya da nitel tekniklerimden birini tercih etmenin ötesine geçerek hem nicel hem de nitel tekniklerin yerine göre ikisinin de bir arada kullanılması gerektiğini savunan bir yaklaşım benimsenmektedir. Her birinin kendi bağlamında güçlü yönleri bulunan bu tekniklerden hangisinin ve neden seçileceği daha çok araştırmacının araştırmak istediği konu, sorduğu sorular ile doğrudan ilgilidir.

Buradan hareketle kısaca bu araştırmada, özellikle sosyal yaşamın “yapısal” özellikleri ve değişkenler arasındaki değişim ve neden-sonuç ilişkisini tespit etmek için nicel araştırma tekniklerinden anket tekniği, sürecin daha detaylı anlaşılmasını sağlamak için de nitel araştırma tekniklerinden odak grup görüşmeleri tekniği kullanılacaktır. Zira daha geniş kitlelere ulaşabilmek, izleme konuları ilgili ortaya konan veriler arasında ilişki/neden-sonuç ilişkilerini araştırma notasında nicel veri tekniğinin kullanılması daha işlevsel görünmektedir.

Belirlenen izleme konuları ile ilgili algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik gözlem ve görüşmeler gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanılması, izlemeye dahil edilen konuların daha etraflı bir şekilde anlaşılmasını mümkün kılacaktır.

Anket (Ek 3.3) uygulamalarından elde edilecek, anket verileri SPSS paket programı aracılığı ile araştırmanın amacına göre çeşitli istatistiksel teknikler kullanılarak değerlendirilebilir. Bu anlamda bir durum tespiti niteliği taşıyan bu araştırmada, daha çok betimsel (discriptive) durumlarla ilgili olarak frekans tabloları oluşturularak, değişkenlerin örneklem içindeki yüzde dağılımları ve örneklem genel özellikleri elde edilmeye çalışılacaktır. Araştırmada belirlenmiş olan bazı değişkenler arasındaki ilişkilerinin amaçlanacağı durumlarda ise Chi-kare, çapraz tablolar kullanılacaktır.

Gerçekleştirilecek odak grup görüşmeleriyle, araştırmada elde edilecek verilerin daha ayrıntılı ve etraflı bir şekilde anlaşılması daha bütüncül olarak ortaya konması mümkün olacaktır. Bu amaçla, bu görüşmelerden elde edilecek niteliksel veriler anket uygulaması ile elde edilen verilerin yorumlanmasında kullanılacaktır.

2.5.4. Yönetim Etkinliği İzleme

Tek Tek Dağları Milli Parkı için alan yönetimine odaklı yönetim etkinliğinin izlenmesi bileşenine ilişkin uygulama programında (Tablo 5) yer alan izleme konularıyla ilgili yöntemler aşağıda verilmiştir.

Yönetim planının uygulanma başarısındaki değişim

Bu çalışma bağımsız uzmanlar tarafından yapılan görüşmeler ve değerlendirmelerle gerçekleştirilecektir. Yönetim planı faaliyetlerinin yıllık uygulama başarısının değerlendirilmesi için bağımsız uzmanlar tarafından paydaşlara ve korunan alan yönetiminden sorumlu kişilere yönelik olarak hazırlanan yapılandırılmış görüşmelerle yapılacaktır.

Her yıl sonunda yapılacak bu görüşmelerle birlikte planın uygulanmasını takip etmek için hazırlanan raporlar ve kurumların çalışmaları değerlendirilecek ve başarı oranı belirlenecektir. Ayrıca bu değerlendirme çalışmasına 5 yılda bir yönetim planı hedeflerine ulaşma başarısı da dahil edilerek analizlerini yapılmalıdır.

Alanın yönetim etkinliğinin izlenmesi (METT analizi) sonuç puanında değişim

Türkiye’de DKMPGM tarafından korunan alanların yönetim etkinliği izlenmektedir. Tek Tek Dağları MP için proje kapsamında farklı zamanlarda yapılan Korunan Alan Etkinliği İzleme Aracı (Management Effectiveness Tracking Tool –METT) değerlendirmeleri mevcuttur. Aynı değerlendirmenin bağımsız bir korunan alan izleme uzmanı tarafından 3 yıllık dönemlerde tekrarlanarak sonuç puanları karşılaştırılarak puanlardaki değişim belirlenecektir.

Alanın yönetim etkinliğinin izlenmesi: Unesco EOH aracı değerlendirmelerinde değişim

Korunan alanların izlenmesi konusunda en önemli araçlardan biri de Dünya Miras Alanlarının izlenmesi için kullanılan “UNESCO Mirasımızı Geliştirme (EOH) Aracı”dır. 12 farklı araçtan oluşan bu değerlendirme bağımsız bir korunan alan izleme uzmanı tarafından ilgili araca göre yıllık veya 3 yıllık dönemlerde tekrarlanarak önceki değerlendirmelerle karşılaştırılacak ve ilerleme durumu raporlanacaktır (Tablo 12).

Tablo 12: UNESCO EOH aracı ve izleme zamanı (World Heritage Centre, 2008)

UNESCO EOH Aracı	İzleme Zamanı
Araç 1. Alanın değerlerini ve yönetim amaçlarını belirlemek.	3 yılda bir (veya ana bilimsel çalışmadan sonra)
Araç 2. Tehditleri belirlemek	3 yılda bir (veya kritik tehditlerle ilgili izleme verisi varsa daha sık olabilir)
Araç 3. Paydaşlarla ilişkiler	3 yılda bir
Araç 4. Ulusal durumu gözden geçirmek	3 yılda bir
Araç 5. Yönetim planlamasını değerlendirmek	3 yılda bir
Araç 6. Tasarımı değerlendirmek	3 yılda bir (veya korunan alanın dizaynında ana değişikliklerden (büyüklüğü, sınırları vb.) sonra
Araç 7. Yönetim ihtiyaçları ve girdileri değerlendirmek	Yılda bir
Araç 8. Yönetim süreçlerinin değerlendirmek	Yılda bir
Araç 9. Yönetim planı uygulamasını değerlendirmek	Yılda bir
Araç 10. İş/Alan çık	Araç 10. İş/Alan çık
tı göstergeleri	Yılda bir
Araç 11. Yönetim sonuçlarını değerlendirmek: Değerlerin korunması ve amaçlara ulaşma	3 yılda bir sonuçların değerlendirmesi (izleme sıklığı bu araç kullanılarak geliştirilen yönetim planında belirlenir)
Araç 12. Yönetim etkinliği değerlendirme	3 yılda bir veya değerlendirme yapıp raporu

Personel sayısı ve kapasitesindeki değişim

Korunan alanın yönetiminden sorumlu personel sayısındaki ve kapasitesindeki değişim her yıl Şanlıurfa DKMP İl Şube Müdürlüğü tarafından yıllık faaliyet raporunda belirtilecektir. Personelin kapasitesindeki değişimle ilgili olarak katılım sağladığı eğitimler ve kurslarla ilgili bilgiler ve varsa alına sertifikalarla ilgili bilgiler düzenli olarak kayıt altına alınacaktır. Bu veriler derlenerek yıllar içindeki değişimi görmek için 3 yıl sonunda bir değerlendirme raporu hazırlanacaktır.

Ekipman ve altyapı yatırımlarındaki değişim

Korunan alanın yönetimi ve denetimi için gerekli ekipman ve altyapı yatırım harcamaları her yıl Şanlıurfa DKMP İl Şube Müdürlüğü tarafından yıllık faaliyet raporunda belirtilecektir. Bu veriler derlenerek yıllar içindeki değişimi görmek için 3 yıl sonunda bir değerlendirme raporu hazırlanacaktır.

3. TEK TEK DAĞLARI MP HAYVANCILIK VE OTLATMA İZLEME ALT PROGRAMI

Tek Tek Dağları Milli Parkı'nda hayvancılık ve otlatma faaliyetleri bozkır ekosistemleri ile ilişkili en temel insan aktivitesidir. Hayvancılık uygulamaları ve bozkır ekosistemleri arasındaki ilişki otlatma faaliyetlerinin niceliği ve niteliğine bağlı olarak birbirini olumlu veya olumsuz etkiler. Bu etkilerin belirlenmesi hayvancılık ve otlatma faaliyetlerinin izlenmesi ile daha kolay olacaktır.

3.1. Hayvancılık ve Otlatma İzleme Alt Programının Amacı

Hayvancılık ve otlatma izleme alt programının amacı otlatma faaliyetinin otlakları koruduğu (sürdürülebilir) ve hatta güçlendirdiği (onarıcı), alanın ekolojik döngülerine ve sosyo-ekonomik yapısına özel olarak, bütüncül ve entegre planlı otlatmanın ilke ve yöntemleri temel alınarak hazırlanmış otlatma planlaması yaklaşımının tesisine katkı sunar. Bu sayede mevcut hayvan varlığının, ekosistem üzerinde bir baskı unsuru olmaktan çıkıp mera alanlarının vejetasyon üretimini ve kalitesini, biyolojik çeşitliliğini ve direncini artırma hedeflerinde önemli bir araca dönüşmesine ve otlakların sürdürülebilir kullanımına imkân sağlanacaktır. Bu süreçte otlatma izleme programı, karar vericilere, alınan kararların ve yapılan planlamaların doğruluğu konusunda ışık tutmak için tasarlanmıştır.

Hayvancılık ve Otlatma İzleme Alt Programı,

- Uygulanan otlatma planının ekolojik, verimlilik ve sosyo-ekonomik etkilerini ve başarısını yapılandırılmış izleme alanlarındaki göstergeleri takip ederek ölçme,
- "Planla-Uygula-İzle-Yeniden Planla" yönetim döngüsü yaklaşımıyla, ortaya çıkan ekolojik ve sosyo-ekonomik etkiyi analiz ederek kısa, orta ve uzun vadede otlatma planında revizyonlar ve iyileştirmeler gerçekleştirmek için altlık sağlama,
- İyi uygulama örneklerinin anlaşılıp derlenmesine olanak sağlayarak otlatma planının bölgesel ve ulusal çapta yaygınlaştırılmasına hizmet etmek için veri sağlama,

işlevlerini yerine getirerek meraların ve otlak ekosistemlerinin sürdürülebilir ve onarıcı yönetiminin gerçekleştirilmesi amacına hizmet eder.

☐ Hayvancılık ve otlatma izleme alt programı, alanda uygulanan otlatma yönetiminin,

- Su ve rüzgar erozyonunu azaltmak, örtülü toprak oranını arttırmak, toprak organik madde miktarını ve su tutma kapasitesini yükseltmek, biyolojik çeşitliliği ve ekosistem dirençliliğini yükseltmek gibi bozkır ekosistem sağlığı etkileri,
- Sürü refahı ve hayvancılığın verimliliği, arazide gerçekleşen biyokütle üretiminin artırılması ve hayvancılık için daha değerli olan yüksek besleyicilik değerine sahip bitkilerin oranının artması, yararlanıcıların gelirlerinin artırılması gibi hayvancılık verimliliği etkileri,
- Otlatma planlamasının bütüncül bir yapıda gerçekleştirilmesi ve etkin uygulaması, değişen ihtiyaçlar ve artan kaldırma kapasitesine göre düzenli revizyonu, sahadan bilgi akışı ve paydaşların karar alma süreçlerine dahililiyeti gibi yönetim etkinliği etkileri,

alanlarında amaçladığı hedeflere erişim verimliliğini izlemek ve yeniden planlamak araçlarına hizmet eder.

3.2. İzleme Konuları ve Başarı Göstergeleri

Tablo 13'te verilen izleme konuları, genel çerçevede içinde Tek Tek Dağları Milli Parkı'nda otlak arazilerinde yararlanıcılar (çobanlar) ve ekosistem arasında kazan-kazan ilişkilerinin ne ölçüde tesis edilebildiğinin tespiti için kullanılacaktır. Burada, arazi ve üzerinde gerçekleşen biyokütlesel üretim, bunun hayvanlar tarafından otlanılmasının yönetimi ve bu süreci gerçekleştiren yararlanıcılar ile kolaylaştıran otoriteler, birbirinden ayrı ve birbiriyle çatışan paydaşlar olarak değil, aynı bütünün parçaları olarak ele alınmıştır.

☐ Hayvancılık ve Otlatma İzleme konuları üç bileşen altında gruplandırılmıştır:

- Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik
- Bozkır/mera Ekosistem Sağlığı
- Yönetim Etkinliği

Tablo 13: Tek Tek Dağları Milli Parkı izleme alt programı bileşenleri, izleme konuları, göstergeler ve başarı göstergeleri

Bileşen	İzleme Konusu	Göstergeler	Başarı Göstergeleri
Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik	Ana ürünlerden elde edilen gelirdeki değişim	Ana ürünlerden elde edilen gelirdeki değişim	Ana ürünlerden elde edilen gelire konu üretimin kısa (1-2 yıl) ve orta vadede (3 yıl) artışı.
		Çobanların/otlatıcıların sosyo-ekonomik alanda ve yaşam kalitesindeki değişiklikler	Göçer/çoban yaşam kalitesi anket sonuçlarında, ortalama/genel endekste, orta vadede (3 yıl) artış
	Otlatma Verimliliği ve Etkinliği	Meralardaki hayvan sayısı, türleri, sürü büyüklüğü (ortalama) ve dağılımındaki değişim	Hayvan sayısı, tür çeşitliliği ve sürü büyüklüğünde artış (alanın otlatma kapasitesinde artışa gösterge olarak alınacaktır)
		Göçerlerin otlatma yerleri ve dönemlerindeki değişim	Aynı lokasyonlardan geçmeden önce, mevsim-temelli vejetatif toparlanma (recovery) dönemi uzunluğunda süreler bırakılması alışkanlıklarında artış
		Otlatma yapılan alan büyüklüğündeki değişim	Bağlam temelli bir göstergedir. Otlatma yapılan alanın büyüklüğü ile diğer göstergeler karşılaştırılacaktır. Diğer izleme konularında ve göstergelerindeki olumlu/başarılı gidişat durumunda, otlatma yapılan alanın artışı da bu başarılı gidişatın "ölçeğinin" artmasına gösterge olduğu için olumlu alınacaktır.
	Sürü/Hayvan Performansı	İlk yaşındaki hayvanların otlatma dönemi sonu canlı ağırlık ortalamasındaki değişim	İlk yaşındaki hayvanların dönem sonu ortalama ağırlıklarında artış
		Bir önceki yıldan itibaren telef olan hayvanların sayısındaki değişim	Telef olan hayvan sayılarında azalma
		Kuzu ölüm oranındaki değişim	Kuzu ölüm oranlarında azalma
		Toplam yem miktarındaki değişim	Hayvanlara verilen ortalama yem miktarında artış olmaması

Bileşen	İzleme Konusu	Göstergeler	Başarı Göstergeleri
Bozkır Ekosistem Sağlığı	Biyolojik Çeşitlilik	Ağaç ve çalı (veya odunsu bitkiler) sayındaki değişim	Yeni ağaç ve çalı (veya odunsu bitkiler) (takribi 1-4 yaşında) sayılarında artış
		Nadir veya nesli tehlike atında olan türlerdeki değişim	Nadir ve tehlikedeki türlerin popülasyonlarında artış
		İstilacı/baskın türlerin dağılımındaki değişim	İstilacı/baskın türlerin popülasyon ve dağılım oranlarında azalma
	Biyokütle üretim etkinliği	Mera bitkileri işlevsel gruplarındaki (buğdaygil, baklagil, geniş yapraklı) değişim	Baklagil ve geniş yapraklı işlevsel gruplarında buğdaygillere göre oranda artış ve buğdaygil işlevsel grubunda nominal (biyokütle temelli) artış
		Çokyıllık otsu bitki oranındaki değişim	Çokyıllık otsu bitkilerin tek yıllıklara oranlarında artış
		Çıplak toprak/örtülü toprak oranındaki değişim	Rüzgar erozyonunda kısa ve orta vadede azalma
		Üst-toprak Korunumu	Su erozyonunda kısa ve orta vadede azalma
	Ekosistem uzun vadeli dirençliliği	Su erozyonu şiddetindeki değişim	Örtülü toprak oranında(çıplak toprağa göre) kısa ve orta vadede artış
		Toprak su emilimi ve tutumundaki değişim	Toprak su emilim hızı ve tutum miktarında artış
		Toprak karbonundak/organik madde miktarındaki değişim	Toprak organik madde miktarında orta vadede artış
		Toprak biyolojisindeki değişim	İşlevsel gruplarda popülasyon artışı ve fungi:bakteri oranında artış
Yönetim Etkinliği	Plana Uyum ve İçselleştirme	Otlatma planlarının uygulanmasını izleme: Plan faaliyetlerinin uygulanma başarısı ve hedeflerine ulaşma başarısındaki değişim	Dinamik otlatma planlamalarına uygunluk oranında artış
		Bildirilen yasal ihlal sayısındaki değişim	Otlatma planlamalarına uygunsuzluk açısından yetkili otoritelerce resmi olarak kayıt

Bileşen	İzleme Konusu	Göstergeler	Başarı Göstergeleri
Yönetim Etkinliği	Plan Hazırlama ve Uygulama Kapasitesi	Plan faaliyetlerinin uygulanma başarısı ve hedeflerine ulaşma başarısındaki değişim	Dinamik otlatma planlamalarına uygunluk oranında artış
		Vejetatif toparlanma süresini sağlayan otlatma planlamaları hazırlama teknik kapasitesindeki değişim	Arazi genelinde farklı alanlara yönelik, büyüme ve yavaş büyüme dönemleri dinamiklerine uygun vejetatif toparlanma dönemi sağlayabilen otlatma planlarının yetkili kurumlarca senelik bazda hazırlanması
		Yıllık otlatma planlarına yönelik yararlanıcılar tarafından yapılan değerlendirmelerdeki değişim	Uygulanan otlatma planının yararlanıcılar tarafından olumlu veya çok olumlu olarak değerlendirilmesi

3.3. Hayvancılık ve Otlama İzleme Alt Programı Uygulama Planı

Türkiye'nin Bozkır Ekosistemlerinin Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi Projesi kapsamında hazırlanan "Otlama ve Hayvancılık İzleme Kılavuzu" (Dudu, 2020) ana referans alınarak üç bileşen ve her bileşen altında farklı izleme konuları dikkate alınarak uzun ve kısa dönemli izleme göstergelerinin belirleneceği, otlatma uygulamaları ve bozkır ekosistemleri üzerindeki etkilerin değerlendirileceği ve mera verimliliğinin artmasını desteklemek amacıyla geliştirilen "Ekolojik Sonuç Doğrulama" modeli kullanılarak Tek Tek Dağları Milli Parkı için "Hayvancılık ve Otlama İzleme Alt Programı" hazırlanmıştır.

☐ Hayvancılık ve Otlama İzleme Alt Programı

- Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik,
- Bozkır Ekosistem Sağlığı,
- Yönetim Etkinliği olmak üzere üç bileşen üzerinde geliştirilmiştir.

3.3.1. Hayvancılık ve Ekonomik İzleme Bileşeni Uygulama Planı

Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik bileşeni kapsamında üç temel konunun izlenmesi öngörülmektedir.

- Yararlanıcıların (çobanların) ekonomik durumu ve yaşam standartları
- Otlama Verimliliği ve Etkinliği
- Sürü/Hayvan Performansı

Meralardan yararlananların temel gelirleri, otlak olarak kullanılan alanın büyüklüğü, sürülerin çeşitliliği, büyüklük ve sayı ortalamaları gibi göstergeler, otlatma verimliliği ve etkinliğini izleme konusunun çerçevesini oluşturacaktır. Bölgede yapılan hayvancılık faaliyetlerinin ve bu faaliyetleri yürüten yararlanıcıların sosyo-ekonomik dönüşümünü takip eden göstergeler de yararlanıcıların ekonomik durumu ve yaşam standartları izleme konusunun sağlıklı takibini mümkün kılacaktır.

Bölgede uygulanan otlatma planlamalarının, otçul ve evcil hayvan sürülerinin verimlilik, dayanıklılık ve hayvan performansı gibi temel kriterlere ne şekilde yansıdığını izlemek (hayvan/sürü performansı izleme konusu), otlatma planlamalarının orta vadede nasıl ekonomik etkiler yaratacağına dair projeksiyonların oluşturulmasını mümkün kılacaktır.

Kuzu ölüm oranları, canlı ağırlık artış ortalamaları, telef olan hayvan sayısı, ilave yem tüketimi gibi göstergelerde detaylı ve kesin sayısal verilere ulaşmak mümkün olmayabilir. Ancak bu göstergelerde genel eğilimleri (değişimin yönü ve şiddeti) takip etmek, bölgede yapılan otlatma planlarının sürü sağlığı, verimliliği ve performansına etkisini gözlemlemeyi mümkün kılacak ve bu sayede, ekonomik anlamda toplam üretim ve verimlilik konularında "büyük resmin" tamamlanmasını sağlayacaktır. Bu bileşen altında yapılacak izleme faaliyetleriyle, ekonomik üretim ve verimlilik konularında yararlanıcıların algısının ne yönde olduğu da anlaşılabilecektir. Bu da orta vadede ortaya çıkabilecek sorunların önceden tespit edilmesi süreçlerine destek verecek ve buna göre de sonraki dönemlere yönelik otlatma planlamalarında yapılması gerekebilecek değişikliklerin önceden analizine yardımcı olacaktır.

Tek Tek Dağları Milli Parkı hayvancılık ve ekonomik verimlilik izleme bileşeninin uygulama planı Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14: Tek Tek Dağları Milli Parkı hayvancılık ve ekonomik verimlilik izleme uygulama planı tablosu

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	Göstergeler	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi ve Araçları	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik	Yararlanıcıların (çobanların) ekonomik durumu ve yaşam standartları	Ana ürünlerden elde edilen gelirdeki değişim	Alansal / Tek Tek Dağları Mp	Yıllık	Alanın tümü	Görüşmeler ve sahadan veri toplama	Hayvancılık uzmanı	Ana ürünlerden elde edilen gelire konu üretimin kısa (1-2 yıl) ve orta vadede (3 yıl) artışı.
		Çobanların /otlatıcıların sosyo-kültürel alanında ve yaşam kalitesindeki değişiklikler				Görüşmeler, anketler ve sahadan veri toplama		Göçer/çoban yaşam kalitesi anket sonuçlarında, ortalama/genel endekste, orta vadede (3 yıl) artış
	Otlatma Verimliliği ve Etkinliği	Meralardaki hayvan sayısı, türleri, sürü büyüklüğü (ortalama) ve dağılımındaki değişim				Görüşmeler, sahadan veri toplama ve istatistiksel verilerin karşılaştırılması		Hayvan sayısı, tür çeşitliliği ve sürü büyüklüğünde artış (alanın otlatma kapasitesinde artışa gösterge olarak alınacaktır)
		Göçerlerin otlatma yerleri ve dönemlerindeki değişim				Sahadan veri toplama ve CBS verileri karşılaştırma		Aynı lokasyonlardan geçmeden önce, mevsim-temelli vejetatif toparlanma (recovery) dönemi uzunluğunda süreler bırakılması alışkanlıklarında artış

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	Göstergeler	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi ve Araçları	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik	Otlatma Verimliliği ve Etkinliği	Otlatma yapılan alan büyüklüğündeki değişim	Alansal / Tek Tek Dağları MP	Yıllık	Alanın tümü	Sahadan veri toplama ve CBS verileri karşılaştırma	Hayvancılık uzmanı	Bağlam temelli bir göstergedir. Otlatma yapılan alanın büyüklüğü ile diğer göstergeler karşılaştırılacaktır. Diğer izleme konularında ve göstergelerindeki olumlu/başarılı gidişat durumunda, otlatma yapılan alanın artışı da bu başarılı gidişatın "ölçeginin" artmasına gösterge olduğu için olumlu alınacaktır.
	Sürü/Hayvan Performansı	İlk yaşındaki hayvanların otlatma dönemi sonu canlı ağırlık ortalamasındaki değişim				İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, görüşmeler, anketler, sahadan veri toplama		İlk yaşındaki hayvanların dönem sonu ortalama ağırlıklarında artış.
		Bir önceki yıldan itibaren telef olan hayvanların sayısındaki değişim			Lider çobanlar/sürü yöneticileri			Telef olan hayvan sayılarında azalma
		Kuzu ölüm oranındaki değişim						Kuzu ölüm oranlarında azalma
		Toplam yem miktarındaki değişim						Hayvanlara verilen ortalama yem miktarında artış olmaması

3.3.2. Bozkır Ekosistem Sağlığı İzleme Bileşeni Uygulama Planı

Bozkır Ekosistem Sağlığı bileşeni kapsamında dört temel konunun izlenmesi öngörülmektedir.

- Biyolojik çeşitlilik
- Biyokütle üretim etkinliği
- Üst-toprak korunumu
- Ekosistem uzun vade dirençliliği

Bozkır ekosistem sağlığı bileşeni altındaki göstergeler, otlatma planlamalarının ve uygulamalarının temel ekosistem sağlığı üzerindeki etkilerini takip eder. Ekosistemin biyolojik çeşitliliğini, biyokütle üretim etkinliğini, üst-toprak korunumunu ve ekosistem uzun vadeli dirençliliğini takip eden bu göstergeler, bir insanın kan değerlerini ölçerek sağlığının gidişatı ve kısa, orta, uzun vadede yaşayabileceği riskler hakkında ciddi fikirlere sahip olmaya benzetilebilir. Diğer bir deyişle, arazide yıldan yıla ve dönemden döneme ciddi oranda değişebilecek, nesnel ölçümü zor ve farklı değişkenlere dayalı biyokütle üretim endeksi tutmak yerine, çok daha tutarlı sonuçlar sağlayan, nesnel ölçümü kolay ekosistem sağlığı göstergeleri incelenecektir.

Bu göstergeler, projenin temel dokümanlarından olan "Otlatma ve Hayvancılık İzleme Kılavuzu"nda "kısa vadeli göstergeler" adıyla yer alan, aynı zamanda "öncül" (leading) ve göstergeler ve "kanıtlayan/gecikmeli" (lagging) göstergeler olarak tanımlanan işaretlerden oluşur. Biyolojik çeşitlilik, biyokütle üretim etkinliği ve üst-toprak korunumu çalışma alanlarındaki göstergeler "öncül" işaretlerdir.

Bunlar, otlatma planlaması ve yönetiminin etkisini kısa vadede arazide görünür kılar ve orta vadedeki eğilimler hakkında öncül ve güçlü öngörüler sunar. Ekosistem uzun vadeli dirençliliği izleme konusundaki göstergeler ise “kanıtlayan/gecikmeli” göstergelerdir. Bunlar, öncül göstergelerin işaret ettiği olumlu ya da olumsuz dönüşümlerin daha uzun vadelerde ve daha yavaş gerçekleşen, ancak uzun vade eğilimler hakkında daha güçlü fikirler ve kanıtlar sunan varyantlarıdır.

Bu göstergeler aynı zamanda nesnel olarak kanıtlanabilir bilimsel çalışmalar, uluslararası akreditasyon ve sertifikasyon mekanizmaları gibi platformlarda da güçlü ispatlar olarak sunulabilmektedir.

Bozkır ekosistem sağlığı izleme bileşeni uygulama planı Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15: Tek Tek Dağları MP bozkır ekosistem sağlığı izleme uygulama planı tablosu

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	Göstergeler	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi ve Araçları	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Bozkır Ekosistem Sağlığı	Biyolojik Çeşitlilik	Ağaç ve çalı (veya odunsu bitkiler) sayındaki değişim	Alansal / Tek Tek Dağları Millî Parkı	Yıllık	Belirlenecek olan örnek alanlarda	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, sahadan veri toplama, CBS verileri	Mera uzmanı	Yeni ağaç ve çalı (veya odunsu bitkiler) (takribi 1-4 yaşında) sayılarında artış
		Nadir veya tehlikeye türlerdeki değişim						Nadir ve tehlikeye türlerin popülasyonlarında artış
		İstilacı/baskın türlerin dağılımındaki değişim						İstilacı/baskın türlerin popülasyon ve dağılım oranlarında azalma
	Biyokütle üretim etkinliği	Mera bitkileri işlevsel gruplarındaki (buğdaygıl, baklagil, geniş yapraklı) değişim						yapraklı işlevsel gruplarında buğdaygillere göre oranda artış + buğdaygıl işlevsel grubunda nominal (biyokütle temelli) artış
		Rüzgâr erozyonu şiddetindeki değişim						Rüzgâr erozyonunda kısa ve orta vadede azalma
	Üst-toprak korunumu	Rüzgâr erozyonu şiddetindeki değişim						Su erozyonunda kısa ve orta vadede azalma
	Ekosistemi n uzun vadeli dirençliliği	Toprak su emilimi ve tutumundaki değişim		5 Yıllık	Belirlenecek olan örnek alanlarda, 0-30 cm’de	Su emilim ve tutum düzeneği ile sahadan veri toplama	Toprak uzmanı	Toprak su emilim hızı ve tutum miktarında artış
		Toprak karbonundak/örg anik madde miktarındaki değişim				Araziden numune ve laboratuvar analizi		Toprak organik madde miktarında orta vadede artış
		Toprak biyolojisindeki değişim				Araziden numune ve mikroskop altı gözlem, işlevsel grup sayımı		İşlevsel gruplarda popülasyon artışı ve fungi: bakteri oranında artış

3.3.3. Yönetim Etkinliği İzleme Bileşeni Uygulama Planı

Yönetim Etkinliği bileşeni kapsamında iki temel konunun izlenmesi öngörülmektedir.

- Plana uyum ve içselleştirme
- Plan hazırlama ve uygulama kapasitesi

Burada, otlatma planlaması ve bölgede yapılan diğer çalışmaların yönetsel etkinliği takip edilecektir. Bu çerçevede altında iki farklı açıdan izleme gerçekleştirilecektir. Birinci açı, yararlanıcıların otlatma planlamasına uyum ve içselleştirme süreçlerinin, bildirilen ihlal sayılarının analiziyle vuku bulacaktır. İkinci olarak da ilgili ve yetkili idari birimler ve otoritelerin, otlatma planlamasının hedeflerine ulaşma ve uygulama başarısını takip edecektir. Bu bileşene ait izleme konuları dikkate alınarak hazırlanan izleme uygulama planı Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16: Tek Tek Dağları MP yönetim etkinliği izleme uygulama planı tablosu

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	Göstergeler	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi ve Araçları	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi	
Yönetim Etkinliği	Plana Uyum ve İçselleştirme	Otlatma planlarının uygulanmasını izleme: Plan faaliyetlerinin uygulanma başarısı ve hedeflerine ulaşma başarısındaki değişim	Alansal / Tek Tek Dağları MP	Yıllık	Belirlenecek olan örnek alanlarda	Uzmanlar tarafından yapılacak görüşmeler ve değerlendirmeler	Otlatma uzmanı	Dinamik otlatma planlamalarına uygunluk oranında artış	
		Bildirilen yasal ihlal sayısındaki değişim				İstatistiksel verilerin karşılaştırılması		Otlatma planlamalarına uygunluk açısından yetkili otoritelere resmi olarak kayıt altına alınmış ihlal sayılarında azalma	
	Plan Hazırlama ve Uygulama Kapasitesi	Plan faaliyetlerinin uygulanma başarısı ve hedeflerine ulaşma başarısındaki değişim		Yıllık		Uzmanlar tarafından hazırlanan özel değerlendirme formlarının doldurulması için yapılacak görüşmeler ve değerlendirmeler		Dinamik otlatma planlamalarına uygunluk oranında artış	
		Vejetatif toparlanma süresini sağlayan otlatma planlamaları hazırlama teknik kapasitesindeki değişim						Arazi genelinde farklı alanlara yönelik, büyüme ve yavaş büyüme dönemleri dinamiklerine uygun vejetatif toparlanma dönemi sağlayabilen otlatma planlarının yetkili kurumlarca senelik bazda hazırlanması	
		Yıllık otlatma planlarına yönelik yararlanıcılar tarafından yapılan değerlendirmelerdeki değişim				Yıllık, otlatma dönemi sonunda		Uzmanlar tarafından hazırlanan özel değerlendirme formlarının doldurulması için yararlanıcılarla saha görüşmeleri	Uygulanan otlatma planının yararlanıcılar tarafından olumlu veya çok olumlu olarak değerlendirilmesi

3.4. Hayvancılık ve Otlatma İzleme Alt Programı İzleme Yöntemleri ve Veri Analizi

3.4.1. Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik Bileşeni İzleme Yöntemleri ve Veri Analizi

İzleme Konusu: Yararlanıcıların Ekonomik Durumu ve Yaşam Standartları

İzleme Göstergeleri:

- Ana ürünlerden elde edilen gelirdeki değişim,
- Çobanların/otlaticıların sosyo-kültürel alanda ve yaşam kalitesindeki değişiklikler

İzleme Yöntemi ve Araçları:

- Görüşmeler, anketler ve sahadan veri toplama,
- Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik Saha Formu (Ek 3.4.1)

Her göstergenin izlenmesine yönelik yöntem ve veri analizi

Gösterge 1. Ana ürünlerden elde edilen gelirlerde değişim: Bu gösterge, sahada yapılacak görüşmeler sırasında toplanacak sözel verilerle takip edilecektir. Göstergeye dair verilerin tutulacağı şablon Ek 3.4.1’de verilen, “Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik Saha Formu”nda verilmektedir.

Gösterge 2. Çobanların/otlaticıların sosyo-kültürel alanda ve yaşam kalitesindeki değişiklikler: Bu gösterge, yararlanıcıların bölgedeki meracılık faaliyetleri ekseninde günlük hayatlarındaki rutinler ve yaşam kalitelerine dair öznel algılarını takip etmeyi amaçlar. Bu amaç doğrultusunda “Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik Saha Formu”nda (Ek 3.4.1) belirtilen puanlamalı, çoktan seçmeli ve detaylı sorular üzerinden belirlenir.

İzleme Konusu: Otlatma Verimliliği ve Etkinliği

İzleme Göstergeleri:

- Meralardaki hayvan sayısı, türleri, sürü büyüklüğü (ortalama) ve dağılımındaki değişim,
- Göçerlerin otlatma yerleri ve dönemlerindeki değişim
- Otlatma yapılan alan büyüklüğündeki değişim

İzleme Yöntemi ve Araçları:

- Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik Saha Formu (Ek 3.4.1)
- Kullanımı kolay CBS programı (örnek: Google Earth Pro veya muadili)
- Resmi tutanaklar

Her göstergenin izlenmesine yönelik yöntem ve veri analizi

Gösterge 1: Meralardaki hayvan sayısı, türleri, sürü büyüklüğü (ortalama) ve dağılımındaki değişim: Bu gösterge, yapılan otlatma faaliyetinin ekonomik büyüklüğü, ölçeği ve çeşitliliği hakkında sayısal bir izlemeyi amaçlar. Bu göstergenin takibi için saha görüşmeleri yapılır. Bu görüşmelerde yöneltilecek sorular "Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik Saha Formu"nda (Ek 3.4.1) belirtilmiştir.

Gösterge 2: Göçerlerin otlatma yerleri ve dönemlerindeki değişim: Bu gösterge, saha ziyaretleri sırasında toplanan verilerle izlenir. Temel amaç, otlak verimliliğine ve otlatma planlarına uygunluğa dair göstergelere yardımcı olacak veri toplamaktır. Aynı zamanda, orta vadede otlatma planlamalarının iyileştirilmesi için geribildirim vazifesi görecek bilgilere ulaşmak da mümkün olacaktır. Bu gösterge, CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) araçlarından yararlanılarak takip edilecektir.

Hayvancılık makro göstergeler çalışması için sahaya inecek ekiplerde bulunacak tablet bilgisayara yüklenmiş "Google Earth Pro" adlı ücretsiz programını da kullanarak bu göstergenin ver işleme süreci ve takibi mümkün olacaktır.

Ekipler, bundan önceki göstergelere dair soruları içeren "Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik Saha Formu"nu (Ek 3.4.1) doldurmadan önce*, sırasıyla;

- Google Earth Pro programında yararlanıcıya verilen "kod adı"yla** aynı ismi taşıyan bir klasör açar.
- Bu klasörün altında, "yol ekle" ("addpath") aracını seçer.
- Yararlanıcıya, bulundukları konumu ve haritadaki diğer ana doğrultuları (köyler, tepeler ve vadiler, tesis veya benzeri ayır edici yerler) göstererek alanı tanımasını sağladıktan sonra, sürüsüyle birlikte geçtiği güzergahı harita üzerinde göstermesini ister. Opsiyonel ara adım: Bu noktada, eğer sürü yöneticisi tüm otlatma dönemi boyunca aynı sınırlı bölge içinde otlatma yapıyorsa, bu bölgeyi kabaca göstermesi istenir. Bu bölge, "poligon" aracı kullanılarak işaretlenir.
- Anlatılan güzergâh, "yol ekle" aracıyla, görüşmenin gerçekleştirildiği sürü yöneticisinin hatırlayabildiği kadar detayla, harita üzerine işlenir. Görüşme yapılan kişinin bu işleme sürecini ekranda görmesi ve değişiklikler önermesi, aklına gelen yeni bilgileri paylaşması için yeterli vakit verilir.

* Yararlanıcılarla ilk etkileşim ve veri toplama sürecinin tablet üzerinden, CBS sistemiyle çok daha yumuşak, ilgi çekici ve interaktif olarak başlaması, bu süreçten sonra doldurulacak "Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik Saha Formu"nu doldurmak için gerekli sorulara daha yüksek bir kabul ve istekle cevap alma ihtimalini yaratacaktır.

** Kod adı kullanımıyla ilgili detaylar, 3. bölümde verilmiştir.

- Güzergâh işleme süreci bittikten sonra, görüşme yapılan sürü yöneticisinden, güzergâh üstündeki noktalardan hatırlayabildikleri kadarı için tarih bilgisi paylaşılması istenir. Bu bilgiler de haritaya "pin işaretiyle" eklenir.
- Sürü yöneticisinden son olarak bugüne dek güzergahıyla ilgili olarak gözlemlediği ilginç durumları (örneğin, çok verimli veya çok verimsiz otlakların olduğu bölgeler veya otlatma yönetimiyle ilgili dikkat çekici olduğunu düşündüğü bir gözlem), yine harita üzerinde ve mümkün olduğunca yakın bir tarih vererek (x ayının y haftası, örneğin) göstermesi istenir. Bu bilgi de sürü yöneticisine kodlanmış klasörün altına harita işaretlemeleriyle işlenir.
- Görüşmenin yapıldığı sürü yöneticisine verdiği bilgiler harita üzerinde hızlıca gösterilir, eklemek istediği bir şey olup olmadığı sorulur, klasör kaydedilerek program kapatılır.

Şekil 20: Göçerlerin otlatma yerleri ve dönemlerindeki değişim göstergesi sonucunda bir sürü yöneticisinden toplanabilecek CBS verisine kurgusal bir örnek

Gösterge 3: Otlatma yapılan alan büyüklüğündeki değişim: Bu gösterge, bölgede otlatma yapan yararlanıcıların (sürü yöneticileri), otlatma dönemi boyunca otlatma yaptıkları toplam alanın büyüklüğünü takip etmeyi sağlar. CBS (coğrafi bilgi sistemleri) araçlarıyla takip edilir ve elde edilen veriler kayıt altına alınır.

Otlatma yapılan alan büyüklüğündeki değişim göstergesinin takibi, bölge geneli ve alt-bölgelerin sürü yöneticileri tarafından kullanım yoğunluğu hakkında bilgi vermesinin yanı sıra orta-vadeli altyapı ve hizmet sunma politikaları için altlık hazırlayacaktır. Ayrıca sürü yöneticilerinin araziye erişim potansiyellerindeki artış veya azalışı takip etmeyi sağlar.

Bunun yanı sıra otlak verimliliği başlığı altında gözlem kesitleri aracılığıyla takip edilen göstergelerdeki değişimlerle farklı korelasyon (otlatma örüntülerinin otlak verimliliği göstergelerindeki değişimlerle ilişkisi, gibi) bağlantıları kurulmasına olanak vererek, izleme etkinliklerinden elde edilecek verinin analizi sürecinde yeni boyutlar açılmasını sağlayabilir.

Bu gösterge, "göçerlerin otlatma yerleri ve dönemlerindeki değişim" göstergesinin izlenmesinde kullanılan CBS araçlarına benzer sistemlerle takip edilir.

İzleme Konusu: Sürü/Hayvan Performansı

İzleme Göstergeleri:

- İlk yaşındaki hayvanların otlatma dönemi sonu canlı ağırlık ortalamasındaki değişim
- Bir önceki yıldan itibaren telef olan hayvanların sayısındaki değişim
- Kuzu ölüm oranındaki değişim
- Toplam yem miktarındaki değişim

İzleme Yöntemi ve Araçları:

- İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, görüşmeler, anketler, sahadan veri toplama
- Sürü/hayvan Performansı Saha Formu (Ek 3.4.2)

Her göstergenin izlenmesine yönelik yöntem ve veri analizi

Gösterge 1: İlk yaşındaki hayvanların otlatma dönemi sonu canlı ağırlık ortalamasındaki değişim: Bu gösterge, "hayvan performansı" olarak tanımlanan ve hayvanların özellikle büyüme döneminde gözlemlenen canlı ağırlık artışı üzerinden belirlenen çıktının tespiti için tasarlanmıştır. Bu çıktı, diğer (aşağıdaki) göstergelerle birlikte sürü yönetimi ve otlatma sürecinin ekonomik çıktıları hakkında güçlü öngörüler sunabilmektedir. Bu göstergenin ölçümünde iki farklı yöntem kullanılacaktır. Bu yöntemlerden biri kısa vadede hemen yürürlüğe konabilecek, diğeri içinse orta vadede "mera hayvan bakım merkezleri" olarak işleyebilecek altyapıların kurulması beklenecektir. Kısa vadeli – hemen kullanılacak ölçüm yöntemi, aşağıda şablon olarak tasarlanmış "Sürü/hayvan Performansı Saha Formu"nda (Ek 3.4.2) sorular sorularla, yararlanıcılardan (sürü yöneticileri) edinilecek bilgilere dayanmaktadır. Bu yöntemde göstergenin ölçüm yöntemi, sürü yöneticilerinin gözlem ve "eğitilmiş tahminlerine" dayanmaktadır.*

* Bu yöntem ilk bakışta nicel veriler sunma anlamında hayli yetersiz gözükse de, günlük canlı ağırlık artışındaki farkların birikmesiyle ortaya çıkan kümülatif farkın birikmesi sayesinde sürü yöneticilerinin fark edebileceği kadar net bir olumlu ya da olumsuz trend gözlemi mümkün olacaktır. Diğer bir deyişle, 1. günden 90. güne kadar, günde ortalama 100 gr canlı ağırlık kazanan bir kuzuyla, aynı süreçte günde 130 gr kazanan bir kuzu arasında, 90. gün itibarıyla 3 kg'a yakın bir fark oluşacaktır. Bu fark, görsel olarak, birçok sürü yöneticisi tarafından gözlemlenebilir bir farktır.

Gösterge 2: Bir önceki yıldan itibaren telef olan hayvanların sayısındaki değişim: Bu gösterge altında, son 12 ayda çeşitli sebeplerle telef olmuş, 1 aylıktan büyük hayvanların sayısı ve bunların sürü büyüklüğüne oranı anlaşılacaktır. Bu sayı ve oran, sürü genelinde beslenme yeterliliği, hastalıklara dayanıklılık, önleyici ve tedavi edici uygulamaların yeterlilik eğilimi gibi etmenlerin bir sonucu olarak ortaya çıkacaktır. Diğer göstergelerle birlikte, otlatma süreci ve yönetiminin ekonomik çıktıları hakkında güçlü izlenimler ve gözlem sonuçları çıkarılmasını sağlayacaktır. Bu göstergeye dair sorular, "Sürü/hayvan Performansı Saha Formu"na (Ek 3.4.2) dahil edilmiştir.

Gösterge 3: Kuzu doğum ve ölüm oranındaki değişim: Bu gösterge, kuzulama/oğlaklama sayılarını, bunların arasında ölü doğumları ve ayrıca 1 ay geçmeden ölen kuzu ve oğlak sayılarını tespit eder. Bu gösterge, sürünün genel sağlığına dair güçlü bir gösterge olmakla birlikte, sürü yönetiminin ekonomik verimliliğine de ışık tutar. Bu göstergeye dair sorular, "Sürü/hayvan Performansı Saha Formu"na (Ek 3.4.2) dahil edilmiştir.

Gösterge 4: Verilen toplam yem miktarındaki değişim; bu gösterge, sürü yöneticilerinin, sürülerindeki hayvanlara verdiği (varsa) ilave yem ve süplemanların cinsi ve miktarını takip etmeyi amaçlar. Bu sayede, diğer "hayvancılık için mikro izleme" göstergelerindeki olası değişimlerin daha anlamlı bir zemine oturtulması mümkün olacaktır. Bu sayede, hayvancılıktaki (hayvan performansındaki) verimlilik artış veya azalışlarının sebepselliği içinden otlak-dışı faktörlerin (yem verilmesi) ayıklanması ve bölgedeki hayvancılık faaliyetinin hayvan performansına etkisinin daha yalın bir şekilde gözlemlenmesi sağlanacaktır.

3.4.2. Bozkır Ekosistem Sağlığı Bileşeni İzleme Yöntemleri ve Veri Analizi

İzleme Konusu: Biyolojik Çeşitlilik

İzleme Göstergeleri:

- Ağaç ve çalı (veya odunsu bitkiler) sayısındaki değişim
- Nadir veya tehlike altında olan türlerdeki değişim
- İstilacı/baskın türlerin dağılımındaki değişim

İzleme Yöntemi ve Araçları:

- İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, sahadan veri toplama, CBS verileri

Her göstergenin izlenmesine yönelik yöntem ve veri analizi

Bu göstergelerin izlenmesi yöntem ve veri analizi birbirini tamamlayacak nitelikte olup birlikte verilmiştir. Biyolojik çeşitlilik unsurlarının izlenmesi için en başta alanda gözlem kesitlerinin oluşturulması önerilmektedir.

Gözlem Kesitlerinin Oluşturulması

Bu başlık altındaki göstergelerin ölçümü için, öncelikle, tüm göstergelerin izleneceği ve ölçümlerinin yapılacağı "gözlem kesitleri" belirlenir. Arazi kesitleri 100 metre uzunluğunda bir çizgi olarak belirlenen, iki ucu toprağa sağlam olarak çakılan ve üzerinde renkli bayrak bulunan birer sabit kazıkla işaretlenen, arazi genelinde farklı topografik, yerleşim alanlarına uzaklık, bakı ve (varsa) özel alanların çeşitliliğini orantılı olarak temsil eden hatlarda belirlenen gözlem hatlarıdır. Kısa vadeli izleme, bu kesitler üzerindeki hatlar boyunca her sene tekrar edilir.

Tek Tek Dağları Milli Parkı'nın büyüklüğü, topografik dağılımı ve diğer etmenler göz önüne alındığında, bu bölgenin tamamı için toplam 20 gözlem kesitinin oluşturulması uygun olacaktır. Bu gözlem kesitlerinin yer tespiti ve bağlamsal olarak incelenecek tür listesi için aşağıdaki adımların izleneceği bir süreç uygulanır:

1) Gözlem kesitlerinin harita üzerinde belirlenmesi için, yetkili kamu kurumlarının uygun gördüğü, içlerinde yerelde bulunan üniversitelerden akademisyenler ve bölgeyi iyi bilen kıdemli görevlilerin de bulunduğu 4-8 kişilik geçici (tek seferlik) bir heyet belirlenir.

2) Bu heyet üyeleri, belirli bir tarihte, yarım gün sürecek bir toplantıya çağrılır.

3) Toplantı öncesinde, bölgenin tamamını içeren baz haritalar basit CBS araçları (örnek: Google Earth Pro) kullanılarak hazırlanır. Bu baz haritaların aşağıdaki katmanlara sahip olması beklenir:

- CBS programı tarafından otomatik olarak sağlanabilen düşük/orta çözünürlüklü, arazinin eğimlerini gösteren uydu görüntüleri,
- Bölgenin tamamını işaretleyerek kapsayan poligon çizimleri,
- Bölgedeki yerleşim noktalarını gösteren noktalar.

4) Bu baz haritaların aşağıdaki katmanları içermesi zorunlu olmasa da karar sürecini kolaylaştıracığı için, mümkün olması durumunda önerilir:

- Yatak genişliği 3 metreyi geçen mevsimsel dere yatakları,
- Endemik ve nesli tehlike altında bitki türlerinin yoğun olarak bulunduğu tespit edilen alanlar (varsa)
- İstilacı ve/veya baskın türlerin görece daha yoğun olarak bulunduğu tespit edilen alanlar (varsa)

5) Toplantıya katılan geçici heyet üyelerine, kurum yetkilisi tarafından kısa bir tanıtım ve yöntemsellik sunumu yapılır. Bu sunumda, heyetin amacının "gözlem kesitlerinin" yerlerini ve bağlamsal göstergelerin tür detaylarını belirlemek olduğu, bu kesitlerin ve gözlemlerin amacının mikro düzeyde bir kesinlik sunmaktan çok, kısıtlı kaynaklarla çok geniş bir bölgede, mümkün olan en yüksek temsilli ve pratik otlak verimliliği ve çeşitliliği gözlemine gerçekleştirmek olduğu, gözlem yöntemleri konusunda olası diğer katkı ve önerilerinin toplantının sonunda sözlü olarak ayrıca alınacağı belirtilir.

6) Heyet başkanının kolaylaştırıcılığında, duvara yansıtılan harita görüntülerini takiben ve mümkünse lazer işaretçiler kullanılarak, gözlem kesitlerinin yerlerine yönelik öneriler doğrudan alınır ve kullanılan CBS aracı üzerinden hemen haritaya işlenir.

7) İlk tur öneriler alındıktan sonra, önerilen ve haritaya işlenen kesitler grupça incelenir.

Eğer 25'ten fazla gözlem kesiti önerilmişse, çıkarılması halinde arazinin temsiliyetini düşürmeyecek 2 ila 5 gözlem kesiti önerisi bulunup bulunmadığı geçici heyete sorulur. Bu durumdaki gözlem kesitleri çıkartılır. Eğer tüm gözlem kesiti önerilerinin olduğu gibi kalması yönünde güçlü bir eğilim varsa, kurum başkanı ve ekip üyelerinin operasyonun gerçekleştirilebileceği yönündeki onayıyla, bir sonraki adıma geçilir. Eğer 20'den az gözlem kesiti önerilmişse, öneri sayısının 20'ye ulaşması için yeni öneriler sorulur. Bu sayıya ulaşıldığında bir sonraki adıma geçilir.

8) Tüm gözlem kesiti önerilerinin baz harita üzerine işaretlenmesini takiben, bu önerilerin bölgenin tamamına yönelik tatmin edici bir temsiliyet kabiliyeti sunup sunmadığı tartışmaya açılır.

9) Bu tartışmada, gözlem kesit önerilerinin bölgenin geneline dair temsiliyet kabiliyetinin düşük olduğu eğilimi güçlüyse, gözlem kesitleri tarafından (arazideki alanların dağılımına oranla) gereğinden fazla temsil edilen kesit önerileri tespit edilerek silinir.

10) 6. adıma geri dönülerek süreç tekrarlanır. Aşağıdaki iki duruma birden ulaşıldığında gözlem kesitlerinin yer tespiti sonlanır:

- Gözlem kesit önerilerinin sayısı 18-23 arasında bir sayıya ulaşmıştır.
- Gözlem kesit önerilerinin, arazinin çeşitliliğini temsil etme kabiliyetinin yüksek olduğu konusunda geçici heyette konsensüs veya güçlü bir fikir ortaklığı bulunmaktadır.

11) Bundan sonraki kısımda amaçlanan, aşağıda listelenen göstergelerin ilk üçünün tür bazında detaylarını, yani "arzu edilen" ağaçlar ve nadir/tehlikedeki türler ile "arzu edilmeyen" istilacı/baskın türleri belirlemektir.

12) Başlangıç olarak, ağaçlar ve diğer odunsu bitkiler içinde arzu edilen türlerin listesi çıkartılabilir. Bundan daha verimli olabilecek alternatif bir yöntem ise, basit kriterler belirlenerek, örneğin, "vejetatif büyümesinin sonunda 5 metre boyu ve/veya 5 metre kanopi çapını aşabilecek tüm odunsu bitkiler" gibi bir tanımlama yapılarak, bu kriterlere uyan tüm bitki türlerinin "arzu edilen ağaçlar" olarak tanımlanmasıdır. Bu adımda yapılan kriterleme ve/veya tür listesi tahtaya yansıtılarak heyetin nihai onayını aldıktan sonra bir sonraki adıma geçilir.

13) Nadir/tehlikedeki türler için ise, tür adlarının önerilerek belirlenmesi önemlidir. Yerel isimler ve taksonomik/bilimsel isimlerin yaratabileceği yanlış anlamaların önüne geçmek için, önerilen bitki isimlerine yönelik görseller o an içinde internetten bulunup tahtaya yansıtılır. Bu sayede herkesin aynı bitkiden bahsediyor olduğu garanti altına alınır. Bu liste (arzu edilen nadir/tehlikedeki türler) içinde bulunan bitki türü sayısının 10'ü geçmemesine gayret edilir. Bu adımda oluşturulan tür listesi tahtaya yansıtılarak heyetin nihai onayını aldıktan sonra bir sonraki adıma geçilir.

14) İstilacı/baskın türler olarak tanımlanacak türlerin listesi belirlenir. Yerel isimler ve taksonomik/bilimsel isimlerin yaratabileceği yanlış anlamaların önüne geçmek için, önerilen bitki isimlerine yönelik görseller o an içinde internetten bulunup tahtaya yansıtılır. Bu sayede herkesin aynı bitkiden bahsediyor olduğu garanti altına alınır. Bu liste (arzu edilmeyen istilacı/baskın türler) içinde bulunan bitki türü sayısının 10'ü geçmemesine gayret edilir.

15) Son olarak, gözlemlerin yapılacağı dönem aralığı heyet tarafından belirlenir. Bu aralığın 2 ila 3 haftalık bir pencereyi kapsamasına ve bahar (başat büyüme döneminin) son fazlarını içermesine dikkat edilir. Bu sayede hem serin dönem hem de sıcak dönem bitkileri arazide gözlemlenebilecektir.

Şekil 21: Karar verilen gözlem kesitlerinin harita üzerinde işaretlenmesine kurgusal bir örnek. Kısa mavi çizgiler, her biri 100 metre uzunluğunda olan gözlem kesitlerini işaretlemektedir.

Harita üzerindeki tespit sürecinin ardından, aşağıdaki malzeme ve araçlar bir araya getirilir.

- 5 metre uzunluğunda, içi boş (hafif), asgari 1.5mm et kalınlığına sahip, bir ucu geniş açıyla çapraz kesilerek kazık biçimi almış alüminyum direk. Sayı: (Gözlem kesit sayısı çarpı 2) + 10 yedek

- Araziye farklı mevsimlerdeki hâkim renklere (yeşil, sarı, kahverengi) aykırı renkte, uzaktan görülmesi kolay olacak, mümkünse üçgen biçiminde bayrak. Sayı: Sayı: (Gözlem kesit sayısı çarpı 2) + 10 yedek
- Plastik veya ahşap tokmaklı balyoz
- GPS (mümkünse en fazla 5metre sapma paylı) ve/veya bu özelliklere sahip GPS donanımlı akıllı telefon/tablet

Bu araçlar kullanılarak, harita üzerinde işaretlenmiş gözlem kesitlerinin uçları arazi üzerinde sabitlenir. Bayraklı metal kazıkların çakıldığı noktalar GPS aracılığıyla CBS sistemine işaretlenir ve/veya harita üzerindeki noktaya çakıldıklarına emin olunur.

Bozkır ekosistem sağlığı biyolojik çeşitlilik bileşeni kapsamında izlenecek çalışma konularına ilişkin göstergelerin gözlem yöntemi ve veri analizi

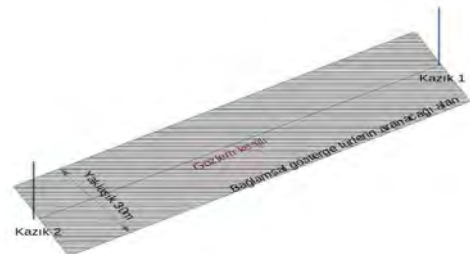
Bozkır ekosistem sağlığı bileşenine (tüm izleme konuları için) dair göstergelerin gözlemi, geçici heyet tarafından belirlenen tarih aralıkları içinde her sene tekrar edilir. Her bir gözlem kesiti için ikişer form doldurulur. Bu formlara dair şablonlar Ek 3.4.3 ve 3.4.4'te sunulmuştur.

Her bir gözlem kesiti için, kesitin her iki ucunda ve diğer ucuna doğru bakılacak şekilde, ayakta dururken, fotoğrafın ortalama olarak 3'te 1'inde gökyüzü, 3'te 2'sinde ise arazinin görüleceği birer fotoğraf çekilir. Bu sayede, her bir gözlem kesiti için, her sene, toplamda 2 adet fotoğraf çekilecektir.

Fotoğraflar daha sonra, formlarla birlikte dijital ortamda klasörlerir. Fotoğraflar "n_numaralikesit_[fotoğrafın çekildiği ucu yönü]nden_[fotoğrafın çekildiği doğrultunun yönü]_tarih formatında isimlendirilir. Örnek isimlendirme: "3_numaralikesit_güneybatıdan_kuzeybatıya". Fotoğraflamanın ardından, göstergelerin gözlemi için iki farklı yöntem izlenir. Bunlardan ilki "bağlamsal" göstergelere dair, ikincisi ise diğer göstergelere yönelik olacaktır. İlk olarak, Genç (takriben 1-4 yaş arasındaki) ağaçlar/odunsu bitkiler, sonra Nadir/tehlikedeki bitkiler ve en son İstilacı/baskın türler için, gözlem kesitinin takip ettiği çizginin iki tarafa doğru 15'er metre kanatlarını dahil edecek şekilde, bu göstergelerde tanımlanmış türler sayılır. Tespit edilen türler ve sayıları "Bozkır Ekosistem Sağlığı Biyolojik Çeşitlilik Göstergeler Formu"na (3.4.3) işlenir.

Şekil 22: 24'te 1 gökyüzü, 3'te 2 arazi görünecek şekilde çekilen fotoğrafa örnek

Şekil 23: Biyolojik çeşitlilik izleme konusuna dair göstergelerin her bir gözlem kesitinde aranacağı alan

İzleme Konusu: Biyokütle Üretim Etkinliği ve Üst Toprak Korunumu

İzleme Göstergeleri:

- Mera bitkileri işlevsel gruplarındaki (buğdaygil, baklagil, geniş yapraklı) değişim
- Çokyıllık otsu bitki oranındaki değişim
- Çıplak toprak/örtülü toprak oranındaki değişim
- Rüzgâr erozyonu şiddetindeki değişim
- Su erozyonu şiddetindeki değişim

İzleme Yöntemi ve Araçları:

- İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, sahadan veri toplama, CBS verileri

“Biyokütle Üretim Etkinliği” ve “Üst-toprak Korunumu” göstergelerinin gözlemlene yöntemi ve veri analizi

Bozkır ekosistem sağlığı bileşenine ait diğer 5 gösterge için de aynı gözlem kesitleri kullanılarak, ancak daha farklı bir yöntemle, “kör atış” yöntemiyle gözlem yapılacaktır. Bu yöntemde, aynı gözlem kesitleri boyunca, bu sefer kesitten iki yana doğru ortalama birer metrelik (toplam 2 metrelik) kanat genişliği içinde kalmaya gayret edilerek, atış yapılan yönün aksine doğru bakar şekilde, sırt üzerinden hafifçe atılacak bir kuyruklu dartın* düştüğü noktada yapılan gözlemlere göre form (Ek 3.4.4) doldurulacaktır.

Bu gözlem yöntemi için, her bir gözlem kesiti boyunca toplam 50 adet kör noktanın vurulması gerekecektir. Bu süreç, kesit boyunca bir tur (gidiş-dönüş) gidip gelerek noktaların atılmasıyla yürütülür. “Kör nokta” yöntemi, gözlemcinin, atış yaptığı/gözlem yapacağı noktayı görememesi ve bu sayede farkında olmadan da olsa şartlanmış itkilerle hareket etmemesini garanti altına almak için oluşturulmuştur. Bu sayede, gözlem kesiti boyunca 50 adet rasgele noktanın ve etraflarındaki 15 cm yarıçapındaki bölgenin istatistiki açıdan anlamlı bir veri sunacak şekilde gözlemlenmesi mümkün olmaktadır.

Bu gözlem sırasında, aşağıda detaylı olarak tanımlanmış göstergeler, Ek 3.4’te verilen “Biyokütle Üretim Etkinliği ve Üst-Toprak Korunumu Formu”na uygun olarak gözlemlenir. Bu formun ilk 3 satırı örnek olması için doldurulmuştur.

Her bir gözlem kesiti için yılda bir defa doldurulacak bu formlar taranarak dijital ortamda ve ayrıca fiziksel ortamda saklanır. Ayrıca, formların sonucunda çıkan aşağıdaki sayılar ve oranlar hesaplanarak, ilgili gözlem kesitinin dosyasına özet olarak konur:

1. Çıplak toprak oranı: Toplam 50 noktadan kaç tanesinde “çıplak toprak” kısmı işaretlendiyse, bu sayı ikiyle çarpılarak bulunur.

* Kuyruklu dart, ucu keskin ve yeterince ağır bir metal parçasının (örneğin, büyük boy çivi) arka ucuna renkli bir kurdelenin sağlam bir şekilde bağlanmasıyla elde edilir. Renkli kurdele, atılan ve toprağa saplanan (saplanmasa da, ucunun gösterdiği noktanın referans olarak alınabileceği) metal dartın/çivinin kolaylıkla bulunması için bağlanmaktadır.

2. Bitki örtülü toprak oranı: Toplam 50 noktadan kaç tanesinde "bitki/kanopi" kısmı işaretlendiyse, bu sayı ikiyle çarpılarak bulunur.
3. Malçla örtülü toprak oranı: Toplam 50 noktadan kaç tanesinde "malçla örtülü toprak" kısmı işaretlendiyse, bu sayı ikiyle çarpılarak bulunur.
(Yukarıdaki bu üç oranın toplamının %100'e eşit olması gerekir)
4. Buğdaygil bitki oranı: Toplam 50 noktadan kaç tanesinde "buğdaygil" kısmı işaretlendiyse, bu sayı ikiyle çarpılarak bulunur.
5. Baklagil bitki oranı: Toplam 50 noktadan kaç tanesinde "baklagil" kısmı işaretlendiyse, bu sayı ikiyle çarpılarak bulunur.
6. Geniş yapraklı bitki oranı: Toplam 50 noktadan kaç tanesinde "geniş yapraklı" kısmı işaretlendiyse, bu sayı ikiyle çarpılarak bulunur.
(Yukarıdaki bu üç oranın toplamının %100'e eşit olması gerekir)
7. Tespit edilen çokyıllık otsu oranı: Toplam 50 noktadan kaç tanesinin en fazla 20 cm uzağında çokyıllık otsu bitki tespit edilip işaretlendiyse, bu sayı ikiyle çarpılarak bulunur. Örnek: %30
8. Tespit edilen çokyıllık otsu yoğunluğu: Tespit edilen çokyıllık otsu bitkilerin tespit edildiği mesafelerin (en fazla 20 cm) ortalaması yazılır. Örnek: 12 cm
9. Rüzgar erozyonu: Toplam 50 noktadan kaç tanesinde "rüzgar erozyonu emaresi" kısmı işaretlendiyse, bu sayı ikiyle çarpılarak bulunur.
10. Su erozyonu: Toplam 50 noktadan kaç tanesinde "su erozyonu emaresi" kısmı işaretlendiyse, bu sayı ikiyle çarpılarak bulunur.

İzleme Konusu: Ekosistemin Uzun Vadeli Dirençliliği

İzleme Göstergeleri:

- Toprak su emilimi ve tutumundaki değişim
- Toprak karbonundaki/organik madde miktarındaki değişim
- Toprak biyolojisindeki değişim

İzleme Yöntemi ve Araçları:

- Basit düzencekle sahadan veri toplama
- Araziden numune ve laboratuvar analizi
- Araziden numune ve mikroskop altı gözlem, işlevsel grup sayımı

Ekosistem uzun vadeli dirençliliği göstergelerinin gözlemlene yöntemi ve veri analizi

Bu göstergeler 5 yılda bir izlenir. Bunun sebebi, buradaki göstergelerin ekosistem sağlığı ve verimliliği açısından gecikmeli (ancak uzun vadede daha tutarlı) sonuçlar göstermesi ve uygulamalarının daha yüksek maliyetli olmasıdır.

Bu göstergelerin izlemesi, diğer Bozkır Ekosistem Sağlığı göstergeleri için kurulan “gözlem kesitleri” kullanılarak gerçekleştirilir. Diğer izleme konularına dair göstergelerle aynı dönemde/günde, ancak 5 yılda bir tekrarlanacak şekilde gerçekleştirilir.

Toprak su emilim ve tutumundaki değişim

Bu gösterge, üst toprağın yağışı emme hızı ve tutma kapasitesini ölçmek için izlenir. Örtülü toprak oranındaki artış, bitkilerin kök sistemlerinin sıklığı ve derinliği, üst topraktaki organik madde artışı gibi etmenler bu hızı ve kapasiteyi arttıracaktır. Bu göstergenin ölçümü için gereken malzemeler aşağıda paylaşılmıştır:

- İç çapı 15 cm, et kalınlığı en az 5 mm, uzunluğu 25 cm olan, bir tarafı hafif açıyla keskinleştirilerek toprağa girmesi kolaylaştırılmış alüminyum veya demir boru,
- Bir kenarı 30 cm olan, kare şeklinde, su geçirmez branda veya plastik örtü,
- 500 ml’lik su şişesi ve su,
- Kronometre,
- Orta ağırlıkta çekiç,
- 10 mm kalınlığında, 15 cm genişliğinde, 30 cm uzunluğunda tahta

Bu gösterge, her bir gözlem kesitinde toplam sekiz noktada gerçekleştirilir. Bu sekiz nokta, kesitin iki ucundaki bayraklı metal direklerin her birinden beşer adım kuzey, güney, batı ve doğu yönüne gidilerek bulunur.

1. Gözlem için, metal boru, gözlemin yapılacağı noktaya konur. Üzerine yerleştirilen tahtaya çekiçle vurmak suretiyle toprağa 3-5 cm derinliğinde sokulur. Metal borunun toprak içinde, elle hafifçe hareket ettirilmeye çalışılması durumunda rahatlıkla hareket etmediği derinlik ve sıklık yeterlidir.

2. Plastik örtü/branda borunun üstünü kapatacak şekilde yerleştirilir. Örtünün toprak zemini olduğu gibi kapatması ve borunun içinde bir kase şekli alması önemlidir.

Şekil 24: Su emilim ve tutum göstergesinin izlenmesi için ihtiyaç duyulan metal boru ve diğer ekipmanlara bir örnek (Leite et al., 2020)

3. 500 ml'lik su, brandanın üstüne dökülür. Bu noktada amaç, suyun tamamının toprağa değmeden ve/veya kenarlardan taşmadan brandanın üstünde kalabilmesidir.

4. Kronometre hazırlanır. Branda hızlıca çekilerek suyun tamamının, aynı anda ve borunun içinde olacak şekilde toprakla temas etmesi sağlanır. Kronometre başlatılır.

5. Toprak zemin üstünde su kalmayana kadar kronometre çalışmaya devam eder. Suyun tamamen emildiği anda (toprak üstünde nem kalması normaldir, önemli olan toprağın üstünde su yüzeyi kalmamış olmasıdır) kronometre durdurulur. Okunan zaman not edilir.

6. Bu işlem gözlem kesiti başına toplam sekiz noktada tekrarlanır. Her bir noktada okunan zamanlar aşağıda taslağı verilen basit forma girilir.

7. Formdaki (Ek 3.4.5) bilgiler, arazi görevinin sonrasında dijital ortama aktarılır.

Toprak karbonundaki/organik madde miktarındaki değişim

Üst topraktaki organik madde miktarındaki değişim, diğer uzun vadeli göstergelerde olduğu gibi, sonuçların uzun vadede ve gecikmeli (İngilizce, "laggingindicators") olarak görüleceği göstergelerdendir. Aynı zamanda görece daha fazla organizasyonel çaba gerektiren ve kısıtlı da olsa maliyetli izleme çalışmalarındandır. Bu sebeplerle, topraktaki organik madde miktarı 5 yılda bir ölçülür.

Organik madde ölçümü için gerekli noktalar*, kısa vadeli göstergelerin ölçümü için kurulan "gözlem kesitleri" kullanılarak yapılır. Bunun için gerekli malzemeler aşağıda sıralanmıştır:

- El burgulu toprak numunesi alma aparatı (burgu üzerinde derinlikler işaretlenmiş değilse, metre ve keçeli kalem kullanılarak 15 ve 30 cm derinlikler işaretlenir)
- El küreği
- Bol sayıda zipli ağızlı naylon poşet (15 cm derinliğinde ve 20 cm genişliğinde)
- Keçeli kalem
- Orta büyüklükte iki plastik kova

Gözlem kesiti adımlanarak, tekerlekli metre kullanılarak ve/veya işaretlenmiş ip gerilerek 3 parçaya bölünür. Her bir parça yaklaşık 16,5 metre uzunluğunda olacaktır. Bu 3 parçayı oluşturan dört noktadan ikisi, kesitin iki ucunu belirten bayraklı metal direkler olacaktır. Diğer ikisi ise kesitin yaklaşık 16,5'uncu ve 33'üncü metrelerinde bulunacaktır. Bu iki nokta, her bir gözlem kesiti üzerinde toprak numunelerinin alınacağı noktalardır.

Her bir gözlem kesitinde, 16,5 ve 33 metre noktalarında* aşağıdaki adımlar sırayla uygulanır:

1. 16,5 ve 33 metre noktaları tespit edilir. Bu noktalarda el burgusuyla toprak dikey açıyla sokulur.
2. 15 cm derinliğe ulaşıldığında burgu çıkartılır ve üzerindeki toprak kovalardan birine (15 cm kovası) dökülür. Burguda toprak kalıntısı yoksa, bu derinlikteki toprak el küreği yardımıyla alınarak kovaya dökülür.
3. Burguyla devam eden kazma işlemi 30 cm'de son bulur. Bu derinlikte (15-30 cm arasında) burguda toplanan toprak diğer kovaya (30 cm kovası) dökülür. Burguda toprak kalıntısı yoksa, bu derinlikteki toprak el küreği yardımıyla alınarak kovaya dökülür.
4. Gözlem kesiti üzerindeki bir sonraki noktaya gidilir, aynı işlemler tekrarlanır. Bu sayede, 15 cm kovasında iki farklı noktada 15 cm derinlikten alınmış toprak numuneleri karışık olarak, 30 cm kovasında ise iki farklı noktada 30 cm derinlikten alınmış toprak numuneleri karışık olarak birikir.
5. 15 cm kovası el küreğinin de yardımıyla 30 saniye boyunca karıştırılır. Karıştırma işleminden sonra, el küreğinin yardımıyla alınan toprak numunesi zip poşetlerden birinin içine konur. Poşetin üzerine mürekkebi çıkmayan kalemle "[Gözlem Kesit No]_15 cm" yazılır. Örnek yazım: Nokta12_15cm
6. Aynı işlem 30 cm kovası içinde de tekrarlanır. Buradan alınan numunenin bulunduğu poşete de mürekkebi çıkmayan kalemle "[Gözlem Kesit No]_30 cm" yazılır. Örnek yazım: Nokta12_30cm
7. İki numune poşeti ağızları sıkıca kapatıldığına emin olunarak bir çanta içinde muhafazaya alınır.

Bu adımlar tüm gözlem kesit noktalarında tekrarlanır. Sürecin sonunda gözlem kesit sayısının iki katı sayıda toprak numunesi içeren ve her biri keçeli kalemle işaretlenmiş numune alınmış olacaktır.

Bu numuneler, vakit kaybetmeden, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın akredite devlet laboratuvarlarına, toprak numunesi olarak gönderilir. Bu numuneler için "basit toprak analizi" istenir. Bu analizde topraktaki N, P, K değerlerinin yanı sıra tuzluluk, asidite (pH) ve organik madde değerleri bulunacaktır. Laboratuvardan gelen raporlar, fiziksel ve dijital olarak arşivlenir.

* Bu noktaların yerlerinin belirlenmesinde milimetrik ve aşırı hassas ölçüm gerekliliği yoktur. Yarım veya 1 metreyi bulacak "hata payları" kabul edilebilir seviyededir.

Toprak biyolojisindeki değişim

Toprak (mikro)biyolojisindeki değişim, dünya standartlarında en gelişmiş ve yeni yöntemlerden biri olmakla birlikte, bu gözlemi yapabilecek laboratuvar, ekipman, standardize metodoloji ve kalifiye uzman yetersizlikleri sebebiyle bu konuda kısa vadede uygulanabilir bir prosedür önermek zor olmaktadır.

Kamu kurumlarının teknik yeterlilikleri ve bu konuda izlenen prosedürler konusunda yapılacak istişareleri takiben, topraktaki organik madde analizi için alınan numuneleri (bunların toplandığı "kovalarda" bulunan fazla toprağı) değerlendirerek, bu numunelerin organik madde için yukarıda anlatılana benzer bir kodlamayla basit mikrobiyoloji analizi için laboratuvarlara gönderilmesi önerilir.

"Basit mikrobiyoloji analizi", numunelerin uzman personel tarafından mikroskop altında aşağıdaki kriterlerin kaba sayım ve eğitimli gözlem yöntemleriyle izlenmesini tanımlar:

- Kabaca değerlendirilen mantar/bakteri biyokütle oranı,
- "Çok düşük", "düşük", "orta," "yüksek" ve "çok yüksek" sıfatlarıyla tanımlanabilecek mikrobiyota çeşitliliği

Kalifiye uzmanlardan, her bir numune için yarım A4 sayfasını aşmayan ve gözlemlerini/değerlendirmelerini içeren birer uzman raporu yazmaları istenebilir. Bu yazılı raporlar, dijital ve fiziksel ortamda arşivlenerek muhafaza edilir.

3.4.3. Yönetim Etkinliği Bileşeni İzleme Yöntemleri ve Veri Analizi

İzleme Konusu: Plana Uyum ve İçselleştirme

İzleme Göstergeleri:

- Otlatma planlarının uygulanmasını izleme: Plan faaliyetlerinin uygulanma başarısı ve hedeflerine ulaşma başarısındaki değişim
- Bildirilen yasal ihlal sayısındaki değişim

İzleme Yöntemi ve Araçları:

- Uzmanlar tarafından yapılacak görüşmeler ve değerlendirmeler
- İstatistiksel verilerin karşılaştırılması

Plana uyum ve içselleştirme izleme göstergeleri için izleme yöntemi ve veri analizi

Otlatma planlarının uygulanmasını izleme: Plan faaliyetlerinin uygulanma başarısı ve hedeflerine ulaşma başarısındaki değişim

Tek Tek Dağları Milli Parkı içinde belirli alanlar için hazırlanacak olan otlatma planlarındaki aktivitelerin uygulanma başarısı bağımsız izleme ve değerlendirme uzmanları tarafından ilgili paydaşlara yönelik olarak hazırlanan yapılandırılmış görüşmelerle her yıl yapılacaktır.

Bu görüşmelerle birlikte planın uygulanmasını takip etmek için hazırlanan raporlar ve kurumların çalışmaları değerlendirilecek ve başarı oranı belirlenecektir. Bu yıllık değerlendirmelere ek olarak 5 yılda bir otlatma planlarındaki hedeflere ulaşma başarısı yine bağımsız izleme ve değerlendirme uzmanları tarafından ilgili paydaşlara yönelik olarak hazırlanan yapılandırılmış görüşmelerle belirlenecektir.

Bildirilen yasal ihlal sayısındaki değişim

Bu gösterge, Tarım ve Orman İlçe Müdürlüğü tarafından yıl boyunca tutulmuş resmi tutanakların sayılarak ve kısa özetlerinin bir tablo olarak tutulmasıyla gerçekleştirilecektir. Bu tabloda ihlale dair tutanağın tutulduğu tarih, ihlalin kısa özeti (25 kelimeyi geçmeyecek şekilde) ve ihlalin gerçekleştiği yaklaşık mevki bilgileri yer alacaktır. İhlali gerçekleştiren arazi yöneticisi/çoban/yararlanıcının ayırt edici kimlik bilgilerinin (örnek; TC no) bu tabloda yer almamasına özen gösterilecektir.

☐ **Uygulama (demonstrasyon) sahalarında izleme faaliyetleri**

- Bölgede gerçekleştirilen uygulama (demonstrasyon) sahalarında, otlak verimliliği kısa vadeli ve uzun vadeli göstergeler, aynı yöntemler ve aralıklar izlenerek uygulanır.
- Her bir demonstrasyon sahası için, her 100 dekar büyüklüğe 1 gözlem kesiti olacak şekilde ek gözlem kesitleri belirlenir. Örneğin, 350 dekar büyüklüğünde bir demonstrasyon sahasında 3 gözlem kesiti bulunacaktır. Gözlem kesitleri belirlenirken yol, sulak etrafı, patika gibi sürekli hayvan etkisi altında kalan alanları içermemesine dikkat edilir.
- Uygulama sahalarındaki gözlemler, Tek Tek Dağları Milli Parkı'nın geri kalanında gerçekleştirilen otlak verimliliği gözlemleriyle her yıl aynı dönemlerde/haftalarda yapılır. Uygulama sahalarındaki gözlem kesitlerinden elde edilen veriler, Tek Tek Dağları Milli Parkı genelinde yapılan diğer gözlemlerden ayrı olarak tutulur ve klasörlenir.

İzleme Konusu: Plan Hazırlama ve Uygulama Kapasitesi

İzleme Göstergeleri:

- Plan faaliyetlerinin uygulanma başarısı ve hedeflerine ulaşma
- başarısındaki değişim
- Vejetatif toparlanma süresini sağlayan otlatma planlamaları hazırlama
- teknik kapasitesindeki değişim
- Yıllık otlatma planlarına yönelik yararlanıcılar tarafından yapılan değerlendirmelerdeki değişim

İzleme Yöntemi ve Araçları:

- Uzmanlar tarafından yapılacak görüşmeler ve değerlendirmeler
- İstatistiksel verilerin karşılaştırılması

İzleme Konusu: Plan Hazırlama ve Uygulama Kapasitesi

İzleme Göstergeleri:

- Plan faaliyetlerinin uygulanma başarısı ve hedeflerine ulaşma başarısındaki değişim
- Vejetatif toparlanma süresini sağlayan otlatma planlamaları hazırlama teknik kapasitesindeki değişim
- Yıllık otlatma planlarına yönelik yararlanıcılar tarafından yapılan değerlendirmelerdeki değişim

İzleme Yöntemi ve Araçları:

- Yararlanıcılarla saha görüşmeleri
- Uzmanlar tarafından yapılacak görüşmeler ve değerlendirmeler

Plan hazırlama ve uygulama kapasitesi izleme göstergeleri için izleme yöntemi ve veri analizi

Tek Tek Dağları Milli Parkı içinde belirli alanlar için otlatma planı hazırlama ve uygulama kapasitesi, kurumlar-ıçi ve kurumlar arası uzman değerlendirmeleriyle ve sahada yararlanıcılarla yapılacak görüşmelerle her yıl otlatma dönemi sonunda değerlendirilecektir. Bu değerlendirmelerde iki gösterge izlenecektir.

Vejetatif toparlanma süresini sağlayan otlatma planlamaları hazırlama teknik kapasitesindeki değişim

Yapılacak otlatma planlamalarının, mevsimlik bazda hızlı ve yavaş büyüme dönemlerine uygun vejetatif toparlanma dönemlerini temel alan otlatma bölmeleri değişimlerini planlaması, sürülerin farklı alanlardaki otlatma sürelerini ve yer değiştirme periyodlarını bu toparlanma süreleri bazında planlaması gerekmektedir.

Yapılan otlatma planlarının bahar, yaz ve sonbahar mevsimlerine uygun olarak, her bir otlatma bölmesine yönelik otlatma sürelerine ve ardından vejetatif toparlanma dönemlerine riayet ettiği kontrol edilir. Bu gösterge, ilgili heyet ve uzmanlar tarafından yapılan yıl sonu toplantılarında yapılacak değerlendirmelerle izlenir.

Yıllık otlatma planlarına yönelik yararlanıcılar tarafından yapılan değerlendirmelerdeki değişim

Yıl boyunca uygulanan otlatma planına yönelik olarak, yıl sonunda (Kasım-Aralık) yararlanıcılarla yapılan görüşmelerde "bu seneki otlatma planını değerlendirmeleri" istenir. Bu değerlendirme, kabaca, "çok başarısız", "başarısız", "vasat", "başarılı", "çok başarılı" olarak not edilir.

Yararlanıcıların tamamıyla görüşme yapmanın mümkün olmadığı durumlarda rasgele olarak seçilecek yararlanıcılarla bu değerlendirme yapılır.

Yapılan görüşmelerde alınan sonuçlar, yararlanıcıların ismini kayıt altına almadan (sadece sıra numarası verilerek) hazırlanacak basit bir tabloda, her yıl için kayıt altına alınır ve heyetle paylaşılır.

4. İZLEME PROGRAMININ ETKİN UYGULANMASI

Bu belgede tanımlandığı gibi her bir izleme çalışması için koruma veya yönetim amacını, izlemenin gerçekleştirileceği yeri, zamanını, kiminle gerçekleştirileceğini, hangi yöntem ve araçların kullanılacağını belirtildiği bir iş planı hazırlamak, süreci daha sağlıklı yönetebilmek için en önemli aşamalardan biridir. Bunun için aşağıda izleme programının etkin uygulanması için oluşturulacak İzleme Programı Koordinasyon Kurulu ve İzleme Grubu ile ilgili detaylar ve çalışma planı hazırlanmıştır.

İzleme Programı Koordinasyon Kurulu

İzleme programının etkin uygulanması için aşağıda belirtilen kurumların temsilcilerinden oluşacak İzleme Programı Koordinasyon Kurulu kurulmalıdır.

Koordinasyon Kurulu Üyeleri

"Şanlıurfa Valiliği, Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar 3. Bölge Müdürlüğü, Şanlıurfa Orman Bölge Müdürlüğü ve Şanlıurfa İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Arasında "Şanlıurfa Bozkır Koruma Strateji ve Eylem Planı"nın Uygulanması ve İzlenmesine İlişkin Protokol" kapsamında oluşturulan Teknik Uygulama Biriminin üyelerinden;

- Tarım ve Orman Bakanlığı 3. Bölge Müdürlüğü
- Şanlıurfa Orman Bölge Müdürlüğü
- Şanlıurfa İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Kurul, gerekli konularda toplantılarına ilgili kurum ve kuruluşları davet edebilir.

Kurulun yılda en az iki defa toplanması öngörülmektedir.

Koordinasyon Kurulunun Görevleri

İzleme programının etkin uygulanması ve değerlendirilmesi için aşağıda belirtilen işleri yapmak:

1. İzleme programının uygulanması ve değerlendirilmesi için kamu kurumları, uzmanlar ve ilgili paydaşlar arasında koordinasyonu ve iş birliğini sağlamak.
2. İzleme programı iş planının uygulanmasını sağlamak ve ilerlemelerinin değerlendirmesini yapmak için gerekli teknik ve mali kaynakları oluşturmak
3. İzleme grubunun kurulmasını sağlamak ve çalışmalarını izlemek
4. Yıllık İzleme Raporunun hazırlanmasını sağlamak
5. 3 yılda bir İzleme Durum Raporunun hazırlanmasını sağlamak
6. İzleme raporlarının sonuçlarına göre yapılması gerekli eylemler konusunda ilgili kurumları bilgilendirmek
7. Raporların ilgili kurum ve kuruluşlarla paylaşılmasını sağlamak.

Sekretarya Birimi

Koordinasyon Kurulunun sekretarya görevi Tarım ve Orman Bakanlığı 3. Bölge Müdürlüğü tarafından yürütülecektir.

İzleme Grubu

İzleme grubu, Şanlıurfa Harran Üniversitesi ile yapılacak protokol kapsamında (Ek 2) oluşturulacaktır. Şanlıurfa Bozkır Koruma Strateji ve Eylem Planında tanımlanan Bağımsız Uzmanlar Grubu izleme grubu oluşturulması ve etkin çalışması için hazırlanacak olan protokolün etkin uygulanmasında görev alacaktır.

İzleme programının etkin uygulanması için izleme grubunun kurulması ve her yıl mümkünse aynı uzmanların düzenli olarak çalışmalar yapması önerilmektedir.

İzleme grubu üyeleri konuları özelinde arazide izleme çalışmalarını yapacak. Toplanan verileri veri tabanına işleyecek, analiz çalışmaları ve yıllık raporların hazırlanmasında Koordinasyon Kuruluna destek olacaktır.

İzleme Grubu Üyeleri:

- İzleme grubu koordinatörü
- Damarlı (Vasküler) bitki uzmanı
- Ekolog (ekosistem/habitat izleme için)
- Kuş türleri uzmanı
- Memeli türleri uzmanı
- Sürüngen ve çiftyaşar türleri uzmanı
- Omurgasız türler uzmanı (kelebek ve böcek türleri)
- Toprak ve çevresel izleme uzmanı
- Sosyo-ekonomi izleme uzmanı
- Hayvancılık ve otlatma uzmanı
- Coğrafi Bilgi Sistemleri uzmanı
- Korunan alanlar uzmanı

İzleme grubu üyelerinin konularıyla ilgili olarak en az yüksek lisans derecesine sahip olması veya konu özelinde en az 5 yıl deneyimi olması gerekmektedir. İzleme programı uygulanırken aynı uzmanların uzun süreli görevlendirilmesi veya işlendirilmesine özen gösterilmelidir.

İzleme grubuna gerekli hallerde Şanlıurfa DKMP İl Şube Müdürlüğü ve Şanlıurfa İl Tarım ve Orman Müdürlüğü uzmanları görevlendirilecektir.

İzleme Grubunun Görevleri:

İzleme programının etkin uygulanması ve değerlendirilmesi için aşağıda belirtilen işleri yapmak (Tablo 17):

1. İzleme programının iş planının uygulanması sürecinde uzmanlık konularında (arazi çalışmaları, analiz ve değerlendirme süreçlerinde) etkin görev almak
2. Konularıyla ilgili arazi ve değerlendirme çalışmalarını yapmak ve Yıllık İzleme Raporunun hazırlanmasında görev almak.
3. Üç yılda bir İzleme Durum Raporunun hazırlanmasında görev almak.

Raporlama

İzleme programının etkin uygulanması ve değerlendirilmesi için kamu kurumları ve paydaşlar arasında koordinasyonu ve iş birliğini güçlendirmek adına her yılın sonunda ilgili kurum ve kuruluşlarla yapılacak resmi yazışma ile izleme konularındaki ilerlemeler hakkında gerekli bilgiler alınacak ve kurulda değerlendirilecektir. Raporlamayla ilişkili iş ve işlemler sekretarya tarafından yürütülecektir. Kurumlardan ve uzmanlardan gelecek raporlar her yılın sonunda yıllık izleme raporunun hazırlanmasında kullanılacaktır. Hazırlanan yıllık raporlar derlenerek 3 yılda bir İzleme Durum Raporu hazırlanacaktır. Bu raporların hazırlanması İzleme Grubu üyelerinin desteği ve katkılarıyla sekretarya tarafından nihai hale getirilecek ve Koordinasyon kuruluna sunulacaktır. Raporlar izleme konularıyla ilgili olan merkezi ve yerel kurum ve kuruluşlarla paylaşılacaktır.

Tablo 17: İzleme Programı Çalışma Planı

Aktiviteler	Yılar								
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
İzleme Koordinasyon Kurulunun kurulması	X								
İzleme grubunun oluşturulması	X			X			X		
Birinci dönem izleme çalışmalarına başlanması	X								
Birinci dönem izleme çalışmalarına devam edilmesi		X	X	X	X	X	X	X	X
Yıllık İzleme Raporunun hazırlanması	X	X	X	X	X	X	X	X	X
İzleme Durum Raporunun hazırlanması			X						
İkinci dönem izleme çalışmaları için ön hazırlık yapılması			X			X			X
İkinci dönem izleme çalışmalarına başlanması				X					
İkinci dönem izleme çalışmalarına devam edilmesi					X	X	X	X	X

İzleme Programı Uygulama Dönemleri:

Proje ortaklarıyla yapılan çalıştay ve uzman toplantıları sonucunda izleme programının etkin uygulanması için izleme programı birinci ve ikinci dönem olarak isimlendirilen uygulama zaman dilimlerine bölünmüştür. Birinci dönem uygulama aşamasının 1. ve 3. yıllar arasını, ikinci dönem 4. ve 9. yıllar arasını kapsamaktadır. Program ilk 3 yılının sonunda elde edilen deneyimler sonucunda elde edilen yeni verilerle güncellenecektir.

Birinci Dönem İzleme Konuları: Alandaki izleme konularından öncelikli olanlara ilk yıl başlanacaktır. 3. yılın sonunda bir değerlendirme yapılarak bu çalışmalara ikinci dönemde devam edilecektir (Tablo 18, 19).

Tablo 18: Bileşenlere göre birinci dönem izleme uygulama planı

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Çevresel	Arazi kullanımı: Toprak karbonu değişimi	Alansal	Yılda 1 kez, aralık ayı	Kuzey-Güney, Doğu Batı hattı.	Toprak örneklerinin organik karbon analizörü ile analizi	Toprak uzmanı	Toprak organik karbonu artışı
	Arazi kullanımı: Net birincil üretimdeki değişim	Alansal	Yılda 1 kez, aralık ayı	Tek Tek Dağları MP	Uzaktan algılama yöntemleri	CBS ve uzaktan algılama uzmanı	Net birincil üretim artışı (kuraklık olmazsa)
	Arazi Kullanımı: Arazi örtüsü/Bozkır kullanımı değişimi	Alansal	Yılda 1 kez, aralık ayı	Tek Tek Dağları MP	Uzaktan algılama yöntemleri	CBS ve uzaktan algılama uzmanı	Arazi örtüsünün sabit kalması
	Arazi Kullanımı: Toprak besin döngüsü- bitki besin elementlerindeki değişim	Alansal	Yılda 1 kez, kasım ayı	Farklı arazi örtüleri	Toprak kiti ölçümleri	Toprak uzmanı	Toprak bitki besin elementlerinde artış
	Arazi Kullanımı: Rüzgâr erozyonu kaynaklı toprak kaybındaki değişim	Alansal	Yıl boyu	Tek Tek Dağları MP	UDREMİS yazılımı YREE modeli ve rüzgâr sediman tuzakları, uzaktan algılama yöntemleri	Toprak uzmanı	Yıllık 0,05 kg/m ² değerinin altında kalması

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Çevresel	İklim: Kuraklık düzeyindeki değişim	Alansal	Yılda 1 kez, aralık ayı	Tek Tek Dağları MP	UNEP-DHI ile ortak UNCCD Kuraklık araç kutusu, Standart Yağış İndeksi (SPI) ve Normalin Yüzdesi İndeksi (PNI)	İklim uzmanı	Kuraklık düzeyinin artmaması
	İklim: Yıllık yağış ve sıcaklık değerlerindeki değişim	Alansal	Yıl boyunca her ay	Tek Tek Dağları MP	Kurulacak mini-meteoroloji istasyonu ölçümleri	İklim uzmanı	Yıllık yağış ve sıcaklık değerlerinin çok yıllık ortalamala düzeyinde olması
	Hidroloji: Kuyu sayısındaki değişim	Alansal	Yılda bir kez aralık ayı	Tek Tek Dağları MP	Saha çalışmaları ve SUŞKİ kuyu verilerinin değerlendirilmesi	Çevre mühendisi	Kuyu sayısının artmaması

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Biyolojik Çeşitlilik	Kurt (Canis lupus) popülasyon yoğunluğundaki değişim	Tür / popülasyon	Yıl boyunca	Tek Tek Dağları MP	Fotokapan	Büyük memeli uzmanı	Popülasyon yoğunluğunun azalmaması
	Filistin körfaresi (Nannospalax ehrenbergi) birey sayısındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 2 kez, mart, nisan ayları	Tek Tek Dağları MP	Birey /Tümsek sayısı	Küçük memeli uzmanı	Tespit edilen birey sayısının azalmaması

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Biyolojik Çeşitlilik	Çöl toygarı (Ammomanes deserti) popülasyon büyüklüğündeki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 4 kez, İlkbahar (mart - nisan 1 Kez) Üreme (mayıs - haziran 1 Kez) Sonbahar (eylül - ekim 1 Kez) Kış (aralık- ocak 1 Kez)	Tek Tek Dağları MP	Hat boyu sayım	Kuş uzmanı	Popülasyon büyüklüğünün azalmaması
	Çöl varanı (Varanus griseus) birey sayısındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 3 kez, nisan ortası- haziran ortası her ay bir gün	Tek Tek Dağları MP	Hat boyu sayım ve anket	Herpetolog	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
	Koca engerek (Macrovipera lebetina) birey sayısındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 3 kez, haziran- ağustos arası her ay bir gün	Tek Tek Dağları MP	Hat boyu sayım ve RFID ile markalama ve RFID ile markalama Alternatif metot: Yakala- İşaretle- Tekrar Yakala	Herpetolog	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
	Kral çekirge (Saga ephippigera syriaca) popülasyon bolluğundaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 1 kez, mayıs- temmuz arası	Tek Tek Dağları MP	Hat boyu sayım	Entomolog - Orthoptera uzmanı	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
	Afrika göçmeni (Catopsilia florella) varlığındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 1 kez, mart- nisan arası	Tek Tek Dağları MP	Doğrudan gözlem, fotoğraflama	Entomolog - Kelebek uzmanı	Türün alanda varlığının devam etmesi ve en az bir popülasyonun tespit edilmesi

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Biyolojik Çeşitlilik	Kaba sarıbaş (Centaurea obtusifolia) habitatındaki ve popülasyon büyüklüğündeki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 2 kez, mayıs/ haziran ayı	Rüstem Deresi Vadisi	Arazi gözlem / Tarama	Flora-vejetasyon uzmanı	Habitat ve popülasyon mevcut durumunun korunması
	Harmel (Asphodeline damascena subsp. gigantea) varlığındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 2 kez, nisan/ mayıs ayı	Rüstem Deresi Vadisi	Arazi gözlem / Tarama	Flora-vejetasyon uzmanı	Türün alanda varlığının devam etmesi ve en az bir popülasyonun tespit edilmesi
	Rüstem ve Silesor Deresi menengiç topluluğu alanındaki bitki zenginliğindeki değişim	Ekosistem / Özellikli bitki toplumu	Yılda 1 kez, mayıs ayı	Rüstem Deresi Vadisi / Silesor Deresi	Gözlem	Flora-vejetasyon uzmanı	Habitatın ve mevcut bitki zenginliğinin azalmaması
	Rüstem Deresi Vadisi kuş tür çeşitliliği ve yoğunluğundaki değişim	Ekosistem / Özellikli Yaban Hayvanı Alanı	Yılda 4 kez, İlkbahar (mart - nisan 1 Kez) Üreme (mayıs - haziran 1 Kez) Sonbahar (eylül - ekim 1 Kez) Kış (aralık- ocak 1 Kez)	Rüstem Deresi Vadisi	Hat boyu sayım	Kuş uzmanı	Kuş Shannon – Wiener indeksi değeri ve tür yoğunluklarının azalmaması

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Sosyo - Ekonomik	Demografi: Nüfus değişimi, ortalama hane büyüklüğündeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Ortalama hane büyüklüğünün artmaması
	Demografi: Yaş ve cinsiyet dağılımındaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Yaş ve cinsiyet dağılımının dengede kalması
	Demografi: Eğitim seviyesindeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Eğitim seviyesinin artması
	Demografi: Toplumsal cinsiyet rejimindeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Kadının ev içinde ve dışındaki görünürlüğünün artması (aile içindeki kararlara katılımı, okul aile birliği, muhtarlık vb. kamusal hizmetlerde rol alması)
	Demografi: Evlilik biçimlerindeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Evliliklerin belirlenmesinde geleneğin etkisinin azalması (resmi nikahın artması, çok eşlilik, akraba evliliği berdel, çocuk evliliklerinin azalması)
	Demografi: Köyden kente göç oranındaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Köyden kente göçün azalması

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Sosyo - Ekonomik	Demografi: Doğurganlık oranı ve hızındaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Doğurganlık hızının azalması
	Demografi: Sağlık, sosyal güvenlik durumundaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Sosyal güvenlik sahipliğinin artması
	Sosyo-ekonomi: Tarımsal üretim kalıpları ve miktarındaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Tarımsal üretimde artış
	Sosyo-ekonomi: Kişi başına düşen gelirdeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Hane başına düşen gelirin artması
	Sosyo-ekonomi: Toprağa yönelik harcamalardaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Toprağın kalitesine yapılan harcamanın artması
	Sosyo-ekonomi: Tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelirdeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Tarımsal gelirin artması
	Sosyo ekonomi: Tarım toprakları mülkiyetindeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Toprak işletme ve mülkiyetindeki dengesizliğin azalması
	Sosyo-ekonomi: Karar alma süreçlerinin niteliğindeki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Köy ile ilgili kararlarda katılımın artması

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Sosyo - Ekonomik	Sosyo-ekonomi: Tarım girdi ve ilaç kullanımındaki değişim	Nüfus	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP mahalleleri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Sosyo-ekonomi uzmanı / Anketör	Tarımsal girdi ve ilaçların çevreye zararın azaltılması
	Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi sayısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı	Ziyaretçi seviyesinin alanın taşıma kapasitesine yakın oranlarda tutulması
	Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçilerin dağılımındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı	Farklı yaş gruplarından ve şehir dışından gelen ziyaretçi sayısının artması
	Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi memnuniyeti seviyesindeki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı, anketör	Ziyaretçi memnuniyetinin artması
	Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi baskısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı, flora-vejetasyon uzmanı	Ziyaretçi baskısının alanın doğal değerlerine zarar vermemesi
	Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi profilindeki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı, anketör	Ziyaretçi profilindeki çeşitliliğin artması
	Ziyaretçi yönetimi: Doğa koruma algısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı, anketör	Doğa koruma algısında artış
	Ziyaretçi yönetimi: Kültürel miras algısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Ziyaretçi yönetimi uzmanı, anketör	Kültürel miras algısında artış

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Sosyo - Ekonomik	Turizm ve rekreasyon: Turizmden elde edilen gelirdeki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Turizm uzmanı, anketör	Turizmden elde gelirin artması
	Turizm ve rekreasyon: Turizm ile ilgilenen birey sayısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Turizm uzmanı, anketör	Turizm ile ilgilenen birey sayısının artması
	Kaçak kazılar: Kaçak kazı ihbar sayısındaki ve tutulan tutanak sayısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, görüşmeler	Arkeolog	İhbar ve tutulan tutanak sayısında artış
	Yasadışı avcılık : Avcı eğitimlerine katılan sayısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Yaban hayat uzmanı	Avcı eğitimlerine katılanların sayısının artması
	Yasadışı avcılık: Denetimlerde kontrol edilen avcı sayısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Yaban hayat uzmanı	Denetimlerde kontrol edilen avcı sayısındaki artış
	Usulsüz bitki ve hayvan toplama baskısı: İhbar sayısındaki ve tutulan tutanak sayısındaki değişim	Alansal	3 yılda bir kez	Tek Tek Dağları MP	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, anket uygulaması, görüşmeler	Yaban hayat uzmanı	İhbar ve tutulan tutanak sayısında artış
Yönetim Etkinliği	Yönetim planının uygulanma başarısı	Alansal/ Tek Tek Dağları MP	Yıllık	Alanın tümü	Bağımsız uzmanlar tarafından yapılan görüşmeler ve değerlendirmeler	Korunan alan izleme uzmanı	Yönetim planı faaliyetlerinin yıllık uygulama başarısının yüksek olması

Tablo 20: Tek Tek Dağları MP hayvancılık ve otlatma izleme alt programı
birinci dönem izleme uygulama planı

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi ve Araçları	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik: Yararlanıcıların (çobanların) ekonomik durumu ve yaşam standartları	Ana ürünlerden elde edilen gelirdeki değişim	Alansal / Tek Tek Dağları MP	Yıllık	Alanın tümü	Görüşmeler ve sahadan veri toplama	Hayvancılık uzmanı	Ana ürünlerden elde edilen gelire konu üretimin kısa (1-2 yıl) ve orta vadede (3 yıl) artışı.
	Çobanların / otlatıcıların sosyo kültürel alanda ve yaşam kalitesindeki değişiklikler				Görüşmeler, anketler ve sahadan veri toplama		Göçer/çoban yaşam kalitesi anket sonuçlarında, ortalama/genel endekste, orta vadede (3 yıl) artış
Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik: Otlatma Verimliliği ve Etkinliği	Meralardaki hayvan sayısı, türleri, sürü büyüklüğü (ortalama) ve dağılımındaki değişim				Görüşmeler, sahadan veri toplama ve istatistiksel verilerin karşılaştırılması		Hayvan sayısı, tür çeşitliliği ve sürü büyüklüğünde artış (alanın otlatma kapasitesinde artışa gösterge olarak alınacaktır)
	Göçerlerin otlatma yerleri ve dönemlerinde ki değişim				Sahadan veri toplama ve CBS verileri karşılaştırma		Aynı lokasyonlardan geçmeden önce, mevsim-femelli vejetatif toparlanma (recovery) dönemi uzunluğunda süreler bırakılması alışkanlıklarında artış
	Otlatma yapılan alan büyüklüğünde ki değişim				Sahadan veri toplama ve CBS verileri karşılaştırma		Bağlam temelli bir göstergedir. Otlatma yapılan alanın büyüklüğü ile diğer göstergeler karşılaştırılacaktır. Diğer izleme konularında ve göstergelerindeki olumlu/başarılı gidişat durumunda, otlatma yapılan alanın artışı da bu başarılı gidişatin "ölçeğinin" artmasına gösterge olduğu için olumlu alınacaktır.
Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik: Sürü/Hayvan Performansı	İlk yaşındaki hayvanların otlatma dönemi sonu canlı ağırlık ortalamasında ki değişim			Lider çobanlar/sürü yöneticileri	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, görüşmeler, anketler, sahadan veri toplama		İlk yaşındaki hayvanların dönem sonu ortalama ağırlıklarında artış.
	Bir önceki yıldan itibaren telef olan hayvanların sayısındaki değişim						Telef olan hayvan sayılarında azalma
	Kuzu ölüm oranındaki değişim						Kuzu ölüm oranlarında azalma
	Toplam yem miktarındaki değişim						Hayvanlara verilen ortalama yem miktarında artış olmaması
Bozkır Ekosistem Sağlığı Biyolojik Çeşitlilik	Ağaç sayısındaki değişim	Alansal / Tek Tek Dağları MP	Yıllık	Belirlenecek olan örnek alanlarda	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, sahadan veri toplama, CBS verileri	Mera uzmanı	Yeni ağaç (takribi 1-4 yaşında) sayılarında artış
	Nadir veya tehlikedeki türlerdeki değişim						Nadir ve tehlikedeki türlerin popülasyonlarında artış
	İstilacı / baskın türlerin dağılımındaki değişim						İstilacı/baskın türlerin popülasyon ve dağılım oranlarında azalma

Bileşen	İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi ve Araçları	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Bozkır Ekosistem Sağlığı, Biyokütle üretim etkinliği	Mera bitkileri işlevsel gruplarındaki (buğdaygil, baklagil, geniş yapraklı) değişim	Alansal / Tek Tek Dağları MP	Yıllık	Belirlenecek olan örnek alanlarda	İstatistiksel verilerin karşılaştırılması, sahadan veri toplama, CBS verileri	Mera uzmanı	Baklagil ve geniş yapraklı işlevsel gruplarında buğdaygillere göre oranda artış + buğdaygil işlevsel grubunda nominal (biyokütle temelli) artış
	Çok yıllık otsu bitki oranındaki değişim						Çok yıllık otsu bitkilerin tekyıllıklara oranlarında artış
	Çıplak toprak/ örtülü toprak oranındaki değişim						Örtülü toprak oranında (çıplak toprağa göre) kısa ve orta vadede artış
Bozkır Ekosistem Sağlığı, Ust-toprak korunumu	Rüzgâr erozyonu şiddetindeki değişim Su erozyonu şiddetindeki değişim	Alansal / Tek Tek Dağları MP	Yıllık	Belirlenecek olan örnek alanlarda, 0-30 cm’de	Su emilim ve tutum düzeneği ile sahadan veri toplama Araziden numune ve laboratuvar analizi Araziden numune ve mikroskop altı gözlem, işlevsel grup sayımı	Toprak uzmanı	Rüzgar erozyonunda kısa ya orta vadede azalma Su erozyonunda kısa ve orta vadede azalma
Bozkır Ekosistem Sağlığı, Ekosistemin uzun vadeli dirençliliği	Toprak su emilimi ve tutumundaki değişim						Toprak su emilim hızı ve tutum miktarında artış
	Toprak karbonundak/ organik madde miktarındaki değişim						
	Toprak biyolojisindeki değişim	İşlevsel gruplarda popülasyon artışı ve fungi: bakteri oranında artış					
Yönetim Etkinliği: Plana Uyum ve İçselleştirme	Otlatma planlarının uygulanmasını izleme: Plan faaliyetlerinin uygulanma başarısı ve hedeflerine ulaşma başarısındaki değişim	Alansal / Tek Tek Dağları MP	Yıllık	Belirlenecek olan örnek alanlarda	Uzmanlar tarafından yapılacak görüşmeler ve değerlendirmeler	Toprak uzmanı	Dinamik otlatma planlamalarına uygunluk oranında artış
	Bildirilen yasal ihlal sayısındaki değişim				İstatistiksel verilerin karşılaştırılması		Otlatma planlamalarına uygunsuzluk açısından yetkili otoritelerce resmî olarak kayıt altına alınmış ihlal sayılarında azalma
	Vejetatif toparlanma süresini sağlayan otlatma planlamaları hazırlama teknik kapasitesindeki değişim	Alansal / Tek Tek Dağları MP	Yıllık, otlatma dönemi sonunda	Belirlenecek olan örnek alanlarda	Uzmanlar tarafından hazırlanan özel değerlendirme formlarının doldurulması için yapılacak görüşmeler ve değerlendirmeler	Otlatma uzmanı	Arazi genelinde farklı alanlara yönelik, büyüme ve yavaş büyüme dönemleri dinamiklerine uygun vejetatif toparlanma dönemi sağlayabilen otlatma planlarının yetkili kurumlarca senelik bazda hazırlanması
	Yıllık otlatma planlarına yönelik yararlanıcılar tarafından yapılan değerlendirmelerdeki değişim				Uzmanlar tarafından hazırlanan özel değerlendirme formlarının doldurulması için yararlanıcılarla saha görüşmeleri		Uygulanan otlatma planının yararlanıcılar tarafından olumlu veya çok olumlu olarak değerlendirilmesi

İkinci Dönem İzleme Konuları: Birinci dönem izlemelerine konu olmayan alan özelindeki izleme konuları ikinci dönemde başlanacaktır. 6. yılın sonunda bir değerlendirme yapılarak izleme çalışmalarına devam edilecektir (Tablo 20, 21).

Tablo 20: Bileşenlere göre ikinci dönem izleme uygulama planı

Bileşen						
Çevresel						
İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Kirlilik: Yağmur sularındaki kirletici miktarındaki değişim	Alansal	Yıl boyunca her ay	Seçilmiş alanlar	Yağmur suyu biriktirilmesi ve iyon kromatografisiyle analizi	Ziraat mühendisi veya iklim uzmanı	Yağmur sularındaki kirletici miktarının artmaması
Kirlilik: Çöl tozlarındaki kirletici miktarındaki değişim	Alansal	Yıl boyunca her ay	Seçilmiş alanlar	Toz ölçümü	Ziraat mühendisi veya iklim uzmanı	Çöl tozlarındaki kirletici miktarlarının artmaması

Bileşen						
Biyolojik Çeşitlilik						
İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Kurt (Canis lupus) alan kullanımındaki değişim	Tür / popülasyon	Yıl boyu, aylık	Tek Tek Dağları MP	GPSli tasma	Büyük Memeli uzmanı	Alan kullanım büyüklüğünün azalmaması
Leopar keleri (Eublepharis angraminorum) birey sayısındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 3 kez, haziran-ağustos arası her ay bir gün	Rüstem Vadisi	Hat boyu sayım ve RFID veya fotoğraf ile markalama Alternatif metot: Yakala-İşaretle-Tekrar Yakala	Herpetolog	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
Küçük pullu çöl kertenkelesi (Mesalina microlepis) birey sayısındaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 3 kez, mart ortası - mayıs ortası her ay 1 gün	Şuayip Şehri	Hat boyu sayım	Herpetolog	Tespit edilen birey sayısının azalmaması
Bozkır yeşil çekirgesi (Isophya sikorai) popülasyon bolluğundaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 1 kez mayıs başı	Rüstem Deresi Vadisi ve civarı	Hat boyu sayım	Entomolog-Orthoptera uzmanı	Popülasyon bolluğunun azalmaması
Uğur böceği (Coccinella septempunctata) popülasyon bolluğundaki değişim	Tür / popülasyon	Yılda 1 kez mayıs başı	Alansal/ Tek Tek Dağları MP	Hat boyu sayım	Entomolog	Popülasyon bolluğunun azalmaması

Bileşen

Yönetim Etkinliği

İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Alanın yönetim etkinliğinin izlenmesi (METT analizi) sonuç puanında değişim	Alansal/ Tek Tek Dağları MP	3 yıllık	Alanın tümü	METT uygulaması ve karşılaştırma	Şanlıurfa DKMP İl Şube Müdürlüğü ve korunan alan izleme uzmanı	Korunan Alan Etkinliği İzleme Aracı sonuç puanının yükselmesi
Alanın yönetim etkinliğinin izlenmesi: UNESCO EOH aracı değerlendirmelerinde değişim	Alansal/ Tek Tek Dağları MP	Yıllık / 3 yıllık	Alanın tümü	UNESCO EOH aracı (12 araç) uygulanması ve karşılaştırma	Şanlıurfa DKMP İl Şube Müdürlüğü ve korunan alan izleme uzmanı	UNESCO EOH aracında yer alan 12 araçta ilerleme olması
Personel sayısı ve kapasitesindeki değişim	Alansal/ Tek Tek Dağları MP	3 yıllık	Alanın tümü	Yıllık faaliyet raporu	Şanlıurfa DKMP İl Şube Müdürlüğü	Personel sayısı ve kapasitesinin artması
Ekipman ve altyapı yatırımlarındaki değişim	Alansal/ Tek Tek Dağları MP	3 yıllık	Alanın tümü	Yıllık faaliyet raporu	Şanlıurfa DKMP İl Şube Müdürlüğü	Ekipman ve altyapı yatırımlarının artması

Bileşen

Bozkır Ekosistem Sağlığı Ekosistemin uzun vadeli dirençliliği

İzlenecek Çalışma Konusu	İzleme Düzeyi	İzleme Zamanı	İzlenecek Alan	İzleme Yöntemi	İzlemeyi Yapacak Birim	Başarı Göstergesi
Toprak su emilimi ve tutumundaki değişim	Alansal / Tek Tek Dağları MP	5 yıllık	Belirlenecek olan örnek alanlarda, 0-30 cm'de	Su emilim ve tutum düzeneği ile sahadan veri toplama	Toprak uzmanı	Toprak su emilim hızı ve tutum miktarında artış
Toprak karbonundak/organik madde miktarındaki değişim	Alansal / Tek Tek Dağları MP	5 yıllık	Belirlenecek olan örnek alanlarda, 0-30 cm'de	Araziden numune ve laboratuvar analizi	Toprak uzmanı	Toprak organik madde miktarında orta vadede artış
Toprak biyolojisindeki değişim	Alansal / Tek Tek Dağları MP	5 yıllık	Belirlenecek olan örnek alanlarda, 0-30 cm'de	Araziden numune ve mikroskop altı gözlem, işlevsel grup sayımı	Toprak uzmanı	İşlevsel gruplarda popülasyon artışı ve fungi: bakteri oranında artış

5. KAYNAKÇA

Allen, M.L., Roberts, N.M., Bauder, J.M. 2020. Relationships of catch-per-unit-effort metrics with abundance vary depending on sampling method and population trajectory. PLoS ONE 15(5): e0233444. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0233444>

Basant, S., Wilcox, B., Leite, P. and Morgan, C. 2020. When savannas recover from overgrazing, ecohydrological connectivity collapses. Environmental Research Letters. 15. 10.1088/1748-9326/ab71a1.

Başaran, M., Erpul, G., Uzun, O., ve Gabriels, D. 2011. Comparative efficiency testing for a newly designed cyclone type sediment trap for wind erosion measurements. Geomorphology, 130(3-4):343-51.

Bilgin, C.C. 2010. Yaban Hayatı Envanter Tekniklerinde Yeni Yaklaşımlar, Ankara, 2010. 21 sayfa

Boyla, K.A., Sınay, L., Dizdaroğlu, D.E. 2019. Türkiye Üreyen Kuş Atlası. WWF-Türkiye, Doğal Hayatı Koruma Vakfı. İstanbul. 86 sayfa.

Burnham, K. P., Anderson, D. R., White, G. C., Brownie, C. and Pollock, K. H. 1987. Design and Analysis Methods for Fish Survival Experiments Based in Release-Recapture. American Fisheries Society Monograph 5, American Fisheries Society, Bethesda, MA.

Burnham, K.P., Kenneth ve Anderson, D. 2004. Model Selection and Multimodel Inference. A Practical Information-theoretic Approach. 10.1007/978-0-387-22456-5_5.

Caughan, L., Oakley, K.L. 2001. Cost consideration for long-term ecological monitoring, Ecological Indicators Volume 1 Issue 2

Cooch, W. ve White, G. 2009. Program MARK: a Gentle Introduction (ninth ed.) (2009)

http://www.phidot.org/software/mark/docs/book/pdf/mark_book.zip

Cormack, R. 1964. Estimates of survival from the sighting of marked animals. Biometrika 51:429-438

ÇEM. 2016. ATD Hedef Belirleme Broşürü. ATDxHedefxBelirlemexTasxTRxm.pdf (tarimorman.gov.tr)

Çobanoğlu, A.E. 2010. Identification Of Demographic Structure And Population

Viability Analysis Of Gazella subgutturosa In Şanlıurfa. Ms Thesis, Middle East Technical University, Ankara, Turkey.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. 2018. Kış Ortası Su Kuşu Sayımları 2018. 34 sayfa.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. 2020. Yaban Hayvanı Yakalanması ve İzlenmesi Teknik Kılavuzu, 46 sayfa.

Dudu, D. 2020. Guidelines for Grazing and Livestock Monitoring- Conservation and Sustainable Management of Turkey's Steppe Ecosystems Project. Ankara, FAO-Tarım ve Orman Bakanlığı, 66 sayfa.

Elzinga, C.L. Salzer, D.W. Willoughby, J.W. Gibbs J.P. 2009. Monitoring Plant and Animal Populations: A Handbook for Field Biologists. Blackwell Science, 359 sayfa.

FAO-Tarım ve Orman Bakanlığı. 2019. Biyolojik Çeşitlilik, Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Değerler, Mevcut Otlama Faaliyetleri, Hayvancılık Durumu Üzerine Envanter Çalışmaları ve Değerlendirmeler Çalışması 3. Tematik Raporu, Türkiye'nin Bozkır Ekosistemlerinin Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi Projesi (GCP/TUR/061/GFF).

FAO ve ITPS. 2015. Status of the World's Soil Resources (SWSR) – Main Report. Food and Agriculture Organization of the United Nations and Intergovernmental Technical Panel on Soils, Rome, Italy.

FAO-MAF 2020. Guidelines for Monitoring- Conservation and Sustainable Management of Turkey's Steppe Ecosystems Project. Ankara, FAO-Tarım ve Orman Bakanlığı, 77 sayfa.

Frey, W. ve Lösch R. 1998. Lehrbuch der geobotanik. Pflanze und Vegetation in Raum und Zeit. Gustav Fischer Verlag, 436 p, Stuttgart.

Gamsız, K. ve Karahan, B. 2009. İki Farklı Bireysel Etiketleme Tekniğinin Levrek Anaçlarında Kullanımı, Yaşama Oranı Üzerine Etkisi ve Etkinliğinin Tespiti. Su Ürünleri Dergisi

Haçat, A. 2019. Yönetim etkinliği izleme aracı (METT) kullanılarak korunan alanlar kapsamında milli parkların yönetimsel açıdan değerlendirilmesi/ Administrative evaluation of national parks within the protected areas by using management effectiveness tracking tool (METT), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, Türkiye.

Hockings, M., James, R., Stolton, S., Dudley, N., Mathur, V., Makombo, J., Courrau, J., & Parrish, J. (2008). Enhancing our heritage toolkit: Assessing management effectiveness of natural World Heritage Sites. World Heritage Papers 23. Paris: UNESCO World Heritage Centre.

Jolly, G. 1965 Explicit estimates from capture-recapture data with both death and immigration-stochastic model. Biometrika 52:225–247

Kaplan, S., Başaran, M., Uzun, O., Nouri, A., Youssef, F., Deviren Saygın, S., Erpul, G. 2020. Spatial and quantitative assessment of wind erosion from adjacent dunes with different surface cover ratios. Environmental Monitoring and Assessment, 192(2).

Lebreton, J., Burnham, K., Clobert, J., Anderson, D. 1992. Modeling survival and testing biological hypothesis using marked animals: a unified approach with case studies. *Ecol Monogr* 62:67–118

Marsh, D.M. ve Trenham, P.C. 2008. Tracking current trends in plant and animal population monitoring. *Conservation Biology* 22: 647–655.

McKee, T.B., Doesken, N.J., Kleist, J. 1993. The relationship of drought frequency and duration to time scales. In *Proceedings of the 8th Conference on Applied Climatology*, 179-183

Mengüllüoğlu, D. 2019. Foraging Ecology, Genetic Diversity and Spatial Behaviour of Caucasian lynx in Anatolia, Chemistry and Pharmacy of Freie Universität Berlin, Doktora tezi, Berlin.

Otis, D. L., Burnham, K. P., White, G. C. and Anderson, D. R. 1978. Statistical inference from capture data on closed animal populations. *Wildlife Monographs* No. 62

Pollock, K. H., Solomon, D. L. and Robson, D. S. 1974. Tests for mortality and recruitment in a K-sample tag–Recapture experiment. *Biometrics* 30:77–87

Rist, J. 2007. Bushmeat Catch per Unit Effort in space and time: a monitoring tool for bushmeat hunting, Doctor of Philosophy at Imperial College London, University of London September 2007, 201 pages

Schmeller, D.S. 2008. European species and habitat monitoring: Where are we now? *Biodiversity and Conservation* 17: 3321–3326.

Seber, G. 1965. A note on the multiple recapture census. *Biometrika* 52:249–259

Stolton, S., Hockings, M., Dudley, N., MacKinnon, K., Whitten, T., & Leverington, F. (2007). Reporting Progress in Protected Areas: A sitelevel management effectiveness tracking tool, 2nd edn, World Bank/WWF Forest Alliance, Gland.

Şen, S. ve Yıldırım, İ. 2019. Eğitimde araştırma yöntemleri. Ankara: Nobel Yayınevi.

Tarım ve Orman Bakanlığı. 2019. Tarım ve Orman Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Plan. Ankara, 110 sayfa.

Tarım ve Orman Bakanlığı. 2020. 2020 Yılı Performans Programı. Ankara, 144 sayfa.

Tatarko, J., Van Donk, S.J., Ascough II, J.C. and Walker, D.G. 2016. Application of the WEPS and SWEEP models to non-agricultural disturbed lands. *Heliyon*, 2(12), e00215.

Uchiyama, R., Okochi, H., Kamiya, J., Asai, D., Kaneko, C., Ogata, H., Katsumi, N. 2018. The impacts of "urban-induced heavy rains" on the distribution of deposition fluxes of inorganic acidic substances in the Tokyo metropolitan area in summer. *Atmospheric Research*, 200, 109-116.

UNCCD ve FAO. 2020. Land Degradation Neutrality for Water Security and Combatting Drought. Bonn, Germany.

Uzun, O., Kaplan, S., Başaran, M., Deviren Saygın, S., Youssef, F., Nouri, A., Özcan, Au., and Erpul, G. 2017. Spatial distribution of wind-driven sediment transport rate in a fallow plot in Central Anatolia, Turkey. *Arid land research and management*, 31(2), 125-139.

Ülgen, H. ve Lise, Y. 2020. Biyolojik Çeşitlilik İzleme. Sayfa 177-202.

Ülgen, H., Zeydanlı, U., Lise, Y. (ed.) 2020. Orman ve Biyolojik Çeşitlilik. Doğa Koruma Merkezi, Ankara.

Wagg, C., Bender, S.F., Widmer, F., van der Heijden, M.G. 2014. Soil biodiversity and soil community composition determine ecosystem multifunctionality. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(14), 5266-5270.

Willeke, G., Hosking, J.R.M., Wallis, J.R., Guttman, N.B. 1994. The National Drought Atlas. U.S. Army Corps of Engineers, Water Resources Support Center, Institute for Water Resources.

Williams, B.K., Nichols, J.D., Conroy, M.J. 2002. Analysis and management of animal populations. Academic Press, San Diego.

World Heritage Centre. 2008. Enhancing our Heritage Toolkit: Assessing management effectiveness of natural World Heritage sites. World Heritage Papers, 23, UNESCO World Heritage Centre, Paris, France

www.amazon.com.tr/Nikon-Prostaff-16-48x60-G%C3%B6zetleme-Teleskobu/dp/B00BF8G6JU

www.atstrack.com/assets/images/gpsSystem/gpsSystemImages/g5-2d-min.jpg

www.bnotomasyon.com/urun/toprak-test-kiti/

www.decathlon.com.tr/explorer-900-pusula--id_8539932.html

www.elcobilmarket.com/urun/garmin-etrex-22x?gclid=Cj0KCQjwi7yCBhDJARIsAMWFScOsI6ZSiHyl9rrnXkDUP3ofl84YrMcv3FF-60gG6rjeaJPBFZZtpLIaAr7DEALw_wcB

www.environmental-expert.com/products/ams-regular-soil-augers-211713
www.hepsiburada.com/nikon-aculon-a211-10x50-durbun-p-OUTNKNBAA814SA?magaza=Teknoalshop

www.labor.com.tr/urun/tfa-35-1138-myweatherbox-smart-meteoroloji-istasyonu

www.livestockprotection.net/images/EZlarge.jpg

www.nuhungemisi.gov.tr/Projects/Ubenis. Erişim tarihi: 4 Ağustos 2020.

www.phidot.org/software/mark/docs/book. Cooch, E.G. & White, Gary. (2002). Progam MARK: a gentle introduction.

www.phidot.org/software/mark/docs/book

www.scientificservices.eu/item/wildlife-radio-telemetry-equipment-/2010

www.tr.dhgate.com/product/47-quot-reptile-snake-tongs-stick-grabber/438343978.html

www.ttgrup.com.tr/tarimsal-izleme-ve-bilgi-sistemi-tarbil/

www.tr.aliexpress.com/i/32898508429.html

www.uidevices.com/product/handheld-rfid-reader-iso/

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. 2014. SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Detay Yayıncılık.

Zeydanlı, U. ve Özüt, D. 2019. Biyolojik Çeşitliliğin Ormancılığa Entegrasyonu - Plancının Rehberi. Ankara, Doğa Koruma Merkezi, 173 sayfa.

6. EKLER

Ek 1. Öneri İzleme Grubu ve İzleme Grubu İş Tanımı

Ek 2. Protokol Taslağı

Ek 3. Veri Kayıt Formları

Ek 4. İzleme Ekipmanları ve Teknik Özellikleri

EK 1

Öneri İzleme Grubu ve İzleme Grubu İş Tanımı:

Hazırlanan izleme programının uygulanması için her dört bileşenin etkili olarak izlenmesini sağlayacak bir izleme grubunun oluşturulması önerilmektedir. İzleme programında yer alan izleme konularına göre izleme grubu için önerilen uzmanlıklar şunlardır:

- İzleme grubu koordinatörü
- Damarlı (Vasküler) bitki uzmanı
- Ekolog (ekosistem/habitat izleme için)
- Kuş türleri uzmanı
- Memeli türleri uzmanı
- Sürüngen ve çiftyaşar türleri uzmanı
- Omurgasız türler uzmanı (kelebek ve diğer omurgasız türleri)
- Toprak ve çevresel izleme uzmanı
- Sosyo-ekonomi izleme uzmanı
- Hayvancılık ve otlatma uzmanı
- Coğrafi Bilgi Sistemleri uzmanı
- Korunan alanlar uzmanı

İzleme Grubu Uzmanlarında Aranacak Asgari Özellikler:

- İzleme konusu özelinde en az yüksek lisans derecesine sahip olmak veya konuyla ilgili en az 5 yıl deneyime sahip olmak,
- İzleme yapılacak alanda çalışma deneyimine sahip olmak.
- İzleme grubu koordinatörünün izleme konularında en az 10 yıl deneyime sahip olması önerilmektedir.

İzleme Grubu Uzmanlarının Görevleri:

- İzleme programının iş planının uygulanması sürecinde uzmanlık konularında (arazi çalışmaları, analiz ve değerlendirme süreçlerinde) etkin görev almak,
- Konularıyla ilgili arazi ve değerlendirme çalışmalarını yapmak ve raporlamak,
- Yıllık İzleme Raporunun hazırlanmasında görev almak,
- 3 yılda bir hazırlanacak İzleme Durum Raporunun hazırlanmasında görev almak,
- İzleme programlarının uygulanmasında arazi çalışmalarına katılım sağlayan ilgili kurumların çalışanlarının izleme konusunda kapasitesini geliştirmeye destek olmak,
- İzleme veri tabanının güncellenmesine girdi sağlamak

EK 2

**T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI, DOĞA KORUMA VE MİLLÎ PARKLAR
3. BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ, ŞANLIURFA ORMAN BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ VE
ŞANLIURFA İL TARIM VE ORMAN MÜDÜRLÜĞÜ İLE HARRAN
ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ ARASINDA KIZILKUYU YHGS, TEK TEK
DAĞLARI MİLLÎ PARKI VE KARACADAĞ BOZKIRLARI İZLEME
PROGRAMLARININ UYGULANMASINA İLİŞKİN
PROTOKOL TASLAĞI**

1. TARAFLAR

İş bu Protokol; aşağıda adres ve iletişim bilgileri yer alan Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar 3. Bölge Müdürlüğü, Şanlıurfa Orman Bölge Müdürlüğü, Şanlıurfa İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ve Harran Üniversitesi Rektörlüğü arasında aşağıda yazılı şartlar çerçevesinde yapılmıştır.

T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI DOĞA KORUMA VE MİLLÎ PARKLAR 3. BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

Adres : Doğukent Mah. Fatih Sultan Mehmet Bulvarı No:1 Karaköprü/ Şanlıurfa
İletişim : (0414) 313 55 39

T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI ŞANLIURFA İL TARIM VE ORMAN MÜDÜRLÜĞÜ

Adres : İmambakır Mahallesi Veteriner Caddesi No: 19 Haliliye/Şanlıurfa
İletişim: (0414) 313 27 11

T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI ŞANLIURFA ORMAN BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

Adres : Doğukent Mah. Fatih Sultan Mehmet Bulvarı No:1 Karaköprü/ Şanlıurfa
İletişim : (0414) 347 93 29

HARRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Adres: Şanlıurfa-Mardin Karayolu Üzeri 18. Km Şanlıurfa
İletişim: (0414) 318 30 00

2. MAKSAT VE KAPSAM

Bu protokolün maksadı; Türkiye'nin Bozkır Ekosistemlerinin Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi Projesi kapsamında hazırlanan Kızilkuyu YHGS, Tek Tek Dağları Milli Parkı ve Karacadağ Bozkırları İzleme Programlarının etkin uygulanması için programlarda yer alan çevresel izleme bileşeni, biyolojik çeşitlilik izleme bileşeni (tür/popülasyon, habitat/ekosistem düzeyinde), sosyo-ekonomik izleme bileşeni ve hayvancılık ve otlatma izleme alt planında yer alan konuların izlenmesidir.

3. HUKUKİ DAYANAK

- 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 410 ncu ve 420 nci maddeleri,
- Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarının Korunması (Bern) Sözleşmesi,
- Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
- "Şanlıurfa Valiliği, Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar 3. Bölge Müdürlüğü, Şanlıurfa Orman Bölge Müdürlüğü ve Şanlıurfa İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Arasında "Şanlıurfa Bozkır Koruma Strateji ve Eylem Planı"nın Uygulanması ve İzlenmesine İlişkin Protokol.

4. TANIMLAR ve KISALTMALAR

Protokol metninde,

Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar 3. Bölge Müdürlüğü "3. Bölge Müdürlüğü",

Şanlıurfa Orman Bölge Müdürlüğü "Orman Bölge Müdürlüğü",

Şanlıurfa İl Tarım ve Orman Müdürlüğü "İl Müdürlüğü",

Harran Üniversitesi Rektörlüğü "Üniversite",

Fauna: Omurgalı yaban hayvanlarını (kuşlar, memeliler, sürüngenler ve çiftyaşarlar) ve omurgasız hayvanları (kelebek ve böcek türleri)

Flora: Damarlı bitkileri

Özellikli Alan: Habitat/ekosistem düzeyinde yapılan izlemede; izlenecek hedef türlerce zengin habitatlar, özellikli bitki toplumları ve özellikli yaban hayvanı alanlarını

İzleme Grubu: İzleme programının etkin uygulanması için oluşturulan uzmanları grubunu (İzleme grubu koordinatörü, damarlı (vasküler) bitki uzmanı, ekolog (ekosistem/habitat izleme için), kuş türleri uzmanı, memeli türleri uzmanı, sürüngen ve çiftyaşar türleri uzmanı, omurgasız türler uzmanı (kelebek ve böcek türleri), Toprak ve çevresel izleme uzmanı, sosyo-ekonomi izleme uzmanı, hayvancılık ve otlatma uzmanı, Coğrafi Bilgi Sistemleri uzmanı, korunan alanlar uzmanı)

ifade eder.

5. TEMEL ESASLAR

Türkiye'nin Bozkır Ekosistemlerinin Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi Projesi kapsamında hazırlanan Kızılıkuyu YHGS, Tek Tek Dağları Milli Parkı ve Karacadağ Bozkırları İzleme Programlarının etkin uygulanması için programlarda yer alan çevresel izleme bileşeni, biyolojik çeşitlilik izleme bileşeninde damarlı bitkiler ve omurgalı yaban hayvanları (kuşlar, memeliler, sürüngenler, çift yaşarlar), kelebek ve böcek türlerini tür /popülasyon düzeyinde, özellikli alanları ise habitat/ekosistem düzeyinde, sosyo-ekonomik izleme bileşeni ve hayvancılık ve otlatma izleme alt planında yer alan konularını izleme işini kapsamaktadır.

İş programı, izleme programları çerçevesinde Harran Üniversitesi tarafından görevlendirilen uzman personel ve 3. Bölge Müdürlüğü, Orman Bölge Müdürlüğü ve İl Müdürlüğü iş birliğinde hazırlanır.

6. TARAFLARIN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

6.1. 3. Bölge Müdürlüğünün Yükümlülükleri:

6.1.1. Çalışma alanına yönelik 1/25.000 ölçekli sayısal topoğrafik haritalar, 3. Bölge Müdürlüğü tarafından sağlanacaktır.

6.1.2. Çalışmalar süresince kullanılacak fotoğraf makinası, fotokapan, GPS, dürbün, teleskop gibi araç ve gereçleri karşılayacaktır.

6.1.3. İzleme programları kapsamında toplanacak örneklerin usulüne uygun saklanması sağlanacaktır.

6.1.4. Arazi çalışmasına katılan Bakanlık personeli olan kişilerin harcırahları, 6245 Sayılı Harcırah Kanunu'nun ilgili maddesi gereğince, Bakanlık personeli olmayan uzmanların/kişilerin harcırahları ise kendi kurumlarınca karşılanacaktır.

6.1.5. Protokol kapsamında gerekli resmi yazışmaların sekretarya işi 3. Bölge Müdürlüğü tarafından yapılacaktır.

6.1.6. Arazi çalışmalarında araç tahsisi yapacaktır.

6.1.7. Arazi çalışmalarına, 3. Bölge Müdürlüğü personeli ile Üniversite tarafından görevlendirilen uzman(lar) birlikte katılım sağlayacaktır.

6.2. Orman Bölge Müdürlüğünün Yükümlülükleri:

6.2.1. Çalışma alanına yönelik 1/25.000 ölçekli sayısal orman meşcere haritaları, Bölge Müdürlüğü tarafından sağlanacaktır.

6.2.2. Orman ekosistemiyle ilgili arazi çalışmalarında araç tahsisi yapacaktır.

6.2.3. Arazi çalışmalarına, Orman Bölge Müdürlüğü personeli ile Üniversite tarafından görevlendirilen uzman(lar) birlikte katılım sağlayacaktır.

6.3. İl Müdürlüğünün Yükümlülükleri:

6.3.1. Çalışma alanına yönelik 1/25.000 ölçekli sayısal tarım ve mera haritaları ve bilgileri, İl Müdürlüğü tarafından sağlanacaktır.

6.3.2. Tarım ve mera konularıyla ilgili arazi çalışmalarında araç tahsisi yapacaktır.

6.3.3. Arazi çalışmalarına, İl Müdürlüğü personeli ile Üniversite tarafından görevlendirilen uzman(lar) birlikte katılım sağlayacaktır.

6.4. Üniversitenin Yükümlülükleri:

6.4.1. Bu protokol ekinde verilen Kızılkuyu YHGS, Tek Tek Dağları Milli Parkı ve Karacadağ Bozkırları İzleme Programları kapsamında İzleme Grubunun oluşturulması için uzmanları görevlendirecektir.

6.4.2. Uzmanlık gerektiren çalışmaların bilimsel temellere dayalı olarak yürütülmesini sağlayacaktır.

6.4.3. Yıllık ve üç yıllık raporların hazırlanmasından sorumlu olacaktır.

7. PROTOKOLÜN SÜRESİ

Bu protokol imza tarihinden itibaren yürürlüğe girer ve 6 yıl yürürlükte kalır. 6 yıl sonunda ihtiyaç duyulması halinde yeni bir protokol yapılır.

8. TADİL VE GÖZDEN GEÇİRME

Taraflardan her biri bu protokol hükümlerinin tamamı veya bir kısmında değişiklik yapmak istediği takdirde önceden yazılı olarak söz konusu talep karşı tarafa bildirilir ve istenilen değişiklikler 3.Bölge Müdürlüğü, Orman Bölge Müdürlüğü, İl Müdürlüğü ve Üniversite tarafından karşılıklı anlaşma yolu ile yapılır.

9. UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ

Bu protokol hükümlerinin yorumlanmasından veya uygulanmasından dolayı ortaya çıkacak uyuşmazlıklar karşılıklı görüşme yoluyla çözülür.

10. İHTİLAFLARIN ÇÖZÜMÜ VE YETKİLİ MAHKEME

Bu protokolden kaynaklanan anlaşmazlıkların mutabakat yolu ile çözümlenememesi durumunda, söz konusu ihtilafların çözümünde "Şanlıurfa Mahkemeleri" yetkilidir.

11.YÜRÜRLÜK

Bu protokol, 11 madde ve Eki Kızılkuyu YHGS, Tek Tek Dağları Milli Parkı ve Karacadağ Bozkırları İzleme Programları ibaret olup protokol taraflarına verilmek üzere 2 nüsha olarak düzenlenmiş ve .../.../2021 tarihinde taraflarca imzalanarak yürürlüğe girmiştir.

EK: Kızılkuyu YHGS, Tek Tek Dağları Milli Parkı ve Karacadağ Bozkırları İzleme Programları

Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar 3. Bölge Müdürlüğü

Tarım ve Orman Bakanlığı Şanlıurfa Orman Bölge Müdürlüğü

Tarım ve Orman Bakanlığı Şanlıurfa İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Harran Üniversitesi Rektörlüğü

EK 3

Ek 3. Arazi Çalışmaları ve Değerlendirmeleri için Kayıt Formları ve Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na Giriş Bilgileri

Ek 3.1 Çevresel İzleme Formları**Ek 3.1.1 Toprak Örnek Alımı El Kartı Örneği**

İzleme Konusu:			İzleme Yılı:		Numune Alma Ekibi:				
İzleme Alanı:			Tarih:						
Örnek No:	Koordinat (Zon/ X - Y):	Derinlik (cm)	Yükselti	Arazi Örtüsü-Bozkır Bitki Örtüsü	Arazi Örtüsü-Tarım Tipi	Tarım Ürünü	Bakı	Taşıllık	Kayalılık
		☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu			☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ %25-49 ☐ <%50	☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ <%25
		☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu			☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ %25-49 ☐ <%50	☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ <%25
		☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu			☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ %25-49 ☐ <%50	☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ <%25
		☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu			☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ %25-49 ☐ <%50	☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ <%25
		☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu			☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ %25-49 ☐ <%50	☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ <%25
		☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu			☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ %25-49 ☐ <%50	☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ <%25
		☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu			☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ %25-49 ☐ <%50	☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ <%25
		☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu			☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ %25-49 ☐ <%50	☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ <%25
		☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu			☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ %25-49 ☐ <%50	☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ <%25
		☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu			☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ %25-49 ☐ <%50	☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ <%25
		☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu			☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ %25-49 ☐ <%50	☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ <%25
		☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu			☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ %25-49 ☐ <%50	☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ <%25
		☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu			☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ %25-49 ☐ <%50	☐ <%10 ☐ %10-25 ☐ <%25
Notlar:									

Her numune için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.1.2 Toprak Karbonu Değerlendirme Formu

Değerlendirme Konusu:			Değerlendirme Yılı:	Değerlendirme Ekibi:						
Değerlendirme Alanı:										
Bozkır						Tarım				
	Toprak Organik Karbon Değeri		Eğilim				Toprak Organik Karbon Değeri		Eğilim	
Örnek No:	Bir Önceki İzleme Dönemi	Değerlendirme Dönemi	Azalma	Artış	Sabit	Örnek No:	Bir Önceki İzleme Dönemi	Değerlendirme Dönemi	Azalma	Artış
Notlar:										

Her numune için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.1.3 Toprak Besin Döngüsü-Bitki Besin Elementleri Arazi Veri Kayıt Formu

İzleme Konusu:				İzleme Yılı:		Numune Alma Ekibi:					
İzleme Alanı:				Tarih:							
Örnek No:		Koordinat (Zon/ X -Y):	Derinlik (cm)	Yükselti	Arazi Örtüsü-Bozkır: Bitki Örtüsü	Arazi Örtüsü-Tarım: Tipi	Tarım Ürünü	Bakı	Azot	Fosfor	Potasyum
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
			☐ 0-15 ☐ 15-30 ☐ <15		☐ Zayıf ☐ Orta ☐ Yoğun	☐ Kuru ☐ Sulu					
Notlar:											

Her numune için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.1.4 Bitki Besin Elementleri Değerlendirme Formu

Değerlendirme Konusu:			Değerlendirme Yılı:				Değerlendirme Ekibi:						
Değerlendirme Alanı:													
Bozkır							Tarım						
		Bitki Besin Elementi		Eğilim					Bitki Besin Elementi		Eğilim		
Örnek No:		Bir Önceki İzleme Dönemi	Değerlendirme Dönemi	Azalma	Artış	Sabit	Örnek No:		Bir Önceki İzleme Dönemi	Değerlendirme Dönemi	Azalma	Artış	Sabit
	Azot							Azot					
	Fosfor							Fosfor					
	Potasyum							Potasyum					
	Azot							Azot					
	Fosfor							Fosfor					
	Potasyum							Potasyum					
	Azot							Azot					
	Fosfor							Fosfor					
	Potasyum							Potasyum					
	Azot							Azot					
	Fosfor							Fosfor					
	Potasyum							Potasyum					
	Azot							Azot					
	Fosfor							Fosfor					
	Potasyum							Potasyum					
Notlar:													

Her numune için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.1.5 Rüzgar Erozyonu Tuzak Ölçüm Sonuçları (Rüzgar Hızı 6m.sn geçtiğinde yılda en az 4 ölçüm yapılmalıdır)

İzleme Konusu:			İzleme Yılı:		Örnek Alma Ekibi:	
İzleme Alanı:			Tarih:			
Olay No (Rüzgar)		Direkteki tuzaklarda tutulan sediman (gram)				
		20cm	40cm	60cm	80cm	100cm
Tuzak Direği No						
Tuzak Direği No						
Tuzak Direği No						
Tuzak Direği No						
Tuzak Direği No						
Tuzak Direği No						
Tuzak Direği No						
Tuzak Direği No						
Tuzak Direği No						
Tuzak Direği No						
Notlar:						

Ek 3.1.6 İzleme Değerlendirme Formu Rüzgar Erozyonu

Değerlendirme Konusu:		İzleme Yılı:	Değerlendirme Ekibi:				
Değerlendirme Alanı:		BEST düzeneği Koordinat (Zon/ X - Y):					
BEST Düzeneği No:							
		Tuzak giriş alanı başına sediman taşınması	Tuzak giriş alanı başına sediman taşınması	Dikey sediman taşınımı	Toplam sediman taşınımı	Sediman taşıma oranı	
Ölçüm tarihi:							
Ölçüm tarihi:							
Ölçüm tarihi:							
Ölçüm tarihi:							
Ölçüm tarihi:							
Ölçüm tarihi:							
Ölçüm tarihi:							
Ölçüm tarihi:							
Ölçüm tarihi:							
Rüzgar erozyonu değerlendirme:			Notlar:				

Her düzenek için yılda 1 form doldurulacaktır.

Ek 3.1.7 Yağmur suyu analiz sonuçları

İzleme Konusu:	İzleme Yılı:	Numune Alma Ekibi:							
İzleme Alanı:		Tarih:							
Örnek No:	Koordinat (Zon/ X -Y):	NH4+	Na+	K+	Mg2+	Ca2+	Cl-	NO3-	SO4-
Notlar:									

Aylık doldurulacaktır.

Ek 3.1.8 Yağmur suyu kirleticileri değerlendirme formu

Değerlendirme Konusu:	İzleme Yılı:	Değerlendirme Ekibi:											
Değerlendirme Alanı:													
Örnek No:		Koordinat (Zon/ X -Y):											
Kirletici	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Ortalama
NH4+													
Na+													
K+													
Mg2+													
Ca2+													
Cl-													
NO3-													
SO4-													
	Bir Önceki İzleme Dönemi	Değerlendirme Dönemi	Eğilim Azalış Artış Sabit							Notlar:			
NH4+													
Na+													
K+													
Mg2+													
Ca2+													
Cl-													
NO3-													
SO4-													

Her yıl ve her nokta için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.1.9 öl tozları analiz sonuçları

İzleme Konusu:		İzleme Yılı:		Numune Alma Ekibi:
İzleme Alanı:		Tarih:		
Örnek No:	Koordinat (Zon/ X -Y):	NO2-	SO2-	Ağır metaller
Notlar:				

Aylık doldurulmalıdır

Ek 3.1.10 öl tozları değerlendirme formu

Değerlendirme Konusu:	İzleme Yılı:	Değerlendirme Ekibi:											
Değerlendirme Alanı:													
Örnek No:	Koordinat (Zon/ X - Y):												
Kirletici	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Ortalama
NO2-													
SO2-													
Ağır metaller													
	Bir Önceki İzleme Dönemi	Değerlendirme Dönemi	Eğilim Azalış Artış Sabit							Notlar:			
NO2-													
SO2-													
Ağır metaller													

Her yıl ve her nokta için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.2 Biyolojik Çeşitlilik İzleme Formları

Ek 3.2.1 Fotokapan Kurma Formu (Büyük Memeliler)

İzleme Konusu:		Hava Durumu:		Foto No:	İzleme Ekibi:
İzleme Alanı:		Hava Sıcaklığı:			
İzleme Yılı:		Yükselti:			
İzleme Ayı:		Çalışma Başlama-Bitiş Saati:			

İstasyon No	Kamera No	Kilit/ Anahtar No.	Tarih	Koordinat Zon X Y Z	Mevkii	Nereye Bağlandı	Habitat	Pil	Kart	Foto /Video	Ayar	Test	Kontrol Edilecek Tarih	Not

Fotokapan istasyonları civarında hedef tür üzerindeki tehditler	Tehdit	İstasyon	Düşük	Orta	Yüksek	Tedbirler, öneriler	Diğer tehditler:

İstasyon No: Her sistematik örnekleme noktası bir istasyon olarak kabul edilir ve numara verilir
Kamera No: Kapan numarası
Neye Bağlandığı: Ağaç, direk, taş, vb.
Pil: Dolu/Yarı Dolu vs.
Kart: Kartın boş olup olmadığı kontrol edildi mi?
Habitat: Orman, çalılık, bahçe, tarla, bozkır, dere/göl kenarı, sulakalan
Koordinat: GPS koordinatı (GPS aletinin pozisyon/konum formatı UTM, Datum ise WGS 84 olarak ayarlanmalıdır)

Kontrol edilecek tarih: Yerleştirilen fotokapanın, tekrar gelinip kontrol edileceği muhtemel tarih
Ayar: Kaç sn aralıkla, kaç foto/video çekecek
Foto/Video: Fotokapan fotoğraf mı yoksa video çekmek için mi ayarlandı?
Tarih: gün/ay/yıl
Mevkii: Mevkiinin adı
Personel: Fotokapanı yerleştiren personelin adı
Not: Herhangi önemli not

Ek 3.2.2 Fotokapan Toplama Formu (Büyük Memeliler)

İzleme Konusu:		Hava Durumu:		Foto No:	İzleme Ekibi:
İzleme Alanı:		Hava Sıcaklığı:			
İzleme Yılı:		Yükselti:			
İzleme Ayı:		Çalışma Başlama-Bitiş Saati:			

İstasyon No	Kamera No	Tarih	Pil	Fotokapan aynı yerde bırakıldıysa
				Pil Değişimi
				Kart Değişimi

Notlar

Fotokapanın yeri değiştiyse fotokapan kurma formu doldurulmalıdır. Fotokapanın yeri değiştiyse yeni fotokapan kurma formuna eski istasyon ve kamera no bilgisi not alınmalıdır. Bu forma ise fotokapanın yeni kurulduğu nokta için istasyon ve GPS koordinatları notu alınmalıdır.

İstasyon No: Her sistematik örnekleme noktası bir istasyon olarak kabul edilir ve numara verilir
Kamera No: Kapan numarası
Neye Bağlandığı: Ağaç, direk, taş, vb.
Pil: Dolu/Yarı Dolu vs.
Kart: Kartın boş olup olmadığı kontrol edildi mi?
Habitat: Orman, çalılık, bahçe, tarla, bozkır, dere/göl kenarı, sulakalan
Koordinat: GPS koordinatı (GPS aletinin pozisyon/konum formatı UTM, Datum ise WGS 84 olarak ayarlanmalıdır)

Kontrol edilecek tarih: Yerleştirilen fotokapanın, tekrar gelinip kontrol edileceği muhtemel tarih
Ayar: Kaç sn aralıkla, kaç foto/video çekecek
Foto/Video: Fotokapan fotoğraf mı yoksa video çekmek için mi ayarlandı?
Tarih: gün/ay/yıl
Mevkii: Mevkiinin adı
Personel: Fotokapanı yerleştiren personelin adı
Not: Herhangi önemli not

Ek 3.2.3 Fotokapan Veri Giriş Formu (Büyük Memeliler)

İzleme Konusu:		Hava Durumu:		Foto No:	İzleme Ekibi:
İzleme Alanı:		Hava Sıcaklığı:			
İzleme Yılı:		Yükselti:			
İzleme Ayı:		Çalışma Başlama-Bitiş Saati:			

[illegible]

Aynı istasyonda aynı tür için 15 dk içinde yapılan farklı tetiklemeler tek kayıt olarak alınacaktır.

Ek 3.2.4 İzleme Değerlendirme Formu (Büyük Memeliler-Kurt, Herpetofauna-Koca engerek, leopar keleri)

Değerlendirme Konusu:			Değerlendirme Ekibi:
Değerlendirme Alanı:			
Değerlendirme Yılı:			
Bir önceki yıl popülasyon büyüklüğü tahmini:			
Değerlendirme yılı popülasyon büyüklüğü tahmini:			Popülasyon büyüklüğünün eğilimi:
Bir önceki yıl veri toplama yöntemi:			Artıyor ☐
Değerlendirme yılı veri toplama yöntemi:			Azalıyor ☐
Bir önceki yıl veri analiz yöntemi:			Sabit ☐
Değerlendirme yılı veri veri analiz yöntemi:			Popülasyonbüyüklüğündeki eğilim ile ilgili değerlendirme:
Bir önceki yıl tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:	Değerlendirme yılı tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:		
Tehdit	Derecesi	Derecesi	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Tehditlerle ilgili değerlendirme:
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
Diğer Notlar:			

Her hat için bir form doldurulacaktır

Ek 3.2.5 Nuhun Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na Veri Giriş Bilgileri (Fauna)

Aşağıdaki bilgiler Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na girecek her kayıt için tutulmalıdır.

BÖLGE ADI:	Orman ve Su İşleri Bakanlığı Bölge Müdürlüğü Nosu girilecektir. Örneğin "3. Bölge Md."
İL ADI:	Verinin tespit edildiği ilin adı girilecektir. Örneğin "Şanlıurfa"
TÜR:	Latince isim girilecektir. Örneğin "Lynx lynx".
ALT TÜR:	Varsa alttür adı girilecektir. Örneğin Ovis gmelinii anatolica için sadece "anatolica" girilecektir.
VARYETE:	Varsa varyete adı girilecektir.
TÜRKÇE ADI:	Türün türkçe adı girilecektir.
UTM ZONE:	Kayıt noktasının UTM Zonu girilecektir.
UTM X:	Kayıt noktasının x Koordinat değeri girilecektir.
UTM Y:	Kayıt noktasının y Koordinat değeri girilecektir.
YÜKSELTİ:	Sayısal değer girilecektir, Örneğin "1200 m" için 1200 sayısal değeri girilecektir.
TARİH:	Kayıt tarihi "gün.ay.yıl" formatında girilecektir.
TESPİT ŞEKLİ:	"Arazi" veya "literatür" şeklinde doldurulacaktır.
BERN:	EK-I, EK-II, EK-III veya Liste dışı kategorilerinden biri girilecektir.
CITES:	EK-I, EK-II, EK-III veya Liste dışı kategorilerinden biri girilecektir
IUCN:	Kırmızı liste kategorilerinden uygun olan girilecektir: CR , EN, VU, NT, LC, DD, NE, EX, EW.
ENDEMİK:	Endemik, lokal endemik veya endemik değil şeklinde doldurulacaktır.
RELİKT:	Daha önce geniş dağılımı olan, farklı sebeplerle küçük popülasyonlar halinde bir bölgede sıkışmış popülasyonları ifade eder. Relikt veya relikt değil şeklinde doldurulacaktır.
OSB:	Türün bakanlık tarafında korunma durumunu ifade eder. "Koruma altında" veya "Koruma altında değil" şeklinde doldurulacaktır.

MAKK	Merkez Av Komisyonu kararına göre koruma durumunu ifade eder. EK Liste-1, EK-Liste-2, EK Liste-3 veya Liste dışı şeklinde doldurulacaktır.
BİREY SAYISI:	Türün odun dışı hayvansal ürün olarak kullanılan kısımları varsa belirtilecek. Post, Boynuz, Diş, Deri, Tırnak, Et, Zehir, Tüm canlı, Yumurta, Kabuk, Salgı, Feromon, Gübresi, Larva, Süt, Bal, Kan ve Doku, Tüy, Kıl, Diğer veya Yok şeklinde doldurulacaktır.
YOĞUNLUK:	Nadir, orta, yaygın veya bilinmiyor şeklinde doldurulacaktır. Nadir (Alanda nadiren gözleniyor), Orta (Alanda her zaman değil ama sıklıkla gözleniyor), Yaygın (Alanda yüksek sayıda gözleniyor), Bilinmiyor (Yoğunluk bilgisi verilemiyor)"
GÖÇ DURUMU:	Sadece kuşlar için "Yerli, Transit göçmen, Yaz ziyaretçisi, Kış ziyaretçisi, Raslantısal göçmen, Bilinmiyor" şeklinde doldurulacaktır.
ÜREME:	Sadece kuşlar için aşağıda belirtilen üreme kodları girilecektir. 0 -Gözlemci türün gözlem yerinde ve zamanında üremediğine emin 1 - Tür, üreme döneminde olası üreme HABİTATINDA gözlendi 2 - Üreme döneminde ÖTEN (ya da üreme çağrıları duyulan) erkek(ler) gözlendi 3 - Üreme döneminde uygun üreme habitatında bir ÇİFT gözlendi 4 - En az iki farklı günde TERRİTORYUM belirleme davranışları ile belirgin bir territoryum gözlendi 5 - Çiftleşme ve KUR DAVRANIŞI 6 - Muhtemel bir YUVAYI ziyaret 7 - Erişkinlerin HEYECANLI davranışları ve endişeli ötüşleri 8 - Erişkinlerde KULUÇKAYA YATMA AÇIKLIĞI belirlendiği (elde gözlem) 9 - Yuva YAPIMI ya da yuva deliği açma 10 - ERİŞKİN İLGİYİ KENDİNE ÇEKİYOR ya da yaralı taklidi yapıyor 11 - Kullanılan YUVA ya da yumurta kabukları bulundu (çalışma süresinde yapılmış ya da kullanılmakta olan) 12 - Yeni UÇMAYA BAŞLAMIS (ötücü kuşlar gibi) ya da TÜYSÜZ yavru (tavukgiller ve su kuşları gibi) 13 - KULLANILAN YUVA olduğunu gösteren: Yuvaya giren ya da çıkan bireyler (içerisi görülmeyen yüksekteki yuvalar ve yuva delikleri de dahil) ya da kuluçkaya yatan birey gözlendi 14 - Erişkin YUVADAN ATIK taşıyor ya da YUVAYA YEMEK getiriyor 15 - YUMURTA içeren yuva 16 - İçinde YAVRU olan ya da yavru sesi gelen YUVA 99 - Üreme kodu kontrol edilmedi

GÖZLEM TİPİ:	Doğrudan gözlem (türün doğrudan kendisini gözlemek), Dolaylı Gözlem (türe ait iz veya belirti), Doğruluğu denetlenen anket bilgisi veya Liste Dışı şeklinde doldurulacaktır.
REFERANS:	Literatür verileri için doldurulacaktır.
İZLEME GÖSTERGESİ:	İzlenecek tür veya izlemeye konu değil şeklinde doldurulacaktır.
GÖZLEM BAŞLANGIÇ SAATİ:	Gözlem başlangıç saati girilecektir.
GÖZLEM BİTİŞ SAATİ:	Gözlem bitiş saati girilecektir.
EKONOMİK DEĞER:	Türün ekonomik değeri varsa belirtilecektir.
CANLI GRUBU:	Tür grubu yazılacaktır.
MÜLKİYET TİPİ:	Mülkiyet tipi yazılacaktır, kamu, özel, diğer.
MÜLKİYET AÇIKLAMASI:	Mülkiyet açıklaması yazılacaktır. Arazi kullanım tipi olarak düşünülebilir, orman, tarım arazisi, mera gibi.
NOTLAR:	herhangi bir not varsa yazılacaktır.
FOTO NO:	Fotoğraf adı bölgeno_ilno(plaka numarası) _tür adı şeklinde isimlendirilecektir.
ÖNERİ ve TEDBİRLER:	Tedbir ve öneriler yazılacaktır.
TEHDİTLER:	Yapılaşma, Tarımsal uygulamalar, Enerji ve madencilik, ulaşım, aşırı kullanımı, doğadan toplama, insan faaliyetleri, doğal sistem değişiklikleri, istilacı türler, Kirlilik, İklim değişikliği, jeolojik olaylar, kültürel ve sosyal tehditler veya diğer seçeneklerinden biri girilecektir.
TEHDİT DERECEŚİ:	Düşük, orta, yüksek veya yok şeklinde girilecektir.

Ek 3.2.6 İzleme Değerlendirme Formu (GPSli tasma-Kurt)

İzleme Konusu:				Değerlendirme Ekibi:
İzleme Alanı:				
İzleme Yılı:				
Bir önceki yıl veri analiz yöntemi:				
Değerlendirme yılı veri veri analiz yöntemi:				Bir önceki yıla göre kullanım alanı büyüklüğü:
	Kullanım alanı büyüklüğü (ha)			Artıyor ☐ Azalıyor ☐ Sabit ☐
	Minimum Konveks Poligon	Sabit kernel	Kernel Brownian Bridge	Kullanım alanı büyüklüğündeki değişim ile ilgili değerlendirme:
Dişi (bir önceki yıl)				
Dişi (izleme yılı)				
Erkek (bir önceki yıl)				
Erkek (izleme yılı)				
Notlar:		İzlenen Birey Sayısı		
		Dişi (bir önceki yıl)		
		Dişi (izleme yılı)		
		Erkek (bir önceki yıl)		
		Erkek (izleme yılı)		

Her yıl için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.2.7 Filistin Körfaresi Arazi Veri Kayıt Formu

İzleme Konusu:				İzleme Ekibi:			Notlar
İzleme Alanı:							
İzleme Yılı:							
İzleme Ayı:							
İstasyon No/Kare no:				Hava Durumu:			
En Yakın Yerleşim:				Hava Sıcaklığı:			
Tarih:				Çalışma Başlama-Bitiş Saati:			
Gözlem Bilgileri							
Gözlem no	Gözlem Saati	Birey sayısı	Alan Koordinatı (Zon/ X -Y):	Habitat	Yuva Yükseltisi	Yoğunluk (Nadir, Orta, Yaygın)	Foto
Birey sayısı			Tehditler, dereceleri (düşük, orta, yüksek):			Tedbirler, öneriler:	

Her kare için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.2.8 Filistin Körfaresi Değerlendirme Formu

Değerlendirme Konusu:							Değerlendirme Ekibi:			
Değerlendirme Alanı:										
Değerlendirme Yılı:										
Tarih:										
Kare No	Değerlendirme yılı Mart ayı birey sayısı	Değerlendirme yılı Nisan ayı birey sayısı	Bir önceki yıl Mart ayı birey sayısı	Bir önceki yıl Nisan ayı birey sayısı	Eğilim			Bir önceki yıl tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:		Değerlendirme yılı tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:
					Artış ☐	Sabit ☐	Azalış ☐	Tehdit	Derecesi	Derecesi
					Artış ☐	Sabit ☐	Azalış ☐		Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐
					Artış ☐	Sabit ☐	Azalış ☐		Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐
					Artış ☐	Sabit ☐	Azalış ☐		Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐
					Artış ☐	Sabit ☐	Azalış ☐		Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐
					Artış ☐	Sabit ☐	Azalış ☐		Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐
					Artış ☐	Sabit ☐	Azalış ☐		Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐
					Artış ☐	Sabit ☐	Azalış ☐		Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐
					Artış ☐	Sabit ☐	Azalış ☐		Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐
					Artış ☐	Sabit ☐	Azalış ☐		Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐

Her kare için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.2.9 Hat Boyu Sayım Arazi Veri Kayıt Formu (Herpetofauna-Çöl varanı, Koca engerek, leopar keleri, Küçük pullu çöl kertenkelesi; Kuşlar – Çöl toymarı)

İzlenen Tür/Türler					İzleme Ekibi:			
İzleme Alanı								
İzleme Tarihi (G/A/Y)								
En Yakın Yerleşim								
Hat Başlangıç Koordinatı UTM-WGS84 (Zon/X/Y)					Bulutluluk (%)			
Hat Başlangıç Saati					Hava Sıcaklığı			
Hat Bitiş Koordinatı UTM-WGS84 (Zon/X/Y)					Rüzgar (km/saat)			
Hat Bitiş Saati					Yağış			
Habitat Tanımı					4 Yönlü Habitat Fotoğrafı K/D/G/B	☐ Fotoğraf Makinası Tarih ve Saatini Ayarlamayı Unutmayın		
Gözlem No	Tür Adı	Gözlem Saati	Koordinat (Zon/ X/Y)	Tespit noktası habitat		Davranış (Beslenme/Dinlenme vb)		Foto
								☐
								☐
								☐
								☐
								☐
								☐
								☐
Hat boyu hedef tür yoğunluğu		Tehditler, dereceleri (düşük, orta, yüksek):			Tedbirler, öneriler:			
Nadir								
Orta								
Yaygın								
Notlar:							Toplam birey sayısı	

Her hat için bir form doldurulacaktır

Ek 3.2.10 İzleme Değerlendirme Formu (Hat boyu sayım-Herpetofauna-Çöl varanı, Koca engerek, leopar keleri, Küçük pullu çöl kertenkelesi)

İzleme Konusu:		Değerlendirme Ekibi:
İzleme Alanı:		
İzleme Yılı:		Popülasyon büyüklüğünün eğilimi:
Bir önceki yıl popülasyon büyüklüğü tahmini:		Artıyor ☐
Değerlendirme yılı popülasyon büyüklüğü tahmini:		Azalıyor ☐
Bir önceki yıl veri toplama yöntemi:		Sabit ☐
Değerlendirme yılı veri toplama yöntemi:		Popülasyon büyüklüğündeki eğilim ile ilgili değerlendirme:
Bir önceki yıl veri analiz yöntemi:		
Değerlendirme yılı veri veri analiz yöntemi:		
Bir önceki yıl tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:	Değerlendirme yılı tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:	Gözlenen birey sayısındaki değişim ile ilgili değerlendirme:
Tehdit	Derecesi	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Tehditlerle ilgili değerlendirme:
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
Diğer Notlar:		

Her hat için bir form doldurulacaktır

Ek 3.2.11 Hat Boyu Sayım-Yakala-İşaretle-tekrar Yakala Arazi Veri Kayıt Formu (Herpetofauna- Koca engerek, Leopar keleri)

İzleme Konusu:		Değerlendirme Ekibi:
İzleme Alanı:		
İzleme Yılı:		Popülasyon büyüklüğünün eğilimi:
Bir önceki yıl popülasyon büyüklüğü tahmini:		Artıyor ☐
Değerlendirme yılı popülasyon büyüklüğü tahmini:		Azalıyor ☐
Bir önceki yıl veri toplama yöntemi:		Sabit ☐
Değerlendirme yılı veri toplama yöntemi:		Popülasyon büyüklüğündeki eğilim ile ilgili değerlendirme:
Bir önceki yıl veri analiz yöntemi:		
Değerlendirme yılı veri veri analiz yöntemi:		
Bir önceki yıl tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:	Değerlendirme yılı tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:	Gözlenen birey sayısındaki değişim ile ilgili değerlendirme:
Tehdit	Derecesi	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Tehditlerle ilgili değerlendirme:
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	
Diğer Notlar:		

Her hat için bir form doldurulacaktır

Ek 3.2.12 Hat Boyu Sayım ve CPUE Arazi Veri Kayıt Formu (Omurgasızlar)

İzlenen Tür/Türler		İzleme Ekibi:	
İzleme Alanı			
İzleme Tarihi (G/A/Y)			
En Yakın Yerleşim		Bulutluluk (%)	
Hat Başlangıç Koordinatı UTM-WGS84 (Zon/X/Y)		Hava Sıcaklığı	
Hat Başlangıç Saati		Rüzgar (km/saat)	
Hat Bitiş Koordinatı UTM-WGS84 (Zon/X/Y)		Yağış	
Hat Bitiş Saati			
Habitat Tanımı		4 Yönlü Habitat Fotoğrafı K/D/G/B	☐ Fotoğraf Makinası Tarih ve Saatini Ayarlamayı Unutmayın

							Yoğunluk		
Gözlem No	Tür Adı	Gözlem Saati	Koordinat (Zon/ X/Y)	Foto	Tür	Sayı	Nadir	Orta	Yaygın
				☐	<i>Isophya sikorai</i>				
				☐	<i>Saga ephippigera syriaca</i>				
				☐	<i>Catopsilia florella</i>				
				☐	<i>Coccinella semptempunctata</i>				
				☐					
				☐					
				☐					
				☐					
Tehditler, dereceleri (düşük, orta, yüksek):			Tedbirler, öneriler:		Notlar:				

Her hat için bir form doldurulacaktır

Ek 3.2.12 İzleme Değerlendirme Formu (CPUE-Omurgasızlar)

Değerlendirme Konusu:					I. sikorai	S. e. syriaca	C. florella	C. semptempunctata
Değerlendirme Alanı:			Bir önceki yıl popülasyon bolluk değeri:					
Değerlendirme Yılı:			Değerlendirme yılı popülasyon bolluk değeri:					
Bir önceki yıl veri toplama yöntemi:			Bolluk değeri eğilim	Artıyor				
Değerlendirme yılı veri toplama yöntemi:				Azalıyor				
Bir önceki yıl veri analiz yöntemi:				Sabit				
Değerlendirme yılı veri veri analiz yöntemi:			Değerlendirme Ekibi:					
	Bir önceki yıl tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:	Değerlendirme yılı tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:	Popülasyon bolluğundaki eğilim ile ilgili değerlendirme:					
Tehdit	Derecesi	Derecesi						
	Düşük □ Orta □ Yüksek □	Düşük □ Orta □ Yüksek □						
	Düşük □ Orta □ Yüksek □	Düşük □ Orta □ Yüksek □						
	Düşük □ Orta □ Yüksek □	Düşük □ Orta □ Yüksek □	Tehditlerle ilgili değerlendirme:					
	Düşük □ Orta □ Yüksek □	Düşük □ Orta □ Yüksek □						
	Düşük □ Orta □ Yüksek □	Düşük □ Orta □ Yüksek □						
	Düşük □ Orta □ Yüksek □	Düşük □ Orta □ Yüksek □						
Notlar:								

Her yıl için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.2.13 İzleme Değerlendirme Formu (CPUE-Omurgasızlar)

Değerlendirme Konusu:					I. sikorai	S. e. syriaca	C. florella	C. semptempunctata
Değerlendirme Alanı:			Bir önceki yıl popülasyon bolluk değeri:					
Değerlendirme Yılı:			Değerlendirme yılı popülasyon bolluk değeri:					
Bir önceki yıl veri toplama yöntemi:			Bolluk değeri eğilim	Artıyor	☐	☐	☐	☐
Değerlendirme yılı veri toplama yöntemi:				Azalıyor	☐	☐	☐	☐
Bir önceki yıl veri analiz yöntemi:				Sabit	☐	☐	☐	☐
Değerlendirme yılı veri veri analiz yöntemi:			Değerlendirme Ekibi:					
	Bir önceki yıl tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:	Değerlendirme yılı tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:	Popülasyon bolluğundaki eğilim ile ilgili değerlendirme:					
Tehdit	Derecesi	Derecesi						
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐						
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐						
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Tehditlerle ilgili değerlendirme:					
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐						
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐						
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐						
Notlar:								

Her yıl için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.2.14 Arazi Gözlemi Veri Kayıt Formu (Bitkiler)

İzleme Konusu:		İzleme Ekibi:			
İzleme Alanı:					
İzleme Yılı:					
İzleme Ayı:					
Başlangıç - Bitiş Saati:					
Tür lokalitesi		Hava Durumu:			
En Yakın Yerleşim:		Hava Sıcaklığı:			
Yükselti:		Tarih:			
Lokalite No:		Popülasyon Toplam Birey Sayısı (3 karedeki birey sayısına göre):			
Popülasyon No:		Yoğunluk	Nadir	Orta	Yaygın
1. Kare GPS Köşe Noktaları	Zon: X1: X2: X3: X4: Y1: Y2: Y3: Y4:				
Birey sayısı					
Kare Foto No		Tehditler ve derceleri (Düşük, Orta, Yüksek):			
2. Kare GPS Köşe Noktaları	Zon: X1: X2: X3: X4: Y1: Y2: Y3: Y4:				
Birey sayısı					
Kare Foto No					
3. Kare GPS Köşe Noktaları	Zon: X1: X2: X3: X4: Y1: Y2: Y3: Y4:	Öneriler ve tedbirler:			
Birey sayısı					
Kare Foto No					
Notlar:					

Her izleme türü için tek form doldurulacaktır.

Her bir popülasyon için rastgele seçilen 3 farklı 1x1 km'lik alanda birey sayıları tespit edilmeli.

Ek 3.2.15 İzleme Değerlendirme Formu (Bitkiler)

Değerlendirme Konusu:					C. obtusifolia	A. damascena
Değerlendirme Alanı:			Bir önceki yıl popülasyon bolluk değeri:			
Değerlendirme Yılı:			Değerlendirme yılı popülasyon bolluk değeri:			
Bir önceki yıl veri toplama yöntemi:			Bolluk değeri eğilim	Artıyor	☐	☐
Değerlendirme yılı veri toplama yöntemi:				Azalıyor	☐	☐
Bir önceki yıl veri analiz yöntemi:				Sabit	☐	☐
Değerlendirme yılı veri analiz yöntemi:			Değerlendirme Ekibi:			
	Bir önceki yıl tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:	Değerlendirme yılı tür üzerindeki tehditler ve dereceleri:	Popülasyon bolluğundaki eğilim ile ilgili değerlendirme:			
Tehdit	Derecesi	Derecesi				
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐				
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐				
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Tehditlerle ilgili değerlendirme:			
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐				
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐				
	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐	Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek ☐				
Notlar:						

Her izleme türü için tek form doldurulacaktır.

Her bir popülasyon için rastgele seçilen 3 farklı 1x1 km'lik alanda birey sayıları tespit edilmeli.

Ek 3.2.16 Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı Veri Giriş Bilgileri (Bitkiler-Flora)

Aşağıdaki bilgiler Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na girecek her kayıt için tutulmalıdır.

BÖLGE ADI:	Orman ve Su İşleri Bakanlığı Bölge Müdürlüğü Nosu girilecektir. Örneğin "3. Bölge Md."
UTM ZONE:	Kayıt noktasının UTM Zonu girilecektir.
UTM X:	Kayıt noktasının x Koordinat değeri girilecektir.
UTM Y:	Kayıt noktasının y Koordinat değeri girilecektir.
YÜKSELTİ:	Sayısal değer girilecektir, Örneğin "1200 m" için 1200 sayısal değeri girilecektir.
TARİH:	Kayıt tarihi "gün.ay.yıl" formatında girilecektir.
TESPİT ŞEKLİ:	"Arazi" veya "literatür" şeklinde doldurulacaktır.
BERN:	EK-I, EK-II, EK-III veya Liste dışı kategorilerinden biri girilecektir.
CITES:	EK-I, EK-II, EK-III veya Liste dışı kategorilerinden biri girilecektir
IUCN:	Kırmızı liste kategorilerinden uygun olan girilecektir: CR , EN, VU, NT, LC, DD, NE, EX, EW.
ENDEMİK:	Endemik, lokal endemik veya endemik değil şeklinde doldurulacaktır.
RELİKT:	Daha önce geniş dağılımı olan, farklı sebeplerle küçük popülasyonlar halinde bir bölgede sıkışmış popülasyonları ifade eder. Relikt veya relikt değil şeklinde doldurulacaktır.
OSB:	Türün bakanlık tarafında korunma durumunu ifade eder. "Koruma altında" veya "Koruma altında değil" şeklinde doldurulacaktır.
YOĞUNLUK:	Nadir, orta, yaygın veya bilinmiyor şeklinde doldurulacaktır. Nadir (Alanda nadiren gözleniyor), Orta (Alanda her zaman değil ama sıklıkla gözleniyor), Yaygın (Alanda yüksek sayıda gözleniyor), Bilinmiyor (Yoğunluk bilgisi verilemiyor)"
REFERANS:	Literatür verileri için doldurulacaktır.
İZLEME GÖSTERGESİ:	İzlenecek tür veya izlemeye konu değil şeklinde doldurulacaktır.

EKONOMİK DEĞER:	Türün ekonomik değeri varsa belirtilecektir. Tüm bitki, Yaprak, Çiçek, Polen, Meyve, Kozalak, Sürgün, Kök, Yumru, Rizom, Tohum, Kabuk, Odun, Katran, Reçine, Zamk, Sabit Yağ, Uçucu Yağ, Aromatik su, Diğer, Yok ifadelerinden biri yazılacaktır.
CANLI GRUBU:	Tür grubu yazılacaktır.
MÜLKİYET TİPİ:	Mülkiyet tipi yazılacaktır, kamu, özel, diğer.
MÜLKİYET AÇIKLAMASI:	Mülkiyet açıklaması yazılacaktır. Arazi kullanım tipi olarak düşünülebilir, orman, tarım arazisi, mera gibi.
NOTLAR:	herhangi bir not varsa yazılacaktır.
FOTO NO:	Fotoğraf adı bölgeno_ilno(plaka numarası) _tür adı şeklinde isimlendirilecektir.
ÖNERİ ve TEDBİRLER:	Tedbir ve öneriler yazılacaktır.
TEHDİTLER:	Yapılaşma, Tarımsal uygulamalar, Enerji ve madencilik, ulaşım, aşırı kullanımı, doğadan toplama, insan faaliyetleri, doğal sistem değişiklikleri, istilacı türler, Kirlilik, İklim değişikliği, jeolojik olaylar, kültürel ve sosyal tehditler veya diğer seçeneklerinden biri girilecektir.
TEHDİT DERECEŚİ:	Düşük, orta, yüksek veya yok şeklinde girilecektir.
İSTİLACI:	İSTİLACI:
	İstilacı veya İstilacı değil yazılacaktır.
HERBARYUM:	Varsa Herbaryum örnek numarası girilecektir.

Ek 3.2.17 Özellikli Yaban Hayvanı Alanı Arazi Veri Kayıt Formu (Kuşlar Hat Boyu Sayım (Üreme dönemi-ilkbahar)- Rüstem Deresi vadisi)

İzleme Konusu:					Notlar (diğer türler ve diğer konular):		İzleme Ekibi:			
İzleme Alanı:										
İzleme Yılı:										
İzleme Ayı:										
Hat Başlangıç Koordinat (Zon/ X -Y):										
Hat Bitiş Koordinat (Zon/ X -Y):							Hava Durumu:			
Başlangıç - Bitiş Saati:							Hava Sıcaklığı:			
Doğrultu - Aç							Yükselti:			
Hat Uzunluğu							Tarih:			
Gözlem/Yuva Bilgileri							En Yakın Yerleşim:			
Tür	Gözlem Saati	Yuva Kodu	Yumurta / Yavru Sayısı	Yuva/Diğer Gözlem Koordinatı (Zon/ X -Y):	Yuva/Diğer Gözlem Habitatı	Davranış	Yuva /Diğer Gözlem Yükseltisi	Üreme Kodu:	Foto	
					<i>Üreme Kodları Üremesi Olası</i> 1. Tür, üreme döneminde olası üreme HABİTATINDA gözlemlendi. 2. Üreme döneminde ÖTEN (ya da üreme çağrılarını duyan) erkekler gözlemlendi. Üremesi Mümkün 3. Üreme döneminde uygun üreme habitatında bir ÇİFT gözlemlendi. 4. En az iki farklı günde belirgin bir TERİTORYUM'a ait alan savunma davranışı gözlemlendi. 5. Çiftleşme ve KUR DAVRANIŞI gözlemlendi. 6. Muhtemel bir YUVAYI ziyaret ederken gözlemlendi. 7. Erişkinlerin HEYECANLI davranışları ve endişeli ötüşleri tespit edildi. 8. Erişkinlerde KULUÇKAYA YATMA AÇIKLIĞI belirlendi. (elde gözlem) 9. Yuva YAPIMI ya da yuva deliği açma gözlemlendi. Kesin Üreme 10. ERİŞKİN İLGİYİ KENDİNE ÇEKİYOR ya da yaralı taklidi yapıyor. 11. Çalışma yılında kullanılan YUVA ya da çalışma yılından kalma yumurta kabukları bulundu. 12. Yeni UÇMAYA BAŞLAMIS (ötücü kuşlar gibi) ya da TÜYSÜZ yavru (tavukgiller ve su kuşları gibi) görüldü. 13. KULLANILAN YUVA olduğunu gösteren, yuvaya giren ya da çıkan bireyler (içerisi görülmeyen yüksekteki yuvalar ve yuva delikleri de dâhil) ya da kuluçkaya yatan birey gözlemlendi. 14. YUVAYA YEM veya YUVADAN ATIK taşıyan erişkinler gözlemlendi. 15. YUMURTA içeren yuva bulundu. 16. İçinde YAVRU olan ya da yavru sesi gelen YUVA bulundu.ERİŞKİN İLGİYİ KENDİNE ÇEKİYOR ya da yaralı taklidi yapıyor.					
Tehditler, dereceleri (düşük, orta, yüksek):		Tedbirler, Öneriler								

Her hat için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.2.18 Özellikli Yaban Hayvanı Alanı Arazi Veri Kayıt Formu (Kuşlar Hat Boyu Sayım (Üreme dönemi dışı)- Rüstem Deresi vadisi)

İzleme Konusu:					Notlar (diğer türler ve diğer konular):	İzleme Ekibi:	
İzleme Alanı:							
İzleme Yılı:							
İzleme Ayı:							
En Yakın Yerleşim:						Hava Durumu:	
En Yakın Yola Uzaklık:						Hava Sıcaklığı:	
Tarih:						Yükselti:	
Koordinat (Zon/ X -Y):						Çalışma Başlama-Bitiş Saati:	
Tür	Gözlem Saati	Sayı	Habitat	Yükselti	Yoğunluk (Nadir, Orta, Yaygın)	Foto	
Tehditler, dereceleri (düşük, orta, yüksek):					Tedbirler, öneriler:		

Her izleme çalışması için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.2.19 Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı Veri Giriş Bilgileri (Özellikli Alanlar)

Aşağıdaki bilgiler Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı'na girecek her kayıt için tutulmalıdır. Aşağıdaki bilgiler her kayıt için tutulmalıdır.

BÖLGE ADI:	Orman ve Su İşleri Bakanlığı Bölge Müdürlüğü Nosu girilecektir. Örneğin "3. Bölge Md."
İL ADI:	Verinin tespit edildiği ilin adı girilecektir. Örneğin "Şanlıurfa"
TARİH:	Kayıt tarihi "gün.ay.yıl" formatında girilecektir.
TESPİT ŞEKLİ:	"Arazi" veya "literatür" şeklinde doldurulacaktır.
IUCN:	Kırmızı liste kategorilerinden uygun olan girilecektir: CR , EN, VU, NT, LC, DD, NE, EX, EW.
BERN:	EK-I, EK-II, EK-III veya Liste dışı kategorilerinden biri girilecektir.
CITES:	EK-I, EK-II, EK-III veya Liste dışı kategorilerinden biri girilecektir
NOTLAR:	Herhangi bir not varsa yazılacaktır. Özellikle Yaban hayvanı alanı, özellikli bitki toplumu, hedef türlerce zengin habitat kategorilerinden biri girilebilir.
FOTO NO:	Fotoğraf adı bölgeno_ilno(plaka numarası) _tür adı şeklinde isimlendirilecektir.
TEHDİTLER:	Yapılaşma, Tarımsal uygulamalar, Enerji ve madencilik, ulaşım, aşırı kullanımı, doğadan toplama, insan faaliyetleri, doğal sistem değişiklikleri, istilacı türler, Kirlilik, İklim değişikliği, jeolojik olaylar, kültürel ve sosyal tehditler veya diğer seçeneklerinden biri girilecektir.
TEHDİT DERECEŚİ:	Düşük, orta, yüksek veya yok şeklinde girilecektir.
TEHDİT ÖNERİ:	Tehditler için öneriler yazılacaktır.
TÜR:	Alanın özellikli alan olarak değerlendirilmesini sağlayan türün latince isim girilecektir. Örneğin "Lynx lynx".
ALT TÜR:	Varsa alttür adı girilecektir. Örneğin Astragalus angustiflorus subsp. amanus için sadece "amanus" girilecektir.
ALT VARYETE:	Varsa varyete adı girilecektir.
ALAN ADI:	Özellikli Alan adı girilecektir.

Ek 3.2.20 İzleme Değerlendirme Formu- Özellikli Yaban Hayvanı Alanı (Kuşlar Hat Boyu Sayım Rüstem Deresi vadisi)

Değerlendirme Konusu:		Çeşitlilik ve göreceli yoğunluktaki değişim:	Değerlendirme Ekibi:			
Değerlendirme Alanı:						
Değerlendirme Yılı:						
Hat kodu:				Dönem	Bir önceki dönem	Değerlendirme dönemi
Hat Başlangıç Koordinat (Zon/ X -Y):				İlkbahar		
Hat Bitiş Koordinat (Zon/ X -Y):			Tür Sayısı	Yaz		
Hat Uzunluğu				Sonbahar		
Tarih:				Kış		

		Sayı		Göreceli Yoğunluk				Sayı		Göreceli Yoğunluk	
Tür	Dönem	Bir önceki dönem	Değerlendirme dönemi	Bir önceki dönem	Değerlendirme dönemi	Tür	Dönem	Bir önceki dönem	Değerlendirme dönemi	Bir önceki dönem	Değerlendirme dönemi
	İlkbahar						İlkbahar				
	Yaz						Yaz				
	Sonbahar						Sonbahar				
	Kış						Kış				
	İlkbahar						İlkbahar				
	Yaz						Yaz				
	Sonbahar						Sonbahar				
	Kış						Kış				

Tehdit	Bir önceki yıl alan üzerindeki tehditler ve dereceleri:	Değerlendirme yılı alan üzerindeki tehditler ve dereceleri:	Tehditlerlerdeki değişim:	Tedbirler, öneriler:
	Düşük □ Orta □ Yüksek □	Düşük □ Orta □ Yüksek □		
	Düşük □ Orta □ Yüksek □	Düşük □ Orta □ Yüksek □		
	Düşük □ Orta □ Yüksek □	Düşük □ Orta □ Yüksek □		

Her gözlem noktası için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.2.21 Özellikli Bitki Toplulukları Arazi Veri Kayıt Formu (Rüstem ve Silesor Deresi menengiç topluluğu)

İzleme Konusu:		İzleme Ekibi:	
İzleme Alanı:			
İzleme Yılı:			
İzleme Ayı:		Hava Sıcaklığı:	
Hava Durumu:		Gözlem Başlangıç - Bitiş Saati:	
Örnek Alan No:		Örnek Alan Genişliği	

Alanı Sınırlayan 4 Koordinat							
X1:	Y1:	X2:	Y2:	X3:	Y3:	X4:	Y4:
Tür	Bolluk	Örtüş	Tehditler ve dereceleri (düşük, orta, yüksek)			Tehditler için öneriler:	
Notlar:							

Örtüş	Değer
Çok sayıda birey (<50), örtüş<5%	1m
%5-12 arası	2a
%12,5-25 arası	2b
%26--50 arası	3
%51-75 arası	4
%76-100 arası	5
Bolluk	Değer
1 birey (ayrıca örnek alan dışında nadir küçük bitki)	r
2-5 (küçük) birey örtüş <%5	+
6-50 birey, örtüş<%5 veya örtüşü %5'e kadar olan birkaç büyük birey (genellikle 1-5 olarak verilir)	1

Her izleme alanı içinde rastgele seçilen 10 alan için toplam 10 form doldurulacaktır.

Ek 3.2.22 İzleme Değerlendirme Formu- Özellikli Bitki Toplulukları Arazi Veri Kayıt Formu (Rüstem ve Silesor Deresi menengiç topluluğu)

[illegible]

Her yıl için bir form doldurulacaktır.

Ek 3.3 Sosyoekonomi anket formları

Ek 3.3.1 Sosyoekonomi araştırması anket formu

TEK TEK DAĞLARI MP SOSYOEKONOMİ ARAŞTIRMASI ANKET FORMU

Görüşme Tarihi:

Mahalle Adı:

1. Cinsiyetiniz?

1. () Kadın
2. () Erkek

2. Yaşınız:

3. Hane halkında toplam birey sayısı

1. () 1
2. () 2
3. () 3
4. () 4-6
5. () 7-9
6. () 10-12
7. () 12'den çok

4. Medeni Durumunuz

1. () Bekar
2. () Evli
3. () Dul (eşi ölmüş)
4. () Dul (boşanmış)

5. (Evliyse sor) İlk kez kaç yaşında evlendiniz?

1. () 15 ve daha küçük
2. () 16-18
3. () 19-21
4. () 22-24
5. () 25 ve üstü

6. (Evli erkeğe sor) Şu anda birlikte yaşadığınız kaç karınız var?

1. () 1
2. () 2
3. () 3
4. () 4 ve daha fazla

7. (Birden fazla evliyse sor) Başka eşe neden gerek duydunuz?

1. () Çocuğum olmadı
2. () Erkek çocuğum olmadı
3. () İlk eşim yaşlanmıştı
4. () İlk eşim hastaydı
5. () Daha prestij sağlamak için
6. () Gelenek-adet olduğu için
7. () Diğer

8. (Evliyse sor) Eşinizle ne tür evlilik yaptınız?

1. () Anlaşarak
2. () Görücü usulü ile
3. () Kaçırarak
4. () Berdel evliliği
5. () Beşik kertmesi
6. () Diğer

9. Evlenirken herhangi bir başlık verdiniz mi?

1. () Vermedim
2. () Mal olarak verdim
3. () Para/altın olarak verdim
4. () Diğer

10. (Evliyse sor) Kaç çocuğunuz var?

1. () Yok
2. () 1-2
3. () 3-5
4. () 6-8
5. () 9-11
6. () 12 ve üstü

11. (Evliyse sor) Size göre bir ailede kaç çocuk olması uygundur?

1. () 1
2. () 2
3. () 3-4
4. () 5-6
5. () 7-8
6. () 9 ve üstü

12. Eşinizle akrabalık bağınız var mı?

1. () Teyze, dayı çocukları
2. () Hala amca çocukları
3. () Uzak akrabalık bağımız var
4. () Akrabalık bağımız yok
5. () Diğer.....

13. Akraba evliliği için ne düşünüyorsunuz?

1. () Akrabalık bağlarının güçlenmesini sağlar
2. () Evliliklerin daha sağlam olmasını sağlar.
3. () Maddi kolaylık sağlar.
4. () Aile mal varlığının bölünmemesini sağlar
5. () Önemi yoktur
6. () Zararlıdır
7. () Diğer.....

14. Doğum yeriniz

1. () Bu köy
2. () Bu köy dışında bir yer

15. (Doğum yeri bu köy değilse) Burada yaşama nedeniniz?

1. () İşimiz burada
2. () Resmi görev
3. () Evlenme nedeniyle
4. () Akrabalarım burada
5. () Buradan toprak aldım
6. () Diğer.....

16. Kaç yıldır bu köyde ikamet ediyorsunuz?

1. () Doğduğumdan beri
2. () 1-5
3. () 6-10
4. () 11-15
5. () 16-20
6. () 21-25
7. () 26-30
8. () 31-35
9. () 36-40
10. () 41-45
11. () 46-50
12. () 50 ve daha fazla

17. Yakın zamanda ailenizden bu köyden başka bir yere göç eden oldu mu?

1. () Hayır
2. () Evet, başka bir köye
3. () Evet, kente
4. () Diğer.....

18. (Evet ise sor) Neden göç etti?

1. () Geçim zorluğu
2. () geçimsizlik-kan davası
3. () yeni iş bulma
4. () Evlenme
5. () Eğitim.....
6. () Diğer.....

19. Bu köyden kente göç etmeyi düşünüyor musunuz?

1. () Evet
2. () Hayır

20. (Evet, ise sor) Neden?

1. () Geçim zorluğu
2. () Geçimsizlik-kan davası
3. () Yeni iş bulma
4. () Çocukların eğitim.....
5. () Diğer.....

21. Şu anda oturduğunuz evin mülkiyet durumu nedir?

1. () Kendi evimiz
2. () Bir yakınıma ait kira ödemiyoruz
3. () Lojman
4. () Kiracıyım
5. () Diğer.....

22. Oturduğunuz evin kaç odası vardır (Salon dahil)?

1. () Bir
2. () İki
3. () Üç
4. () Dört
5. () Beş ve üstü

23. Oturduğunuz evde aşağıdakilerden hangisi/hangileri bulunmaktadır? (Birden çok seçenek işaretlenebilir)

1. () Buzdolabı
2. () Televizyon
3. () Çamaşır Mak.
4. () Bulaşık Mak.
5. () Bilgisayar
6. () Fırın
7. () Koltuk grubu
8. () Diğer.....

24. Evinizde İnternet var mı?

1. () Evet
2. () Hayır

25. Oturduğunuz evi ne ile ısıtıyorsunuz?

1. () Odun-kömür Sobası
2. () Doğalgaz/Kombi
3. () Kat kaloriferi
4. () Elektrik
5. () Merkezi kalorifer
6. () Diğer.....

Demografi: Eğitim seviyesindeki değişim

26. (Erkeğe sor) Öğrenim durumunuz

1. () Okur-yazar değil
2. () Okur-yazar
3. () İlk Okul
4. () Orta Okul
5. () Lise/Meslek Lisesi
6. () Yüksekokul/Üniversite
7. () Yüksek Lisans
8. () Doktora

27. (Kadına sor) Öğrenim durumunuz

1. () Okur-yazar değil
2. () Okur-yazar
3. () İlk Okul
4. () Orta Okul
5. () Lise/Meslek Lisesi
6. () Yüksekokul/Üniversite
7. () Yüksek Lisans
8. () Doktora

28. Okul çağında olup okula gitmeyen çocuğunuz var mı?

1. () Evet
2. () Hayır

29. (Evetse) Okula gitmemesinin nedeni (Erkekler için)?

1. () Tarlada/İşte yardımcı olduğu için
2. () Okumasının bir faydası olmadığı için
3. () Köyde okul olmadığı için
4. () Okutacak maddi gücüm olmadığı için
5. () Diğer.....

30. (Evetse) Okula gitmemesinin nedeni (Kızlar için)?

1. () Kızların okumasına gerek yoktur
2. () Erkek-Kız birlikte okuduğu için
3. () Okumasının bir faydası olmadığı için
4. () Geleneklere aykırı olduğu için
5. () Günah olduğu için
6. () Okutacak maddi gücüm olmadığı için
7. () Evde-tarlada çalıştığı için
8. () Diğer.....

Demografi: Toplumsal cinsiyet rejimindeki değişim

31. Evinizde en çok kimin sözü geçerlidir?

1. () Anne
2. () Baba
3. () Anne- baba her ikisinin
4. () Yaşlıların
5. () Herkesin görüşü alınır
6. () Diğer.....

32. Size göre kadının aile içindeki yeri başlıca görevi nedir?

1. () Analık: çocuk doğurmak ve yetiştirmek
2. () Ev işlerini yapmak
3. () Eşinin hayat arkadaşı
4. () Diğer.....

33. Kadının köy içindeki konumu nedir?

1. () Köy ile ilgili her konuda söz sahibidir.
2. () Köy ile ilgili hiçbir konuda söz sahibi değildir
3. () Köydeki kadınları ilgilendiren konularda söz sahibidir
4. () Çocuklarla ilgili konularda kadınlara danışılır.
5. () Diğer.....

34. (Kadına sor) Köyde herhangi bir resmi göreviniz var mı?

1. () Hayır
2. () Evet.....

Demografi: Sağlık, Sosyal güvenlik durumundaki değişim

35. Herhangi bir sağlık güvenceniz var mı?

1. () Yok
2. () Emekli Sandığı
3. () Bağ-Kur
4. () Yeşil kart
5. () SSK
6. () Diğer.....

36. Sürekli/kronik bir hastalığınız var mı?

1. () Yok.
2. () Anemi-Kansızlık
3. () Astım
4. () Böbrek
5. () Kalp
6. () Tansiyon
7. () Şeker
8. () Sara/Epilepsi
9. () Verem
10. () Hepatit B
11. () Hepatit C
12. () Kanser
13. () Diğer

37. Evinizde Engelli var mı?

1. () Evet
2. () Hayır

38. Varsa ne tür en engel?

1. () Ortopedik engelli
2. () Zihinsel engelli
3. () Görme engelli
4. () Konuşma engelli
5. () İşitme engelli
6. () Diğer.....

Sosyo-ekonomi: Tarımsal üretim kalıpları ve miktarındaki değişim

39. Geçen yıl tarımsal üretim yaptıysa) Hangi ürün/ürünleri ektiniz?

1. () Arpa
2. () Buğday
3. () Mercimek
4. () Pamuk
5. () Sebze-meyve
6. () Diğer.....

40. Sahip olduğunuz hayvan sayısı?

1. () Küçükbaş.....
2. () Büyükbaş.....
3. () Kümes Hayvanı.....

41. Aşağıdaki araçlardan hangisine sahipsiniz? (Birden fazla işaretlenebilir)

1. () Araba
2. () Minibüs
3. () Kamyon/kamyonet
4. () Biçer
5. () Traktör
6. () Batöz
7. () At arabası
8. () Motosiklet
9. () Diğer.....

42. Mülkiyetinizde bulunan toprak var mıdır?

1. () Evet
2. () Hayır

43. (Evet ise sor) Mülkiyetinizde kaç dönüm arazi bulunmaktadır?

1.dönüm

44. Şu anda herhangi bir toprak işliyorsanız işlediğiniz toprağın durumu nedir?

1. () Tamamı bana ait
2. () Tamamı aileme ait
3. () Ortakçı/Yarıcı
4. () Kiracı

45. (Kiracı ve/veya yarıcı ise sor) Toprak sahibine karşı yükümlülükleriniz nelerdir?

1. () Hangi ürünün ekileceğine toprak sahibi karar verir.
2. () Sadece hak ettiği mal/ücreti öderim.
3. () Nerede oturacağımıza toprak sahibi karar verir.
4. () Herhangi bir sorun karşısında toprak sahibine karşı sorumluyuz.

46. Hangi ürünü ekeceğinize nasıl karar veriyorsunuz?

1. () Kendim karar veriyorum
2. () Toprak sahibine isterse
3. () Herkes ne ekerse onu ekerim
4. () Aşiret reisi ne isterse
5. () Fiyatı yüksek olanı
6. () Başka.....

47. Aşağıdaki tarımsal araç ve girdilerinden hangilerine sahipsiniz?

1. () Traktör
2. () Pulluk
3. () Biçer-döver
4. () Batöz
5. () Otomobil
6. () Mibzer

Sosyo-ekonomi: Kişi başına düşen gelirdeki değişim

48. Ortalama geliriniz ne kadardır?

1. () AylıkTL
2. () Yıllık.....TL

49. Ortalama gideriniz ne kadardır?

1. () AylıkTL
2. () Yıllık.....TL

50. Kredi-borç kullanma durumunuz nedir?

1. () Her yıl
2. () Zaman zaman
3. () Kullanmıyorum
4. () Diğer.....

51. Krediyi genellikle nerden sağlıyorsunuz?

1. () Banka
2. () Kooperatif
3. () Şahıs
4. () Diğer.....

52. Krediyi hangi amaçla kullanıyorsunuz?

1. () Tarımsal araç-gereç, girdi sağlamak için
2. () Günlük giderleri karşılamak için
3. () Borç ödemek için
4. () Diğer

53. Ne kadar sıklıkta et tüketiyorsunuz?

1. () Haftada birkaç kez
2. () Ayda birkaç
3. () Ayda bir
4. () Yılda bir kaç kez
5. () Yılda bir
6. () Başka.....

54. Ne kadar sıklıkta meyve-sebze tüketiyorsunuz?

1. () Haftada birkaç kez
2. () Ayda birkaç
3. () Ayda bir
4. () Yılda bir kaç kez
5. () Yılda bir
6. () Başka.....

55. Temel ihtiyalarınıızı (gıda, vb.) karşılıarken nasıl bir yol izliyorsunuz?

1. () Peşin
2. () Veresiye
3. () Başka

56. Ailenizde gelir temin etmek üzere aile reisinden başka kimler alışıyor?

1. () Kimse alışmıyor
2. () Eř (Kadın)
3. () 18 yaş üstü evlat
4. () 18 yaş altı evlat

57. Hanede yaşayanlardan il dışına mevsimlik işçiliğe giden var mı?

1. () Hayır
2. () Evet

58. (Evet ise) Kaç yıldır mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyor?

1.

59. şu andaki ekonomik durumunuzdan memnun musunuz?

1. () Hiç memnun değilim
2. () Memnun değilim
3. () Memnunum
4. () ok memnunum

60. Gelirinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

1. () Geimimizi sağlamaya yetmiyor
2. () Gelirimiz yeterli
3. () Geimimizi zar zor sağlıyor
4. () Tasarruf yapabiliyorum
5. () Başka.....

Sosyo-ekonomi: Toprağa yönelik harcamalardaki değişim

61. Gelirinizden toprağa yönelik ne tür harcamada bulunursunuz?

1. () Harcamam
2. () Araç ve gereç alımı
3. () Tarımsal ilaç vb.
4. () Başka.....

Tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelirdeki değişim

62. Tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelirdeki değişim oldu mu?

1. () Hayır
2. () Evet, arttı
3. () Evet azaldı
4. () Başka.....

Sosyo ekonomi: Tarım toprakları mülkiyetindeki değişim

63. Mülkiyetinizde herhangi toprak var mı?

1. () Yok
2. () Var dönüm

64. Tarım ile uğraşıyor ise sor) Ne tür işletmecilik yapıyorsunuz?

1. () Kendi toprağında tarım
2. () Aile toprağında tarım
3. () Ortakçılık
4. () Kiracılık
5. () Hayvancılık
6. () Diğer.....

Sosyo-ekonomi: Karar alma süreçlerinin niteliğindeki değişim

65. Genel ve yerel seçimlerde oyunuzu kullanırken kime danışırsınız?

1. () Kimseye danışmam
2. () Aşiret büyüklerine
3. () Ailece ortaklaşa karar alırım
4. () Diğer.....

66. Köy ile ilgili alınan kararlarda fikrinize başvurulur mu?

1. () Evet
2. () Hayır

67. (Evetse sor) Hangi konularda fikrinize başvurulur?

1. () Kan davası
2. () Köyle ilgili sorunlarda
3. () Siyasi konularda
4. () Başka

68. Köyde en çok kimin sözü geçerlidir?

1. () Ağa/aşiret reisi
2. () Muhtar
3. () Öğretmen
4. () Hoca-İmam
5. () Asker
6. () Başka.....

69. Köyde anlaşmazlıklar nasıl çözülür?

1. () Muhtar çözer
2. () Hoca-imam çözer
3. () Aşiret reisi/aga çözer
4. () Mahkemeye gidilir
5. () Başka.....

70. Devletle işiniz/sorununuz olduğunda kime başvurursunuz?

1. () Muhtara
2. () Ağa/aşiret reisine
3. () Belediye Başkanı
4. () Kaymakam/Vali
5. () Bölge milletvekiline

Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçilerin dağılımındaki değişim

71. Köyünüz ve çevresine daha çok nereden ziyaretçi gelmektedir?

1. () Çevre köylerden
2. () Çevre illerden
3. () Çevre ilçelerden
4. () Başka.....

Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi baskısındaki değişim

72. Köyünüz ve çevresine ziyaretçi sayısında bir değişim oldu mu?

1. () Hayır
2. () Evet, arttı
3. () Evet azaldı
4. () Başka.....

Turizm ve rekreasyon: Turizm ile ilgilenen birey sayısındaki değişim

73. Turizm faaliyetlerinden ekonomik gelir elde eden kişi sayısında değişim oldu mu?

1. () Hayır
2. () Evet, arttı
3. () Evet azaldı
4. () Başka.....

74. Turizm faaliyetlerden elde edilen gelirdeki değişim oldu mu?

1. () Hayır
2. () Evet, arttı
3. () Evet azaldı
4. () Başka.....

Yasadışı avcılık / usulsüz bitki ve hayvan toplama baskısı: Avcı eğitimlerine katılan sayısındaki değişim

75. Çevrenizde yasadışı avcılık / usulsüz bitki ve hayvan toplama yapılıyor mu?

1. () Evet
2. () Hayır

Ek 3.3.2 Ziyaretçi anket formu

Tarih:

1. Cinsiyetiniz?

1. () Kadın
2. () Erkek

2. Yaşınız?

1. () <18
2. () 19-25
3. () 26- 35
4. () 36- 45
5. () 46 – 55
6. () > 55

3. Bu alanın bir korunan alan olduğunu biliyor musunuz?

1. () Evet
2. () Hayır

Ziyaretçi yönetimi: Ziyaretçi profilindeki değişim

4. Alanı ziyaret etme sebebiniz nedir?

1. () Rekreasyon/piknik
2. () Arkeolojik alanlar
3. () Doğal güzellikler
4. () Özel bir nedeni yok
5. () Diğer..... (belirtiniz)

5. Kiminle geldiniz?

1. () Ailemle
2. () Arkadaşlarımla
3. () Tur şirketi organizasyonu
4. () Yalnız

6. Eğitim durumunuz nedir?

1. () İlkokul mezunu
2. () Ortaokul mezunu
3. () Lise mezunu
4. () Üniversite mezunu
5. () Yüksek lisans
6. () Doktora
7. () Hiçbiri

7. Mesleğiniz nedir?

.....

8. Hangi ilde ikamet ediyorsunuz?

.....

Ziyaretçi yönetimi: Kültürel miras algısındaki değişim

9. Alanı ziyaret etmeden önce buradaki arkeolojik alanları (kültürel miras alanları) biliyor muydunuz?

1. () Evet
2. () Hayır

10. Alanı ziyaret edince hangi arkeolojik alanları (kültürel miras alanları) daha iyi tanıdınız?

.....

11. Sizce bu alanlarla ilgili en önemli sorunlar nelerdir?

.....

12. Sizce bu alanlar yeterince korunuyor mu?

.....

13. Önerileriniz nelerdir?

.....

Ziyaretçi yönetimi: Doğa koruma algısındaki değişim

14. Alanı ziyaret etmeden önce buradaki canlıları ve doğal alanları biliyor muydunuz?

1. () Evet
2. () Hayır

15. Alanı ziyaret edince canlılardan/türlerden ve doğal alanlardan hangilerini daha iyi tanıdınız?

.....

16. Sizce bu canlılar ve doğal alanlarla ilgili en önemli sorunlar nelerdir?

.....

17. Sizce bu canlılar ve doğal alanlar yeterince korunuyor mu?

.....

18. Önerileriniz nelerdir?

.....

Ziyaretçi memnuniyeti seviyesindeki değişim

19. Alanı bir kez daha ziyaret etmek ister misiniz?

1. () Evet
2. () Hayır

20. Alanın doğal ve kültürel değerleri hakkında verilen bilgilerin yeterliliği nasıl değerlendirirsiniz?

1. () Çok kötü
2. () Kötü
3. () Orta
4. () İyi
5. () Çok iyi

21. Alanda yaban hayvanlarını gözlemleyebilmeye yönelik altyapıyı nasıl değerlendirirsiniz?

1. () Çok kötü
2. () Kötü
3. () Orta
4. () İyi
5. () Çok iyi

22. Alanda fiziksel tesislerin (tuvalet, lavabo, vb.) yeterliliğini nasıl değerlendirirsiniz?

1. () Çok kötü
2. () Kötü
3. () Orta
4. () İyi
5. () Çok iyi

23. Alanın temizliğini nasıl değerlendirirsiniz?

1. () Çok kötü
2. () Kötü
3. () Orta
4. () İyi
5. () Çok iyi

24. Alanda bilgilendirici tabelaları, yön levhaları ve işaretlemelerin faydasını nasıl değerlendirirsiniz?

1. () Çok kötü
2. () Kötü
3. () Orta
4. () İyi
5. () Çok iyi

25. Alanı ziyaretinizi genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?

1. () Çok kötü
2. () Kötü
3. () Orta
4. () İyi
5. () Çok iyi

26. Alan ziyareti memnuniyetiniz artması için önerileriniz nelerdir?

.....

Ek 3.4 Hayvancılık ve Otlatma İzleme Alt Programı Veri Kayıt Formları

Ek 3.4.1 Hayvancılık ve Ekonomik Verimlilik Saha Formu

Yararlanıcı Kod Adı:		Tarih ve Mevki:				Yorumlar Notlar
*Sürüde sahipliği var mı?						
**Sabit geliri (maaşı) var mı?						
Sürüde damızlık (dişi) hayvan sayısı	Koyun	Keçi	Sığır			
***Sürü ortalama yaşı						
Üretim Şekilleri ve Yıllık Miktarı	Süt	Hayvan satışı****	Süt ürünleri			
Birim satış fiyatları ve yıllık toplam gelir	Süt	Hayvan satışı	Süt ürünleri			

ÖNCEKİ SENEYE GÖRE					
Genel hayat memnuniyeti	Çok azaldı	Azaldı	Aynı	Arttı	Çok arttı
Bölgede mera hayvancılığı faaliyetinden memnuniyeti	Çok azaldı	Azaldı	Aynı	Arttı	Çok arttı
Bölgede diğer çobanlarla ilişkiler	Çok Kötüleşti	Kötüleşti	Aynı	İyileşti	Çok iyileşti
Bölgede devlet kurum ve memurlarla ilişkiler	Çok Kötüleşti	Kötüleşti	Aynı	İyileşti	Çok iyileşti
Bölgede köylüler ve diğer paydaşlarla ilişkiler	Çok Kötüleşti	Kötüleşti	Aynı	İyileşti	Çok iyileşti
Otlatma yönetiminin etkilerini nasıl gözlemliyorsunuz?	Çok olumsuz	Olumsuz	Aynı	Olumlu	Çok olumlu

BİR SONRAKİ SENEYE YÖNELİK					
Burada çobanlık yapmak nasıl olacak? Umutlu musunuz?	Çok zorlaşacak	Zorlaşacak	Aynı olacak	Kolaylaşacak	Çok kolaylaşacak
Yukarıdaki soruya verilen cevabın nedeni:					
En önemli beklentiniz ve ihtiyacınız nedir?					

* Evetse, yüzde belirtiniz

** Varsa, miktar ve süre/sezon belirtiniz

***Genç, orta yaş veya yaşlı olarak not alınabilir. Görüşme yapılan kişi daha detaylı bilgi verirse bu da forma işlenir.

**** Adak da dahil

Ek 3.4.2 Sürü/hayvan Performansı Saha Formu

Yararlanıcı Kod Adı:		Tarih ve Mevki:				
Sürüde bu mevsim yeni doğum sayısı	Kuzu Dişi	Kuzu Erkek	Oğlak Dişi	Oğlak Erkek	Buzağı Dişi	Buzağı Erkek
Yeni doğanların 90 günlük süre sonunda gözlemlenen ortalama canlı ağırlık						

Sürüde bu mevsim ölü doğan kuzu/oğlak sayısı	Kuzu	Oğlak	Buzağı
Sürüde bu mevsim doğumundan sonra 1 ay geçmeden ölen kuzu/oğlak sayısı	Kuzu	Oğlak	Buzağı
Son 12 ayda telef olan erişkin (1 aydan büyük) hayvan sayısı	Koyun	Keçi	Siğir
*Teleflerin sebepleri	Koyun	Keçi	Siğir
**Yem veya süpleman takviyesi yapıyor musunuz?	Koyun / kuzu	Keçi / oğlak	İnek / buzağı

ÖNCEKİ SENYE GÖRE

(Önceki soruya evet dediyse) Verdiğiniz yem miktarı geçen seneye göre?	Çok arttı	Arttı	Aynı	Azaldı	Çok azaldı
Kuzulama/oğlaklama performansını (sayı, büyüklük, kolaylık, vb) nasıl görüyorsunuz?	Çok kötüleşti	Kötüleşti	Aynı	İyileşti	Çok iyileşti
Kuzuların/oğlakların büyüme (ilk 3 ay) hızını ve sağlığını nasıl görüyorsunuz?	Çok kötüleşti	Kötüleşti	Aynı	İyileşti	Çok iyileşti
Kuzuların/oğlakların büyüme (ilk 6 ay) hızını ve sağlığını nasıl görüyorsunuz?	Çok Kötüleşti	Kötüleşti	Aynı	İyileşti	Çok iyileşti
Genel olarak sürünün sağlığını nasıl gözlemliyorsunuz?	Çok Kötüleşti	Kötüleşti	Aynı	İyileşti	Çok iyileşti
Damızlıklar gebelik, laktasyon ve döl alma öncesi toparlanma süreçlerini nasıl geçiriyorlar?	Çok Kötüleşti	Kötüleşti	Aynı	İyileşti	Çok iyileşti
Otlatma yönetiminin etkilerini nasıl gözlemliyorsunuz?	Çok olumsuz	Olumsuz	Aynı	Olumlu	Çok olumlu

Sizce (sürü yöneticisine göre) sebepleri nedir? Açıklayınız

Yorumlar Notlar

* Birden fazlaysa, en fazladan en aza, sırayla ve özet şeklinde yazılacak

** Evetse, mümkün olduğunca miktar (hayvan başına/gün ve mevsimselliği) yazılacak

Ek 3.4.3 Bozkır Ekosistem Sağlığı Biyolojik Çeşitlilik Göstergeler Formu

[illegible]

Ek 3.4.4 Biyokütle Üretim Etkinliği ve Üst-Toprak Korunumu Formu

[illegible]

[illegible]

Ek 3.4.5 Bozkır Ekosistem Sağlığı – Uzun vadeli göstergeler – Su emilim

Gözlem Kesiti No	
Gözlem Tarihi	
Gözlemi Yapan Kişi(ler)	
Okunan Süreler (Dakika ve saniye)	
1. Nokta:	
2. Nokta:	
3. Nokta	
4. Nokta:	
5. Nokta:	
6. Nokta	
7. Nokta	
8. Nokta	
Ortalama süre (8 noktada okunan sürelerin ortalaması):	
50	
TOPLAM / ORTALAMA	

EK 4

İzleme Ekipmanları ve Özellikleri

Tek Tek Dağları Milli Parkı'nda yapılacak izleme faaliyeti için gerekli olacak ekipman listesi aşağıdaki tabloda verilmiştir. Ayrıca her bir ekipmanın özellikleri de detaylı olarak sunulmuştur. Ekipmanlara ilişkin piyasa araştırmaları da yapılarak fiyatları belirlenmiş ve ayrı bir tabloda verilmiştir.

Ekipman ve Malzemeler	Adet
A. ÇEVRESEL İZLEME	
1. Toprak Numunesi Alma Aparatı	1
2. Toprak Test Kiti (her izleme çalışması için)	5 paket
3. Rüzgar erozyonu ölçüm düzeneği (BEST Düzeneği)	1
4. Hava Durumu Kontrol İstasyonu	1
B. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK İZLEME	
Büyük memeli izleme	
1. Dürbün	*
2. Teleskop	*
3. Tripod	*
4. GPS	*
5. Pusula	*
5. Fotokapan seti (Fotokapan, koruma kabı, kilitli kablo, hafıza kartı, pil)	10
6. GPSli tasma	5
Kuş türleri izleme	
1. Dürbün	*
2. Teleskop	*
3. Tripod	*
4. GPS	*
5. GPS vericisi	4
Sürüngen türleri izleme	
1. Dürbün	0
2. GPS	0
3. RFID mikroçip	5
3. RFID mikroçip okuyucu	

*Bu malzemeler projenin başlangıç aşamasında alınmış olduğunda tekrar alınmayacaktır. Halihazırda mevcuttur.

Ekipman ve Malzemeler	Adet
4. Yılan yakalama maşası	1
5. Fotokapan seti (Fotokapan, koruma kabı, kilitli kablo, hafıza kartı, pil)	5
Omurgasız türleri izleme	
1. Dürbün	0
2. GPS	0
Bitki türleri izleme	
1. GPS	0
C. Diğer ekipmanlar	
Fotoğraf makinesi	1
Tablet (GPS donanımlı)	1
Drone	1
D. Hayvancılık ve Otlatma İzleme Alt Programı	
Kısa vadeli izleme	
1. Alüminyum direk	50
2. Üçgen bayrak	50
3. Plastik/ahşap tokmak	1
4. GPS donanımlı ve GSM hatlı tablet	1
Uzun vadeli izleme	
1. Set: 1 adet alüminyum/demir boru, 1 adet su geçirmez örtü (30 cmx30 cm), 1 adet 500 ml su şişesi ve su, 1 adet kronometre, 1 adet çekiç, tahta (30 cmx15 cmx1cm)	1
2. Set: 1 adet el burgulu toprak numunesi alma aparatı **, 1 adet el küreği, 50 adet kilitli poşet (15 cmx20 cm), 1 adet keçeli kalem, 2 adet plastik kova	1

**Toprak numunesi alma aparatı olarak Çevresel İzleme bileşeni altında verilmiştir. Kurum ihtiyaç duyarsa Hayvancılık ve Otlatma İzleme Alt Programı kapsamında her alan için birer adet daha satın alabilir.

A. ÇEVRESEL İZLEME

Çevresel izleme bileşeni kapsamında göstergelerin izlenmesi için belirlenen yöntemlerin uygulanması için gerekli olan ekipmanlar ve malzemelerin teknik özellikleri aşağıda verilmiştir.

1. Toprak Numunesi Alma Aparatı

Toprak organik karbonu ve tarımsal kirlilik (kadmiyum ve nitrat ölçümü) izlemesi için toprak örnekleri Şekil 1’de örneği verilen toprak numune alma aparatı ile alınmalıdır. İki koldan bastırılıp kendi etrafında döndürülerek toprağa sokulan numune alma aparatı ile istenilen farklı derinliklerden numune alınabilir.

Şekil 1 Toprak numunesi alma aparatı

2. Toprak Test Kiti

Toprak besin döngüsü ve bitki besin elementlerindeki değişimin ölçülmesi toprak test kitlerinin kullanılması uygundur. Bu test kiti ile azot, fosfor ve potasyum besin içerikleri saptanabilir. Hazır görsel referans kartları temelli çalışan arazi kitleri kullanılabilir (Şekil 2).

Test kitinin ölçüm haznesine yaklaşık 1 cm numune toprak konulur, test kapak renkleri ile kapsül renklerinin aynı olmasına dikkat ederek bir adet kapsül içeriği dikkatlice açılarak test haznesine boşaltılır. Paket içerisinden çıkan damlalık kullanılarak işaretli kısma kadar saf su ile doldurulur. Test kitinin kapağını sıkıca kapatılarak içindeki toprak, kapsül içeriği ve su iyice karışana kadar çalkalanır. Çalkalama işlemi sonunda 1 – 1,5 dakika kadar toprağın dibe çökmesi beklenir. Toprak dibe çöktükten sonra test kiti içerisindeki sıvının rengi ile hemen yanındaki skala arasında karşılaştırma yapılarak toprağın test sonucu belirlenir. Piyasadaki toprak test kitlerinin her birinde 10 testlik ürün bulunmaktadır. Bir paket içinde 10 Adet pH, 10 Adet Azot, 10 Adet Fosfat ve 10 Adet Potasyum test kiti bulunur.

Şekil 2 Toprak pH – Azot – Fosfor – Potasyum test kiti

3. BEST Düzeneği

Rüzgâr erozyonu kaynaklı toprak kaybını ölçmek için uygun bir ekipmandır. Ölçüm düzeneği, bir metal direk, bir kanat ve 5 çökelti tuzağından oluşur (Şekil 3). 5 direğin bir set olduğu BEST düzeneğinde çökelti tuzakları, direklerin 20-40-60-80-100 cm yüksekliklerine sabitlenir ve 1 m yükseklik içinde süspansiyon ve saltasyon (sıçrama) yoluyla çökelti akışını yakalamak için kullanılır. Düzeneğin sahip olması önerilen teknik özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

1. Cihaz rüzgar erozyonu miktarını ölçen, izleyen ve modelleyen bir sistem olmalıdır.
2. Cihaz metal bir direk üzerine belli aralıklarla yerleştirilebilecek piezo elektrik sensörlere, metal direğe sabitlenmiş data logger, batarya, elektronik blok ve GPRS içeren muhafaza kutusuna, sistemin elektrik enerjisi ihtiyacını sağlayan güneş paneline ve sistemi araziye sabitleyen saplamaya sahip olmalıdır.
3. Cihazda veri ölçüm sistemi olmalı, ölçülen verilerin kaydedildiği data logger'a, kaydedilen verilerin aktarımını sağlayan GPRS sistemine, online aktarılan verileri otomatik hesaplayan yazılıma sahip olmalıdır.
4. Cihazdaki veri hesaplama ve matematiksel modelleme sistemi, hesaplanan verilerin aktarıldığı ve anlık veya kümülatif haritalandığı Arc.View yazılımı ve jeostatistik modülüne sahip olmalıdır.

Şekil 3 BEST düzeneği örnek gösterimi

Toz tuzakları (bir sette her direk için 5 adet):

Plastik enjeksiyon

Yatay ve Düşey Boru (1 sette 5 adet): Krom

Üçgen Sac levha: Krom veya galvaniz kaplı sac

Kelepçe: Krom veya galvaniz kaplı kelepçe

Rüzgar Yönlendirici: Dekota

Vida-Somun-Cıvata: Galvanizli

Saplama: Galvaniz kaplı demir

4. Hava Durumu Kontrol İstasyonu

Birçok meteorolojik değişkeni ölçebilen hava durumu kontrol istasyonları ile iklim değişkenlerinin izlenmesi mümkündür. Ölçümler akıllı telefon, tablet ya da PC aracılığı ile takip edilebilir. Hava koşulları verilerinin bir ağ geçidine iletimi, internet aracılığı ile akıllı telefon, tablet ve PC 'yle sıcaklık, atmosferik basınç, nem, yağış, küresel güneş radyasyonu, rüzgar yönü ve hızının bölgesel ölçümünün kablosuz transmiere (868 MHz, max. 100 m genişleyebilen ek sensörler) uzaktan erişimi, daha önceki verilerin ve anlık verilerin gösterimi sağlanabilir.

Meteorolojik istasyon veri devamlılığı ve noktasal ayrıntı için uygun bir ekipmandır (Şekil 4). Bu istasyonlar ayrıca yağmurlu gün sayısı, maksimum rüzgar hızı, gerçek zamanlı veri görüntüleme, ayarlanabilir alarm limitleri, alarm durumunda anlık bildirim ve çoklu kullanıcı desteği sunmaktadır. İstasyonun sahip olması önerilen teknik özellikleri aşağıda sıralanmıştır. Hava durumu kontrol istasyonunda önerilen teknik özelliklerin tamamının bulunmaması durumunda ek ekipmanlar ile tüm ölçümler yapılabilecek entegre sistemler kurulmalıdır.

- Sıcaklık Ölçüm Aralığı: -40 °C/+80 °C (-40 °F/ 140 °F)
- Nem Ölçüm Aralığı: %20-% 90
- Sıcaklık/Nem Transmitter: 30.3217.02, 2 x 1,5V AA
- Rüzgar- Transmitter: 30.3218.02, 2 x 1,5V AA
- Yağmur-transmitter: 30.3219.02, 2 x 1,5V AA
- Ağ geçidi: 13,5 x 8 x 2,5 cm, 110 g

Şekil 4 Hava durumu kontrol istasyonu

Teknik Özellikler:

- Gateway Güç tüketim girişi: 100-240V-50/60Hz-100 mA
- Güç tüketim çıkışı: 5V-400mA
- İletim Aralığı: 3 dakika
- Alış frekansı: 868 MHz
- Dış Mekan Transmitteri
- Sıcaklık Sensörü Ölçüm Aralığı: - 40°C/+80°C
- Doğruluk: $\pm$ % 1
- Nem Sensörü Ölçüm Aralığı: % 20/% 90 Bağıl Nem
- Hassasiyet: % 1
- Doğruluk: $\pm$ % 5 bağıl nem
- İletişim Frekansı: 868 MHz
- İletişim Menzili: Yaklaşık 100 m serbest alanda
- Güç Tüketimi: 2 X AA pil
- Toprak sıcaklık sensörü ölçüm aralığı: -20°C/+60°C
- Doğruluk: $\pm$ % 1
- Yağmur Ölçer Ölçüm Aralığı: 80,0 mm-500,00 mm
- Hassasiyet: 0,7 mm
- Doğruluk: Ölçülen değerin $\pm$ %10
- İletişim Frekansı: 868 MHz
- İletişim Menzili: Yaklaşık 100 m serbest alanda
- Güç Tüketimi: 2 X AA pil
- Anemometre hız ölçüm aralığı: 0,0-199,9mph (199,9km/h,173,7 Knots,89,3 m/s)
- Doğruluk: Ölçülen değerin $\pm$ %5
- Yön ölçüm aralığı: 16 pozisyon
- Hassasiyet: 22,5°
- İletişim Frekansı: 868 MHz
- İletişim Menzili: Yaklaşık 100 m serbest alanda
- Güç Tüketimi: 2 X AA pil
- Piranometre ölçüm aralığı: 0-2000 W/m2
- Spectral aralık: 305-2800 nm
- Doğruluk: Ölçülen değerin $\pm$ %10
- Rüzgar hızı ölçüm aralığı: 0-180 km/h
- Rüzgar yönü göstergesi: 360 derece
- Doğruluk: Ölçülen değerin $\pm$ %5

B. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK İZLEME

Biyolojik çeşitlilik izleme bileşeni kapsamında göstergelerin izlenmesi için belirlenen yöntemlerin uygulanması için gerekli olan ekipmanlar ve malzemelerin teknik özellikleri aşağıda verilmiştir.

1. Büyük Memeli Türleri

1.1. Hat boyu sayım ve gözlek metotları için ekipmanlar

Çalışma için gerekli ekipmanlar dürbün (Şekil 5), teleskop (Şekil 6), GPS (Şekil 7) ve pusuladır (Şekil 8). Yaban hayatı gözlemleri için genelde 10x50'lik (büyütme gücü x lens çapı (ışık toplama kapasitesi)) dürbünler ve 16x60'lık teleskoplar uygundur. Gözlenen bireylerin/grupların yeri önceden dürbünle belirlenir, tespit noktasındaki grup büyüklüğü, kompozisyonu ve davranış gibi gözlem detayları teleskop yardımıyla daha kolay elde edilir. GPS veya GPS özellikli tablet, telefon gibi cihazlar nokta kaydı ve iz kaydı alma özellikleri sayesinde sahadan konum verisi toplamayı mümkün kılar. Pusula ise gözlenen grupların kuzey yaptığı açıyı ölçmek ve hat üzerinde düz bir şekilde yürüyebilmek için gereklidir.

1.1.1. Dürbün

Şekil 5 Dürbün

Dürbün Teknik Özellikleri:

- Büyütme (x): 10
- Objektif çapı (mm): 50
- Açısal görüş alanı (Reel/derece): 6,5
- Açısal görüş alanı (Görünür/derece): 59,2
- 1000 m'de görüş alanı (m): 114
- Gözbebeği çıkış çapı (mm): 5
- Göreceli parlaklık: 25
- Göz-dürbün mesafesi (mm): 11,8
- Yakın netleme mesafesi (m): 7,00
- Diyoptrik düzeltme: ±5
- Işık geçirgenliği: Minimum %85
- Uzunluk (mm): 179
- Genişlik (mm): 197
- Derinlik (mm): 68
- Ağırlık (g): 900
- Göz bebekleri arası mesafe ayarlaması (mm): 56-72
- Prizma sistemi: Porro

1.1.2. Teleskop ve Tripod

Şekil 6 Teleskop

Teleskop Teknik Özellikleri

- Büyütme (x): 16-48
- Açısal görüş alanı (Reel/derece): 2,3 (16x'te)
- Açısal görüş alanı (Görünür/derece): 35,6 (16x'te)
- 1000 m'de görüş alanı (m): 40 (16x'te)
- Gözbebeği çıkış çapı (mm): 3,8 (16x'te)
- Göreceli parlaklık: 14,4 (16x'te)
- Göz-dürbün mesafesi (mm): 19,0 (16x'te)
- Objektif çapı (mm): 60
- Diyoptrik düzeltme: ±5
- Işık geçirgenliği: Minimum %85
- Uzunluk (mm): 313
- Genişlik (mm): 74
- Ağırlık (g): 620

Tripod teknik özellikleri:

- Minimum/maksimum yükseklik: 60/170 cm
- Kapalı uzunluk: Maksimum 70 cm
- Kafa tipi: Beraber kullanılacak teleskop ile uyumlu olmalıdır. Pratik kullanım için tek düğmeli kilitleme mekanizması olmalıdır.
- Gövde materyal özellikleri: Arazi kullanımına uygun hafif ve dayanıklı gövde malzemesi tercih edilmelidir. Alüminyum alaşımlı ya da karbon fiber malzeme tercih edilebilir.

- Başlık özellikleri: Öne-arkaya eğilebilmeli, kendi ekseninde 360 derece dönebilmelidir.
- Taşıma kapasitesi: Minimum 1 kg
- Ağırlık: Maksimum 2 kg
- Ayak özellikleri: Arazi kullanımına uygun kaymaz ayak yapısına sahip olmalıdır.
- Dengeleme: Hızlı ve doğru dengeleme için kabarcık seviyesi olmalıdır.
- Ek özellikler: Rüzgarlı havalarda ağırlık ekleyebilecek ve tripod stabilitesini artırmak için yerçekimi kancası olmalıdır. Rahat kullanım için omuz yastığı ve taşıma kayışı olmalıdır.

1.1.3. GPS

Şekil 7 GPS

GPS Teknik Özellikleri:

- Fiziksel boyutlar: 2.1" x 4.0" x 1.3" (5,4 x 10,3 x 3,3 cm)
- Ekran boyutu: 1.4" x 1.7" (3.5 x 4.4 cm); 2.2" diag (5.6 cm)
- Ekran çözünürlüğü: 240 x 320 piksel
- Ekran tipi: 2.2" transreflektif, 65K renkli TFT
- Ağırlık: Pili 5 oz (141,7 gr)
- Pil: 2 adet AA pil
- Pil ömrü: 25 saat
- Su geçirmezlik: IPX7
- Bellek/Geçmiş: 8 GB, kullanım amacına göre SD kart desteği
- Yüksek duyarlılıkta alıcı: Var
- GPS doğruluğu: ± 5 mt
- Arayüz: USB
- Önceden yüklenmiş haritalar: Var (Avrupa TopoActive; yönlendirilebilir)
- Harita ekleyebilme özelliği: Var
- Temel harita: Var
- Depolama ve Güç Kapasitesi: microSD™ kart (dahil değil)
- Ara noktalar/favoriler/konumlar: 2000
- Rotalar: 200
- Takip kaydı: 10.000 nokta, 200 adet kaydedilmiş yol
- Alan hesaplama: Var
- Otomatik rota: Var
- Geocaching-dostu: Var (elektronik)
- Av/balık takvimi: Var
- Güneş ve ay bilgisi: Var
- Resim görüntüleyicisi: Var

1.1.4. Pusula

Şekil 8 Pusula

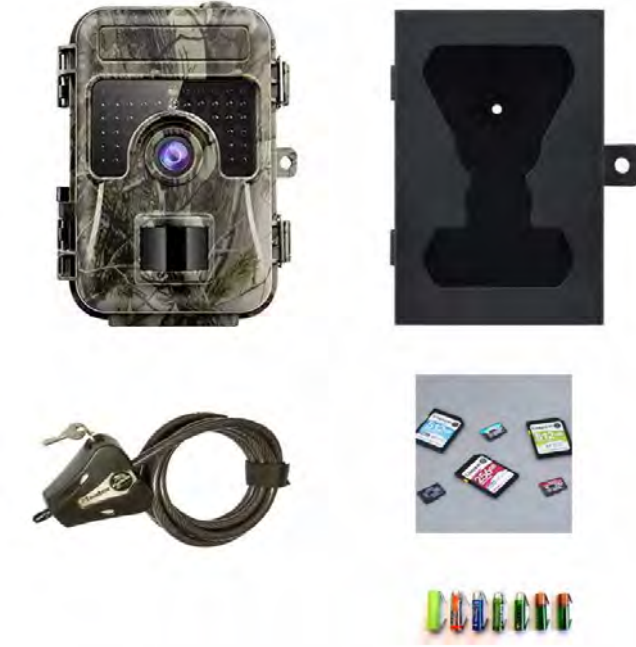
Pusula Teknik Özellikleri

- 360 Derece Döner Ölçekli
- Ekstrem Hava Durumlarında Çalışabilme (-20,+50)
- Su Geçirmez
- Sarsıntıya Dayanıklı
- Ayarlanabilir Prizma Lens
- Cm ve İnç Skalası
- Mesafe Tahmini
- Enlem-Boylam

1.2. Fotokapan İzleme Ekipmanları

1 fotokapan istasyonu için gerekli ekipmanlar (Şekil 9):

- 1 fotokapan
- 1 koruma kabı
- 1 kilit kablo
- 1 hafıza kartı (16 GBtan düşük olmaması önerilir)
- Cihazın pil kapasitesi sayısı kadar pil (Şarjlı olması önerilir)

Fotokapan Teknik Özellikler

- En düşük 6 MP yüksek kalitede tam renk çözünürlüğü,
- Gece / Gündüz otomatik sensör ve ayarlanabilir PIR veya Otomatik PIR sensörlü,
- 1.6 saniyelik veya daha düşük tetikleme hızı,
- Programlanabilir tetik aralığı,
- Çoklu görüntü alma özelliği,
- 640x480p veya daha yüksek sesli görüntü kaydı,
- Ayarlanabilir video uzunluğu özelliği,
- 32 GB veya daha yüksek depolama özellikli hafıza kartlarını destekleme

Şekil 9 Fotokapan ve aksesuarları için örnekler

Fotokapan ekipmanlarıyla ilgili önemli notlar:

- Arazide kurulu fotokapanların pilleri ve hafıza kartı yenilenerek çalışıldığı için pil ve hafıza kartı sayısının fotokapan sayısına yetecek miktarın iki katı kadar olması önerilir.
- Fotokapanlar, uygun koruma kabı ve kilit kablolarının aynı tedarikçiden birbirine uyumlu olacak şekilde temin edilmesi önerilir.
- Piyasada satılan marka ve modeller izleme çalışması için yeterli teknik detaya sahip olduğu için detay verilmemiştir.
- Tercihen GSM vericili fotokapanlar kullanılabilir, çekilen fotoğraflar sahaya gitmeden alınabilir, ancak fotokapan istasyonunun GSM kapsama alanı dışında kalması ve aktarılan verilerin sürekliliği depolama ve çeşitli teknik sorunlara yola açabilir. Ekipman maliyetini de artırdığı için bu çalışma kapsamında önerilmemektedir.

1.3. GPS'li Tasma ile İzleme için Ekipmanlar

İlgili aksesuarlar (Şekil 10-11):

- GPS'li tasma
- Anten
- Alıcı
- Kulaklık

Şekil 10 GPS'li tasma

Şekil 11 Örnek alıcı, anten ve kulaklık

GPS'li Tasma Teknik Özellikler:

- GSM vericili özelliğe sahip olmalıdır. Araziye çıkmadan veri alınabilmesini sağlar.
- Verilerin araziye çıkınca da indirilebilme özelliği olmalıdır. Teknik veya GSM şebekesi sorunu olması durumunda veri kaybını önler.
- Cihazın kayıt alabilme ve depolayabilme özelliğinin olması gerekir (store-on-board özelliği). Tasmalı birey GSM kapsama alanı dışında olduğu zamanlarda veya teknik sorunlar nedeniyle veri gönderemezse ve teknik sorunlar nedeniyle arazi çalışması sırasında uzaktan indirmede sorun yaşanır veriler indirilemezse, ayarlanan izleme süresi sonunda düşen tasmanın kendisinden veriler alınabilir.
- Pili yenilenerek tekrar kullanılabilmesini sağlayan, belirlenen izleme süresi sonunda otomatik düşme mekanizmasına sahip olmalıdır (drop-off özelliği).
- Sahada belirlenen zaman aralıklarında belirli frekanslardan VHF sinyali ile izlenebilmelidir.
- Farklı bir ölüm sinyali olmalıdır. İzlenen birey belli bir süre hareketsiz kalınca veri gönderme sıklığı artmalı ve VHF bandından farklı bir ölüm sinyali vermelidir.
- GPS ve VHF veri alma sıklığı ayarlanabilir olmalıdır. Böylece pil ömrü ile veri alma sıklığı ayarlanabilir ve en verimli veri toplama programı ayarlanabilir.
- Aktivite ve sıcaklık algılayıcıları olmalıdır. İzlenen hayvanların davranışlarının incelenebilmesini sağlar.
- Tasma ağırlığı, izlenecek bireyin ağırlığının %5'ini geçmemelidir. Erişkin ceylanların ortalama vücut ağırlıkları düşünüldüğünde (dişiler 20 – 43 kg, erkekler: 18 – 33 kg), tasma ağırlığının 1 kg geçmemesi önerilir. Vaşakların ortalama vücut ağırlığı ise dişilerde 13 – 21 kg, erkeklerde 18 – 38 kg arasındadır. Bu durumda vaşakların tasma ağırlığının 650 gr geçmemesi önerilir. Kurtların vücut ağırlığı ise dişilerde 18 – 55 kg, erkeklerde 20 – 80 kg arasındadır. Bu durumda kurtların tasma ağırlığının 900 gr geçmemesi önerilir.

2. Kuş Türleri İzleme

2.1. Hat boyu sayım ve nokta sayım metotları için ekipmanlar

Çalışma için gerekli ekipmanlar dürbün (Şekil 5), teleskop (Şekil 6) ve GPS'tir (Şekil 7).

2.2. Toy izleme için GPS vericisi

Teknik Özellikleri:

- Boyutlar: 70x25x31 cm (Uzunluk x en x yükseklik)
- Bağlantı nokta sayısı: 4
- Ağırlık: 60-70 gr
- Batarya: 6400 mAh
- Kayıt kapasitesi: 15.000 nokta

Şekil 12. GPS vericisi (<https://e-obs.de/products.html>)

3. Sürüngen Türleri İzleme

3.1. Hat boyu sayım metodu için ekipmanlar

Çalışma için gerekli ekipmanlar dürbün (Şekil 5) ve GPS'tir (Şekil 7).

3.2. RFID ile izleme için ekipmanlar ve malzemeler

RFID markalama tekniğinde yakalanan bireyler RFID mikroçipler deri altına enjekte edilir ve arazi çalışmalarında bir okuyucu aracılığıyla okunur (Şekil 13 ve 14).

Şekil 13. RFID mikroçiplerinin görüntüsü

RFID mikroçip teknik özellikleri:

- Gövde malzemesi: Biyo cam
- Protokol desteği: ISO11784/5 FDX-B
- Frekans: 134.2 KHZ/125 KHZ
- Çip tipi: EM4305
- Bellek: 512 bit
- Boyut: 2.12x12mm/1.25*7mm
- Çalışma sıcaklığı: -25 ° c- + 85 ° c
- Depolama sıcaklığı: -40 ° c- + 90 ° c
- Tepe sıcaklığı: + 120 ° c (100 saat), + 140 ° c (10 saat)
- Kimyasal ve çevre dirençleri: IP68 (1 m, 24 h), tuzlu su, alkol, HCL, yakıt, amonyak.
- Mekanik dirençler: titreşim IEC 68.2.6, şok IEC 68.2.29
- Bellek tutma: > 20 yıl
- Uygulama: Köpek, kedi, at, balık, fare, vb. birçok küçük hayvanlar.
- Uluslararası sertifikasyon: Hayvan kaydı için uluslararası komisyon (ICAR)

Şekil 14. RFID mikroçiplerinin okuyucusu

Bunlara ek olarak yılan türlerini yakalamak için yılan yakalama maşası (tong) kullanılmalıdır (Şekil 15).

Şekil 15. Yılan yakalama maşası (tong)

Ayrıca varan izleme çalışmaları için fotokapan kullanımı önerilmektedir (Şekil 9).

4. Omurgasız Türleri İzleme

4.1. Hat Boyu Sayım için Ekipmanlar

Hat boyu sayım için gerekli ekipmanlar dürbün (Şekil 5) ve GPS'tir (Şekil 7). Yakın odaklaması güçlü, kompakt el dürbünleri 8x40 kelebek gözlemi için uygundur.

5. Bitki Türleri İzleme

5.1. Arazi Gözlemi için Ekipmanlar

Bitki arazi çalışmaları için gerekli tek ekipman GPS'tir (Şekil 7).

C. HAYVANCILIK VE OTLATMA İZLEME ALT PROGRAMI

Hayvancılık ve Otlama İzleme Alt Programı kapsamında göstergelerin izlenmesi için belirlenen yöntemlerin uygulanması için gerekli olan ekipmanlar ve malzemelerin teknik özellikleri aşağıda verilmiştir.

1. Otlak Verimliliği için Kısa Vadeli İzleme

- 2,5 metre uzunluğunda, içi boş (hafif), asgari 1,5 mm et kalınlığına sahip, bir ucu geniş açıyla çapraz kesilerek kazık biçimi almış alüminyum direk. Sayı: (Gözlem kesit sayısı çarpı 2) + 10 yedek
- Arazide farklı mevsimlerdeki hakim renklere (yeşil, sarı, kahverengi) aykırı renkte, uzaktan görülmesi kolay olacak, mümkünse üçgen biçiminde bayrak. Sayı: (Gözlem kesit sayısı çarpı 2) + 10 yedek
- Plastik veya ahşap tokmaklı balyoz
- GPS (mümkünse en fazla 5 metre sapma paylı) ve/veya bu özelliklere sahip GPS donanımlı ve GSM hatlı tablet

2. Otlak Verimliliği için Uzun Vadeli İzleme

2.1. Toprak Su Emilim ve Tutumundaki Değişim

- İç çapı 15 cm, et kalınlığı en az 5 mm, uzunluğu 25 cm olan, bir tarafı hafif açıyla keskinleştirilerek toprağa girmesi kolaylaştırılmış alüminyum veya demir boru,
- Bir kenarı 30 cm olan, kare şeklinde, su geçirmez branda veya plastik örtü,
- 500 ml'lik su şişesi ve su,
- Kronometre,
- Orta ağırlıkta çekici,
- 10 mm kalınlığında, 15 cm genişliğinde, 30 cm uzunluğunda tahta

Şekil 16. Su emilim ve tutum göstergesinin izlenmesi için ihtiyaç duyulan metal boru ve diğer ekipmanlara bir örnek.

2.2. Toprak Karbonundaki/Organik Madde Miktarındaki Değişim

- El burgulu toprak numunesi alma aparatı (burgu üzerinde derinlikler işaretlenmiş değilse, metre ve keçeli kalem kullanılarak 15 ve 30 cm derinlikler işaretlenir) (Şekil 1)
- El küreği
- Bol sayıda zipli ağızlı naylon poşet (15 cm derinliğinde ve 20 cm genişliğinde)
- Keçeli kalem
- Orta büyüklükte iki plastik kova

D. DİĞER EKİPMANLAR

Tüm izleme çalışmaları için izleme sürecinde her alana özel görüntüler almak için kompakt dijital fotoğraf makinesi, veri girişi ve günlük veri değerlendirmesi için GSM özellikli bir tablet, tüm alanlardan hava görüntüsü almak için bir adet drone önerilmektedir.

1. Fotoğraf Makinesi

Kompakt dijital fotoğraf makinesi teknik özellikleri

- Kompakt dijital fotoğraf makinesi teknik özellikleri
- Kamera Türü: Kompakt
- Görüntü İşlemcisi: Digic 8
- Sensör Tipi: BSI CMOS
- Etkin Piksel: 20 MP
- Azami Çözünürlük: 5184x3888
- Sensör Formatı: 1/2.3 İnç
- Sensör Boyutu (Gen): 6.16 mm
- Sensör Boyutu (Uz): 4.62 mm
- En Düşük ISO: 100
- En Yüksek ISO: 3200
- Lens Durumu: Sabit Lens
- Objektif Türü: Zoom (Değişken Odaklı)
- Odak Mesafesi (Geniş): 21 mm
- Odak Mesafesi (Dar): 1365 mm
- Diyafram Açıklığı (Geniş): f/3.4
- Diyafram Açıklığı (Dar): f/6.5
- Otomatik Odak (AF): Var
- Optik Zoom: Var (64x)
- Pil Tipi: Li-Ion (Lityum-İyon)
- Pil Kapasitesi: 875 mAh
- Pil Ömrü (Fotoğraf): 325 adet
- Pil Ömrü (Video): 85 dk
- Pozlama Telafisi (AEB): ± 3EV
- Görüntü Sabitleyici: Var
- Enstantane (Düşük)1/2000 sn
- Enstantane (Yüksek)15 sn
- Dijital Zoom: Var (4x)
- AF Noktası: 9 adet
- Sürekli Çekim: 10 kare/sn
- Yerleşik Flaş: Var
- Azami Video Çözünürlüğü: 3840x2160

Fotoğraf makinesi seti şunları da içermelidir:

- Lityum iyon pil takımı
- Pil takımı için şarj cihazı
- Makine için boyun askısı
- Lens kapağı
- Hafıza kartı (512 GB)

2. Tablet (GPS donanımlı)

Teknik özellikleri:

- Ekran Çözünürlüğü: 2160x1620 px
- Ekran Boyutu: 10,2 inç
- Dahili Hafıza: 128 GB
- İşletim Sistemi Versiyonu: iPadOS 14
- İşlemci Çekirdek Sayısı: 6 Çekirdek
- Wi-Fi, GPS, Bluetooth, ön kamera, arka kamera ve parmak izi okuyucu özellikleri olacak.

4.3. Drone

Drone teknik özellikleri:

Kamera (İki farklı kamera özelliği):

1. Termal kamera

- Çözünürlük: 640x512
- Kare hızı: 30 Hz
- Yakınlaştırma: 16x
- Sıcaklık ölçü değişkenliği: 2°C

2. Görsel kamera

- MP: 48 MP
- CMOS Sensör: 1/2"
- Zoom: 32x
- Kayıpsız zoom: 4x

3. Batarya

- Batarya türü: LiPo
- Batarya kapasitesi: 3850 mAh
- Şarj dolum süresi: 90 dakika

4. Sensör

- Çok yönlü sensör sistemi
- Zorlu hava koşullarında 20 metre, normal şartlarda 40 metreye kadar tarama yapma

5. Ağırlık

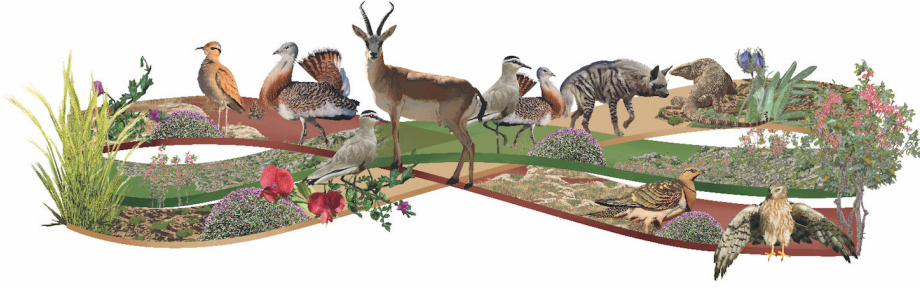
- Aksesuarsız: 900-1000 g arasında
- Aksesuarlarla birlikte: 1050-1200 g arasında

6. Uçuş süresi

- Saatte 40 kilometre hızda rüzgarsız alanda: 31 dakika
- RTK modüllü: 28 dakika
- İşaret ışığı açıkken: 29 dakika
- İşaret ışığı kapalıyken: 30 dakika
- Flaş açıkken: 24 dakika
- Flaş kapalıyken: 28 dakika
- Hoparlör açıkken: 27 dakika
- Hoparlör kapalıyken: 28 dakika

Food and Agriculture
Organization of the
United Nations

Ayrıntılı Bilgi İçin:

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
www.fao.org/turkey
E-posta: fao-tr@fao.org

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı
Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP>

Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
<https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM>

Orman Genel Müdürlüğü
<https://www.ogm.gov.tr>

